T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ AHLAK ESERLERİNDE MİLLİ AHLAK KAVRAMININ ANALİZİ

ÖZLEM UYGUR
15730002

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SÜLEYMAN DOĞAN

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ

ÖZLEM UYGUR
15730002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:
Tezin Savunulduğu Tarih:16.01.19
Tez Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Süleyman Doğan	
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Mehmet Günenç	
	Doç. Dr. Ali Çaksu	

İSTANBUL
OCAK 2019

ÖZ

CUMHURİYET DÖNEMİ AHLAK ESERLERİNDE MİLLİ AHLAK KAVRAMININ ANALİZİ
Özlem Uygur
Ocak, 2019

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde milli ahlak kavramının etkisi ve kavramın ne şekilde ele alındığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda milli ahlak kavramına yer veren eserlerden oluşturulan örneklem aracılığıyla milli ahlak kavramının; içeriksel, kavramsal ve kaynakça bakımından analiz edilmesi söz konusudur.

Kültürler arasında ortak olan evrensel ahlaki değerler mevcut olmasına rağmen, ahlakın milli bir karaktere sahip olduğu iddiası toplumların o ahlaki değere ulaşırken izlediği yolun farklılık göstermesi sebebiyle meydana gelmektedir. Milletlerin kendi şuuruyla beslenen kültürün en önemli parçalarından biri olan ahlakın, milli bir kimlik taşıması evrensel ahlaki değerlerin reddi şeklinde anlaşılmamalıdır. Milli ahlak evrensel ahlaki değerlere ulaşma yolunda atılan ilk adımdır.

Ahlakın milli bir karaktere sahip olduğu düşüncesi çerçevesinde Türk ahlakının varlığını kanıtlama ve özelliklerini ortaya koyma amacı taşıyan eserler incelendiğinde Batı tarafından dayatılan evrensel değerlerin Türk kültüründe halihazırda mevcut olduğu düşüncesi hakimdir. Teknik anlamda Batı medeniyeti karşında yaşanan yenilgi ahlaki anlamda söz konusu değildir. Yapılması gereken, mevcut ahlaki değerlerin tekrar ele alınarak daha güçlü bir şekilde ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi üstün olan ahlaki özelliklerine olumlu bir şekilde yansımıştır. Maddi ve manevi değerler arasında köprü kuran Türk-İslam kültürü ideal kültür olarak kabul edilmektedir. Evrensel ahlaki değerlere ulaşmanın yolu öncelikle kendi kültürünü tanımak ve ona hizmet etmekten geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Ahlak, Sosyal Ahlak, Vicdan, Devlet, Aile, Vatan

ABSTRACT

ANALYSİS OF THE CONCEPT OF NATİONAL MORALİTY IN REPUBLİCAN PERİOD MORAL WORKS

Özlem Uygur
January, 2019

The thesis examines the influence of the concept of national morality in the Republican period and how it is addressed. The analysis of the concept is composed of content, conceptual and bibliographic analysis. Morality is one of the most important part of culture which is nourished by the nation's own consciousness. National identity of morality should not be understood as a rejection of universal moral values. It is argued that morality has a national character, although there are common moral values among cultures. The reason is that the societies follow different ways in reaching universal moral values The way to achieve universal moral values is primarily to recognize and serve their own cultures.

In the framework of the idea that morality has a national character, the works bearing the purpose of proving the existence of Turkish morality and revealing its properties have been examined. It has been revealed that moral features based on action have been brought to the forefront. The dominant idea is that the values imposed by Western civilization as universal values already exist in Turkish culture. It was accepted that there was a technical defeat in the face of western civilization. But it is rejected that there is a moral defeat. It has been determined that the present moral values that need to be done should be re-examined to make them stronger. The moral characteristics of Turks; hospitality, helpfulness, strong family and state structure, importance of cleanliness. The acceptance of Islam by Turks positively reflected their superior moral qualities. The Turkish-Islamic culture that bridges in terms of material and spiritual values is regarded as ideal culture.

Key Words: National Morality, Social Morality, Conscience, State, Family, Homeland

ÖN SÖZ

Tezi yazma süresince göstermiş olduğu iyi niyetli tavrı ve yol göstericiliği için danışmanım Doç. Dr. Süleyman Doğan'a teşekkür ederim. Hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve özellikle hayatlarını eğitimime adayan değerli anne ve babama teşekkür ederim. Ayrıca keyifli ve aydınlatıcı sohbetleri için Prof. Dr. Sait Özervarlı'ya teşekkür ederim.

İstanbul; Ocak, 2019 Özlem Uygur

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ ix
KISALTMALAR x
1. GİRİŞ 1
1.1. Analizin Problemi 2
1.2. Analizin Konusu 3
1.3. Analizin Aşamaları 4
1.4. Analizin Yöntemi 5
1.5. Evren ve Örneklem 6
2. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERLERİN İÇERİK BAKIMINDAN ANALİZİ 8
2.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerin İncelenmesi 9
2.1.1. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri 9
2.1.2. Tezer Taşkıran: Türk Ahlakının İlkeleri 11
2.1.3. Mustafa Raşit Tarakçıoğlu: Ahlak ve Milli Ahlak 12
2.1.4. Cahit Tanyol: Sosyal Ahlak 16
2.1.5. Cahit Tanyol: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak 24
2.1.6. İsmail Hami Danişment: Garp Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı 29
2.1.7. Tarık Binat: Milli Kültür ve Ahlak 32
2.1.8. Amiran Bilgiseven Kurtkan: Türk Milletinin Manevi Değerleri 35

2.1.9. Erol Güngör: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak 38
2.1.10. Nihat Keklik: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü 42
2.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde İncelenen Ortak Konular 43
2.2.1. Türk Ahlakının İlkeleri 43
2.2.1.1. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Önceki Türk Ahlakı 44
2.2.1.2. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Sonraki Türk Ahlakı 45
2.2.2. Ahlaki Çöküşün Nedenleri 47
2.2.3. Ahlaki Çöküşe Sunulan Çözüm Önerileri 51
3. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERDE KULLANILAN KAVRAMLARIN ANALİZİ 54
3.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Kavramlar 54
3.1.1. Sosyal Ahlak 54
3.1.1.1. Kavramın Değerlendirilmesi 57
3.1.2. Milli Ahlak 57
3.1.2.1. Kavramın Değerlendirilmesi 60
3.1.3. Vicdan 61
3.1.3.1. Kavramın Değerlendirilmesi 64
3.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Yardımcı Kavramlar 64
3.2.1. Devlet 64
3.2.2. Vatan 65
3.2.3. Aile 66
4. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERLERİN KAYNAKÇA BAKIMINDAN ANALİZİ 68
4.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi 68
4.1.1. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri 68
4.1.2. Tezer Taşkıran: Türk Ahlakının İlkeleri 69
4.1.3. Mustafa Raşit Tarakçıoğlu: Ahlak ve Milli Ahlak 69

4.1.4. Cahit Tanyol: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak .. 70
4.1.5. Cahit Tanyol: Sosyal Ahlak 87
4.1.6. İsmail Hami Danışment: Garp Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı 90
4.1.7. Tarık Binat: Milli Kültür ve Ahlak 93
4.1.8. Amiran Bilgiseven Kurtkan: Türk Milletinin Manevi Değerleri 98
4.1.9. Erol Güngör: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak..... 101
4.1.10. Nihat Keklik: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü 103
4.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Ortak Kaynakçalar 108
5. SONUÇ..... 111
5.1. Öneriler 113
KAYNAKÇA 115
EKLER..... 119
ÖZ GEÇMİŞ..... 121

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi 68

Tablo 2: Ahlak ve Milli Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi..... 69

Tablo 3: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....71

Tablo 4: Sosyal Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....88

Tablo 5: Garp Men'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....90

Tablo 6: Milli Kültür ve Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....93

Tablo 7: Türk Milletinin Manevi Değerleri Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....98

Tablo 8: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak Eserinde Kullanılan Eserlerin Tasnifi.101

Tablo 9: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi.....103

Tablo 10: Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Ortak Kaynakçalar..... 108

Tablo 11: Milli Ahlak Temalı Eserlerde Farklı Eserleri Kullanılan Yazarlar..... 119

KISALTMALAR

Age : Adı geçen eser
Bs : Baskı
Çev : Çeviri
İst : İstanbul
Ank : Ankara
Neş : Neşriyat
Mat : Matbaa
Al : Almanca
Fr : Fransızca
Ar : Arapça
Mec : Mecmua
DTCF : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
C : Cilt
Yay : Yayınları
Trad : Traduction
Lib : Librairie
Trc : Tercüme
TTK : Türk Tarih Kurumu
TKAE : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
BBTE : Binbir Temel Eser
İÜ : İstanbul Üniversitesi
Vb : Ve benzeri
Der : Derleyen

1. GİRİŞ

Ünlü Türkolog Roux; Türklerin insanlık tarihindeki iki bin yıllık serüveninden bahsettiği Türklerin Tarihi adlı eserinde Pasifik'ten Akdeniz'e, Pekin'den Viyana'ya, Cezayir'e oradan Troyes'e uzanan Türklerin kaderlerinin dünyanın tüm eski halklarının kaderiyle harmanlanmış olduğunu ve tarihte yaşanan pek çok olayda etkisi ve payı olduğunu belirtmektedir.[1] Türk tarihinin dönüm noktalarından bir olan Türk Kurtuluş Savaşı Avrupa devletleri karşısında alınan ilk askeri başarı olması bakımından önemlidir. Mücadelenin başarılı olmasının nedenleri en az başarısı kadar konuşulmaya değerdir. İyi bir asker olmasının yanı sıra iyi bir diplomat da olan Mustafa Kemal, ulusal bağımsızlık mücadelesinde tüm ulusun desteğini almış ve etkin biçimde mücadeleye katılmalarını sağlamıştır. Etkin ve geniş bir örgütlenme ile gerçekleşen mücadele boyunca yasalara ve hukuka bağlı kalınması Türk kurtuluş mücadelesinin ayırıcı özelliğidir. Bu mücadelenin amacı yalnızca işgalci kuvvetlerin ülkeden kovulmasını değil, Türk insanını çağdaş ve uygar bir ulus haline getirmeyi de amaçlamaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasında milliyetçilik ırksal bakış açısının dar kalıplarına sığdırılmamıştır. Milliyetçilik; ulusal sınırlar içerisinde, ulusal yurttaşlık temeline dayanan bir merkeze oturtulmuştur.[2]

Milliyetçilik olarak tanımlanan ideolojiler, hareketler ve politikalar arasında farklılıklar olmasına rağmen bir milleti oluşturmak için gereken nitelikleri belirlemek adına uzun listeler (ortak dil, din, ırk, tarih, belirli bir toprak parçası vb.) oluşturulabilir. Ancak hiçbir millet bu nitelikeri tamamen karşılayamayacağı gibi bir milleti oluşturabilmek için kaç niteliğe ya da hangilerine sahip olunması gerektiği belirsizdir. Milliyetçilik olarak tanımlanan ideolojiler, hareketler ve politikalar arasında ortak olan nokta her milletin varlığını meşru kılmak ve kendini yeniden üretmek için başvurduğu milliyetçi söylemdir.[3]

[1] Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, çev. Ayhan Kazancıgil, Lale Arslan Özcan, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi,2008), 23.
[2] Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 23. Bs. (Ankara: İmge Yayınları,2012),414-417.
[3] Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları,** 5. Bs. (Ankara: Doğu- Batı Yayınları,2015),276.

Ziya Gökalp'in hars ve medeniyetin ayrı unsurlar olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü dönemin hâkim düşüncesidir. Bu düşüncenin kaynağını harsın milli bir karakter taşırken medeniyetin beynelmilel oluşu teşkil etmektedir. Hars hadiselerinin tahlil ve düzenlemesinde vicdan etkin rol oynarken; medeniyet hadiseleri aklın kontrolünden geçmektedir. Ferd hars içinde içtimaı hayat değerlerinin koyduğu kaidelere göre eylerken, medeniyet dairesi içerisinde fert içtimaı hayat değerlerini mantık kuralları çerçevesinde değerlendirmektedir. Gökalp, Türklere çağdaş medeniyetin akıl ve ilmi ile donanılmış olunmasına rağmen Türk- İslam harsı yaratmaya çalışmayı hedef olarak göstermektedir.[4]

Türkçülüğü; Türk milletini yüceltmek olarak gören Ziya Gökalp milletin ne ırk ne kavim ne coğrafya ne de iradeye bağlı olmadığı görüşündedir. Gökalp milletin tanımını "Millet, dil, din, ahlak ve bütün güzel sanatlar bakımından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bulunan kişilerden oluşan bir topluluktur. Türk köylüsü onu <dili dilime uyan, dini dinime uyan> diyerek tarif eder." şeklinde yapmaktadır.[5] Türkçülüğün görevini ise "...bir taraftan yalnız halk arasında kalmış olan Türk harsını arayıp bulmak, diğer cihetten Garp medeniyetini tam ve canlı bir surette alarak millî harsa aşılamaktır." şeklinde belirtmektedir.[6]

Gökalp, Türk'e ait milli harsı oluşturan unsurlarından biri olan ahlakın dairelerini; vatani ahlak, mesleki ahlak, aile ahlakı, medeni ahlak ve beynelmilel ahlak olarak sunmaktadır. Çalışmamızda Türkçülüğün esaslarından biri olan milli ahlakının Cumhuriyet dönemindeki gelişimi ve etkisi sunulmaya çalışılacaktır.

1.1. Analizin Problemi

Ana problem; *Milli ahlak kavramının Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesindeki etkisi nedir?* Bu bağlamda tezin alt problemleri aşağıdaki şekildedir:

1. Milli ahlak kavramının kullanıldığı eserlerin içeriğini hangi konular oluşturmaktadır?
2. Milli ahlak kavramını oluşturan eserler içerik bakımından ortak konulara değinmiş midir?

[4] Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muhasırlaşmak,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015), 29-42.
[5] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Sadeleştiren: Yalçın Toker. 7. Bs. (İstanbul: Toker Yayınları, 2012), 27.
[6] **A.g.e,** 40.

3. Milli ahlak kavramı ele alınırken başka kavramlar ile birlikte kullanılmış mıdır?
4. Milli ahlak temasının kullanıldığı eserler kaynakça açısından benzerlik göstermekte midir?

1.2. Analizin Konusu

Çalışmanın birinci bölümünde cumhuriyet döneminde yazılmış milli ahlak temasını taşıyan eserlerin içerik açısından analizine yer verilmiştir. İki aşamaya ayırılan analizin birinci basamağında milli ahlak temasını taşıyan eserler içerik açısından hangi konulara yer vermektedir sorusunun cevabı aranmaktadır. Belirlenen eserlerin içeriği tahlil edilerek ortaya konulmuştur. Analizin ikinci basamağında milli ahlak temalı eserlerde değinilen konular arasında ortaklık söz konusu mudur sorusundan hareketle eserlerde değinilen ortak konular belirlenmiştir. Ancak bu aşamada örneklemden hareketle belirlenen ortaklıkların Cumhuriyet dönemi ahlak felsefesi eserlerinde de ne şekilde ele alınıldığına yer verilmektedir. Böylelikle milli ahlak kavramı Cumhuriyet döneminde içerik açısından değişikliğe uğramış mıdır sorusuna cevap aranmaktadır.

Kavram incelemesine ayrılan ikinci bölümde milli ahlak kavramının nasıl tanımlandığı, incelenen eserlerde milli ahlak kavramının içeriğinin ne şekilde ele alındığı ortaya konulmuştur. Milli ahlak kavramını daha iyi çözümleyebilmek adına örneklemden hareketle milli ahlak temalı eserlerde milli ahlak kavramı ile birlikte kullanılan kavramlar belirlenmiştir. Belirlenen kavramların örneklemde ve cumhuriyet dönemi Türk düşüncesi eserlerinde ne şekilde ele alındığı incelenmektedir. Kavram incelemesinin bütünlüğünü sağlamak açısından milli ahlak kavramının ele alınışında başka kavramlara yer verilmiş midir sorusundan hareketle yardımcı kavramlar tespit edilmiştir. Milli ahlak düşüncesini destekleyici yardımcı kavramlar ortaya konulmuştur. Kavramlar incelenirken genel geçer bir tanımlamadan ve içerikten ziyade milli ahlak düşüncesi çerçevesinde ne şekilde ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Kaynakça analizinin yapıldığı üçünde bölümde ise milli ahlak kavramının beslendiği kaynakları ortaya koymak amacıyla eserlerin hangi kaynaktan beslendiği sorusuna cevap aranmaktadır. Örneklem olarak belirlenen milli ahlak temalı eserlerin kaynakçaları yazarın eseri ele aldığı dil ölçüt alınarak tasnif edilmiştir. Kaynakça

analizinin ikinci aşamasında milli ahlak temalı eserlerin beslendiği kaynakça bakımından gösterdiği ortaklık incelenmektedir.

1.3. Analizin Aşamaları

Milli ahlak temalı eserlerin analizi; içerik, kavram ve kaynakça bakımından olmak üzere üç ana aşama ve ikişer alt aşama olmak üzere toplam altı aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada örneklem olarak belirlenen eserlerin içerik olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. İçerik analizinin ikinci basamağında örneklem olarak belirlenen eserlerde ele alınan konuların değindiği ortak noktalar belirlenmiştir. Evrende ve örneklemde ne şekilde ele alındıkları ortaya konulmuştur.

İkinci aşamada milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kavramların analiz edilmesi için örneklemi oluşturan eserlerin içerik bakımından incelenmesi sonucunda elde edilen birincil ve ikincil kavramların ele alınmasında tanımlayıcı bir yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Birincil kavramların belirlenmesindeki temel ölçüt örneklem olarak belirlenen eserlerde konu bütünlüğü açısından önem arz etmesidir. İkincil kavramların belirlenmesindeki temel ölçüt ise örneklem olarak belirlenen eserlerde önem arz etmesinin yanı sıra sıkça yer verilen kavramlar olmasıdır. Kavram analizinin söz konusu olduğu bu aşamada her iki basamak için de geçerli olan ölçüt ele alınan kavramların örneklem olarak belirlenen eserlerde ortak olarak kullanılmasıdır.

Üçüncü aşamada milli ahlak temalı eserin beslendiği kaynağa ışık tutulmasını sağlamak amacıyla örneklem olarak belirlenen eserlerde kullanılan kaynakçalar tasnif edilmiştir. Kaynakça analizi yazarın kaynakçayı okuduğu dil esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Kaynakçanın analiz edilmesi aşamasının ikinci basamağında örneklem olarak ele alınan eserlerde kullanılan kaynakçalar arasında ortak olarak kullanım gösteren eserler tasnif yöntemi ile belirlenmiştir.

Milli ahlak temalı eserlerin analiz basamakları aşağıdaki şekildedir:

A. Milli ahlak temalı eserlerin içerik bakımından analizi
    a) Milli ahlak temalı eserlerin içerik bakımından incelenmesi
    b) Milli ahlak temalı eserlerde içerik açısından ön plana çıkan ortak konuların belirlenmesi
B. Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kavramların analizi

a) Milli ahlak temalı eserlerde ön plana çıkan kavramların analizi

b) Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan yardımcı kaynakların analizi

C. Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kaynakçaların analizi

a) Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kaynakçaların tasnifi

b) Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan ortak kaynakçaların belirlenmesi

1.4. Analizin Yöntemi

Milli ahlak kavramının içerik, kavramsal ve kaynakça bakımında analizinin gerçekleştirildiği çalışma milli ahlak kavramının çerçevesini ortaya koyması açısından betimleyici bir araştırmadır. Ancak araştırmada amaç yalnızca betimle yapılması değildir. Söz konusu çerçevenin ortaya konulması eleştirel bir tutumla gerçekleştirilmiştir. Eleştiride esas alınan unsurlar; konunun anlamını ve içeriğinin ortaya konulması, Türk düşüncesindeki yerinin açıklanması ve kavramın içerik olarak geçirdiği değişimin belirlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir.

İçerik analizinin gerçekleştirildiği bölümde incelenen eserlerin yazıldığı dönem olan Cumhuriyet döneminin toplumsal koşullarının ürünleri olduğu gerçeği gözetilerek eserlerin hangi konulara değindiği ve hangi amaç doğrultusunda yazıldığı incelemeye tabi tutularak içeriklerin yorumlanması gerçekleşmiştir. Bu yöntemle bilgi toplama işlemi gerçekleşmiştir.

Kavram analizinin gerçekleştirildiği bölümde içerik analizinin incelenmesi sonucunda elde edilen kavramlar örneklemde ve evrende ele alınışları tanımlayıcı bir yöntem kullanarak ortaya konulmuştur. Kavramların değerlendirilmesi eleştirel bir tutumla yorumlama şeklinde gerçekleşmiştir. Kavramların değerlendirilmesi; kavramın anlamı, Türk düşüncesindeki yeri ve Cumhuriyet dönemi boyunca ele alışında uğradıkları değişimler esas alınarak yapılmıştır.

Eserlerin benzerlik gösterip göstermediğinin araştırıldığı kaynakça analizi bölümünde örneklemi oluşturan eserler yazarın eserleri ele aldığı dil ölçüt alınarak tasnif edilme yoluna gidilmiştir. Ortak eserler belirlenirken kaynakçalar arasında karşılaştırma yapılarak en az iki düşünür tarafından kullanılan eserler belirlenmiştir.

1.5. Evren ve Örneklem

Cumhuriyet döneminde Türk düşüncesi ve ahlak felsefesi alanlarında milli ahlak düşüncesine yer veren eserler araştırma evrenini oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan eserler milli bir kimlik ve milli şuurdan hareketle oluşan, Türk milletinin kendine has özelliklerini barındıran bir Türk ahlakının varlığını kabul etmektedir. Kavramın ne türden değişikliklere maruz kaldığını belirleyebilmek adına Cumhuriyet döneminin başlangıcından günümüze kadar çeşitli yıllarda yayınlanan eserler tercih edilmiştir. Eserlerde kullanılan yöntem Türk milletinin kendine has evren tasavvurunun bir sonucu olarak oluşan Türk ahlakının özelliklerini ortaya koymak, ahlaki olarak ön plana çıkan davranış biçimlerini belirlemektedir. Bazı eserlerde bu tutum Türklere ait milli bir ahlakın varlığını kanıtlama şeklinde karşımıza çıkmaktadır. On eserden oluşan örneklemi oluşturan eserler şu şekildedir;

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri: 1938 yılında yayınlanan eserde Türk milletine ait bir ahlak felsefesinin varlığı Kutadgu Bilig üzerine yapılan incelemeden hareketle gösterilmektedir.

Tezer Taşkıran, Türk Ahlakının İlkeleri: İlkokul dördüncü ve beşinci sınıflar için 1948 yılında hazırlanan yazıda insanlığa karşı ödevler ve iyi bir Türk olmak için yapılması gerekenler 48 madde halinde sıralanmıştır.

Mustafa Raşit Tarakçıoğlu, Ahlak ve Milli Ahlak: Ahlakı topluma uygun hareket etme ve ona hizmet etmek olarak gören yazar, Türk milletinin geçirdiği tarihsel süreçler üzerinden milli ahlak kavramının içeriğine dair bilgiler sunduğu eserini 1951 yılında yayınlamıştır.

Cahit Tanyol, Sosyal Ahlak: Ahlakın sosyal tabiatın bir ürünü olarak ele alındığı eserde ahlakın cemiyet ile olan ilişkisinin teorik yapısı ortaya konulmaktadır.

Cahit Tanyol, Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak: Toplumsal hayatın ürünleri olması bakımından sanat ve ahlakın toplumla ve birbiriyle olan ilişkisinin ele alınmaktadır.

İsmail Hami Danişment, Garp Men 'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı: Türklerin üstün ahlaki özelliklerinin yabancı yazar ve seyyahların eserlerinden sunulan örnekler üzerinden ortaya konulduğu eser 1961 yılında yayınlanmıştır.

Tarık Binat, Milli Kültür ve Ahlak: Tüm insanlık için geçerli olan ahlak yasalarına erişmenin yolunun önce kendi kültürünü ve ahlaki değerlerini benimseyip kavramakla mümkün olabileceğinin söylendiği eser 1971 yılında yayınlanmıştır. Türklere ait milli ahlakın içeriği hakkında bilgi vermektedir.

Amiran Kurtkan Bilgiseven, Türk Milletinin Manevi Değerleri: Maddi ve manevi değerler arasında köprü kuran ideal kültür olarak tanımlanan Türk-İslam kültürüne ait değerlerin yozlaştırıldığı ve bu değerlerin tekrar ele alınması gerektiğinin belirtildiği eser 2005 yılında yayınlanmıştır.

Erol Güngör, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak: İnsan davranışlarını düzenlemek amacıyla sosyal hayatın bir ürünü olarak görülen ahlakın psikolojik ve sosyolojik incelemesinin yapılmaktadır.

Nihat Keklik, Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü: Küreselleşen dünyada ön plana çıkan insan hakları ve ahlaki değerlerin Türklerde zaten mevcut olduğunun yabancı seyyah ve yazarlar tarafından yazılmış eserler üzerinden ortaya konulduğu eser 2001 yılında yayınlanmıştır.

2. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERLERİN İÇERİK BAKIMINDAN ANALİZİ

İncelenen eserler Cumhuriyet döneminin ürünleri olması bakımından söz konusu dönemin siyasal ve düşünsel özelliklerinin ortaya konulmasında eserlerin anlam dünyasını daha iyi kavrayabilmemiz açısından fayda vardır. Ulus devlet anlayışına dayanan yeni bir siyasi rejimin kurulduğu ve bir toplumun yeniden ayağa kalkma mücadelesini verdiği Cumhuriyet dönemi, bünyesinde devrimleri ve köken oluşturma mücadelesini barındırır.

Ulus devleti fikri ile birlikte çağdaşlaşma yolunda hukuk, eğitim, din, dil, genel yaşam ve kültür alanlarında yapılan Cumhuriyet devrimleri ulus egemenliği ve bağımsızlık ilkesine dayanmaktadır. Gelenekselci tutumu yok ederek Türk toplumunu çağdaş uygarlık yörüngesine sokmak için uygun kuralları ve örgütleri geliştirmek, gelecek nesilleri hedeflenen yörüngenin gereklerine uygun olarak yetiştirerek gelenek ve çağ arasında köprü kurulmasının sağlanmasının amaçlanması Cumhuriyet devrimlerinin toplamını "yeni yöneliş" devrimi yapmaktadır.[7]

Ülken; Türk tefekkür tarihi hakkında yapmış olduğu tahlilden yola çıkarak modern Türk tefekkürünü mistik ya da kaderci olmayıp nazariye ve ameliye arasında sıkı bir ilişkinin kurulduğu realist bir anlayış olarak betimlemektedir. Türk tefekkürünün vakalar ile temasında kendi aksiyonu için ani ve seri neticeler çıkarmaya uygun, fikirleri ve kavramları anlaşılır hale getirmeye, onları en kolay ve rasyonel halinde ortaya koyarak kavramaya müsait bir yapı arz ettiğini öne sürmektedir. [8]

İki aşamalı olarak gerçekleşen mili ahlak temalı eserlerin içerik analizi basamağında milli ahlak temalı eserler incelenmekte ve bu inceleme neticesinde; eserlerde içerik bakımından ele aldıkları konular arasında ortaklık olup olmadığı ortaya konulmaktadır. Örneklemden hareketle belirlenen ortaklıklar hakkında; Cumhuriyet tarihinde yayınlanmış olan diğer eserlerde de ortaklık gözlenen konuların ne şekilde ele aldığı incelenmektedir.

---

[7] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 20. Bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2014),521-522.
[8] Hilmi Ziya Ülken, **Türk Tefekkür Tarihi,** 3. Bas. (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007),18.

2.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerin İncelenmesi

İncelenen eserlerde dikkat çekici yöntem; Türk milletinin üstün ahlaki vasıflarını belirtmek amacıyla Doğulu ve Batılı seyyah, yazar ve düşünürlerin eserlerinden örnekler verilmesidir. Bu eserlerin kullanım amacı; Türklerin üstün ahlaki özelliklerinin yabancı ve bazen düşman unsurlar tarafından da kabul edildiğinin ortaya konulmasıdır. Örnek olarak belirtmek gerekirse Türklerin ahlaki bir vasıf olarak misafirperverlik özelliğine sahip olduğunu belirtmek için İbn Fadlan'ın seyahatnamesinde geçen "Yine bir Türkü tanıyan gelse ve 'Ben senin misafirinim, senden at, deve ve para istiyorum.' dese, Türk ona istediğini verir." şeklindeki gözlemi ispat olarak sunulmaktadır.[9] Kadın egemenliğinin bolluk ve bereket getirdiğini savunan Campanella'nın Türkiye'de Safiye Sultan'ın buna örnek olarak gösterilebileceğini belirttiği[10] yahut Türklerden "İnsanlar iyi yüzlüdür ve usta sanatkardır." şeklinde özelliklerinden bahseden eserlere sıkça yer verilmektedir.[11]

2.1.1. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri

Yazarın Adı: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Eminönü Halkevi, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, İstanbul 1938.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin halkın bilgi seviyesini yükseltmek ve Kemalizm devrimini halkın özümsemesi için İstanbul Üniversitesi akademisyenlerinden kendi alanlarında konuşma yapılması istenmiş ve bu konuşmalar broşür halinde basılmıştır. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri adlı eseri de bu konferanslarda yapılan konuşmanın metnidir.

---

[9] Lütfi Doğan, "İbni Fadlan Seyahatnamesi", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** c3. s. 1 (1954):63.
[10] Tommasso Campanella, **Güneş Ülkesi.** çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan. (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996), 82.
[11] Özkan İzgi, **Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi,** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 66.

Medeniyet, felsefe ve kültür tarihlerinde Türklere yer verilmeyerek Türklerin felsefe ve kültüre sahip olmadığı izlenimi oluşturulmak istendiğini eleştiren Fındıkoğlu bu yanlış görüşü yıkmak için memleket âlimlerinin ilmi yöntem ile fikir ve kültür eserleri oluşturmaları gerektiğini belirtmektedir. Felsefe tarihinde özellikle ahlak felsefesi tarihinde Türklere yer verilmemesinin yanlış ve ırksal taraftarlığa dayanan bir kanaat olduğu üzerinde duran Fındıkoğlu bu tavrın yanlışlığını sistemli bir ahlak düşünürü diye tanıttığı Hashacip Yusuf'un Kutadgu Bilig adlı eseri üzerinden göstermeye çalışmak amacındadır.

Bütün ahlak sistemlerinin tarihçesine bakıldığında ister ferdi ister içtimaı ahlakta tabiatı yenmek ve aklın kılavuzluğuyla ahlaki zorunluluklardan doğan iyi ve güzel tabiatı oluşturmak fikri yattığını belirten yazar; bütün ahlaki sistemleri değer göstermek ve ahlaki buyruklar oluşturulmak üzere yapılan savaşların tarihçesi olarak görmektedir. Bütün ahlak felsefelerinin temelinde aynı endişe yattığı halde neden Yunanlılar, İngiliz ve Fransızlarda ve konuşmanın konusunu teşkil eden Türklerde ahlak felsefesi aranıyor sorusuna Fındıkoğlu şu şekilde cevap vermektedir[12]:

> "Tarihte birbirleriyle ilişiği olmadan, muhtelif zamanlarda, muhtelif mekânlar üzerinde yaşamış ve yaşayan halklar, ayrı ayrı, yukarıda anlatmak istediğim ahlâk dileğine kavuşmayı denediler. Bu denemeleri ya müşterek âdetler ve an'anelerde yahut ferdiyetler yetiştirmiş devirlerin başlıca büyüklerinde görürüz. Büyük medeniyetlerin teşekkülü ile birbirlerini tanıyan halklar, İktisadî ve medenî yaşayışlarında bir benzeme kazanmakla beraber, harsa ve ahlâka ilişen telâkkilerindeki ilk ayrılıklar devam etti. Millî seciye denen şey, işte bu ayrılıkların yekûnudur."

Fındıkoğlu sözünü ettiği bu ayrılığın ahlakın ana düşüncesinde olmadığını, bizi ahlaklılığa götüren yollarda ve ikincil bakımdan önemi olan düşüncelerde olduğunu belirtmektedir. Kutadgu Bilig'in yeni bir dinin kabul edilmesinin getirdiği heyecan ve hararet ile içerisinde bazı Arapça kelime ve ayetler bulundurmasına rağmen yazar, eserin ruhu ve felsefesinde İslamiyet'in tesiri bulunmadığını iddia etmektedir. Fındıkoğlu, Yusuf Hashacip 'in ahlaki düşüncelerindeki bilig, iş, könilik şeklinde üç prensibe dayandığını belirtmektedir.

Yusuf'un siyasi, içtimaı ahlak ve ferdi ahlakta en temel kavramının bilig olduğuna değinen yazar, felsefi bir nazariye olan bilig ile anlayış veya müdrike diyebileceğimiz 'ukuş'un birbirinden farklı olduğu üzerinde durmaktadır. Biligi tek başına tesirsiz

[12] Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri**, (Ankara, 1938), 9.

gören yazar âlimin bilgisine doğuştan bir meleke olarak gelen ukuşu eklemesini ve bilgiyi tamamlaması gerektiğini savunmaktadır. Böylelikle bilen ve bilgisini ukuşla birleştiren ferdin fazilete ulaşabileceğini eklemektedir.

Yusuf'un eserinde bilmek unsuru ile işlemek ve kılmak unsurlarının beraber kullanıldığına dikkat çeken yazar, bilmek in inanmak ile kalınmaması, inanılanın sinanmış (tecrübeli) kişilerce gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtiyor.

Yazar Kutadgu Bilig'de Türk beylerine düşmanı yenmesi ve bütün halkı koruması yönünde iki öğüt verildiğini söyleyerek birincisinin kılış ile ikincisinin könilik yani adalet ile sağlanabileceğini belirtmektedir. Kutadgu Bilig'de karnı için kaygılı olan halkın beye bir faydası olmadığı için halktan uzak durması gerektiği ancak beyin halka adalet vermesi, halkın can ve mal güvenliğini koruması gerektiği diğer öğütler arasındadır.

Fındıkoğlu Kutadgu Bilig adlı eseri özel kılanın üç ahlak ilkesinin birbiriyle perçinleşmiş şekilde bilig ve ukuşun, iş ve köniliğin ahlaki bir nazari ve ameli ahlak sisteminin ana düşünceleri olarak bağlanması olduğunu vurgulamaktadır. Ahlak tarihinde mevcut bütün meselelerin Yusuf'un eserinde mevcut olduğunun altını çizen Fındıkoğlu Avrupa'nın skolastik dönemini yaşadığı orta çağda bir Türk mütefekkirinin sistemli bir ahlaki nizam oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Fındıkoğlu ırk davası gütmeyen bir ahlak tarihçisinin böyle bir ahlakçıya ahlak sistemleri tarihinde yer vermesinin ilmi ve insani vazifesi olduğu şeklindeki fikrini dile getirmektedir.

2.1.2. Tezer Taşkıran: Türk Ahlakının İlkeleri

Kitabın Künyesi

Adı: Türk Ahlakının İlkeleri

Yazarın Adı: Tezer Taşkıran

Yayınevi ve Basım Yılı: Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1943.

Dönemin Kastomunu Milletvekili Tezer Taşkıran tarafından kaleme alınan bu eser ilkokul dördüncü ve beşinci sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin Yurt Bilgisi ders kitaplarına ek olarak basılmıştır. Yazar öğrencilere bütün insanlara karşı ödevlerini yerine getirebilmeleri ve iyi bir Türk olabilmeleri için gerekli olan ahlak ilkelerini 48 madde halinde sıralamıştır. Taşkıran öğrencilere temiz olmak, anne babaya itaat

etmek, yurt ve millet için her daim faydalı olmak, istiklal ve cumhuriyeti korumak gibi ödevler telkin etmektedir.

2.1.3. Mustafa Raşit Tarakçıoğlu: Ahlak ve Milli Ahlak

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Ahlak ve Milli Ahlak

Yazarın Adı: Mustafa Reşit Tarakçıoğlu

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Bilinmiyor, 1951, Ankara

Tarakçıoğlu giriş bölümünde ahlaki örnekler olarak sunduğu dönemin gazete haberleri ve Türk tarihindeki bazı savaş ve olayları incelemekte ve bu olaylarla ilgili görüşlerini sunmaktadır. Ele aldığı olaylar üzerinden hangi hadiselerin ahlaki hadise olarak görülebileceği sorusuna cevap aramaktadır. Bir eylemi ahlaki hadise olarak değerlendirebilmek için, yapılan eylemin kendi isteği ile yapılmış olması, ahlaki hadisenin bir toplum içinde gerçekleşmesi, eskiden beri kurulmuş olan kaidelere uygun olması, ahlak işini yaparken içindeki imana uygun vazife icra etmek, ahlak işini yapmaya istek duymak gibi şartlar barındırması gerektiğine kanaat etmektedir.

İnsanı kendi iradesine sahip tek varlık olması sebebiyle kendisinin efendisi olarak görmekte olan Tarakçıoğlu ahlaklı hareket etmenin ilk şartının toplumun işine gelecek şekilde hareket etmeyi görüyor. Dolayısıyla ahlak yazar için bir tür iyi itaat etme, toplum için iyi iş yapma anlamına gelmektedir. Ahlak ile ilgili bu görüşünü aşağıdaki şekilde dile getirmektedir[13]:

> "Bilerek, isteyerek işleyeceğimiz işlerde içinde doğup büyüdüğümüz insan topluluğunun, azasından olduğumuz insan kitlesinin ve Tanrının yapılmasını veya çekinilmesini emir buyurduğu kaidelere uyarak ve her işte daima (iyilik- Hayır), (Kötülük- Şer) ayarlarına göre iş işlemek ilgilidir."

Ahlakın sahasının insan ile başladığını belirten yazar, vazife ve ahlak sahasını aynı görürken vazifenin dolayısıyla ahlakın üstten gelen nizama göre hareket etmek olduğunu vurgulamaktadır.

Tarakçıoğlu, yaşadığı asırda adalet düşünceleri, yardımlaşmak fikri, merhamet fikri, itaat fikri, hoş görme fikri gibi ahlak fikirlerinin ileri bir kıymet taşıdığını belirtmektedir. Yazar, bazı faziletlerin insanlığın her döneminde önemini korurken,

[13] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak**, (Ankara, 1951), 20.

birçoğunun da değerden düşmüş veya bilinmezlerken yeniden ortaya çıkmış olmalarına dikkat çekerek; ahlakın zamana, millete, mezhep ve hükümete göre değiştiği görüşündedir[14]:

> "Bütün milletler arasında ortak ahlak prensipleri olduğu gibi her milletin kendine mahsus ahlak kaideleri bulunur. Milletlerin yaşadıkları iklimlere, örf ve âdetlere, din ve mezheplere göre bu ahlak prensipleri mahallileşerek o milletin malı olur, o milleti tanıtan milli ahlak haline gelir."

Yazar, Türklerin milli ahlaklarının nelerden oluştuğunu anlayabilmek için Müslüman olmadan önceki ahlak kaideleri ve Müslüman olduktan sonraki ahlak kaideleri olmak üzere iki bölüme ayrılarak incelenmesi gerektiği görüşündedir.

Tarakçıoğlu Müslüman olmadan önceki Türk ahlak kaidelerini şu şekilde maddelemektedir[15]:

1. Irz ve namuslarına bağlı idiler
2. Aile ve yurt bağları pek kuvvetli idi
3. Cesur ve yiğit idiler
4. Yoksulların ellerinden tutarlar, başkalarını hoş görürler idi
5. Disiplinli idiler
6. Halkçı idiler
7. Kendi dinlerine bağlı ve başkalarınınkine saygılı idiler
8. Çalışkan ve doğru idiler
9. Sade yaşarlar, sefahatten kaçarlardı
10. İstiklal halinde yaşamayı nimetlerin en büyüğü sayarlardı.

Yazar; Müslüman olduktan sonra da Türklerin karakterinin zayıflamadığını aksine temiz bir imanın ruhlarına verdiği ilahi aşk ile bir kat daha artığını belirtmekte ve Türklerin İslam dinini kendi ahlaki kaidelerine benzer olduğu için kolaylıkla kabul ettiğini kitleler halinde Müslümanlığa geçildiğini vurgulamaktadır. Yazar sözünü ettiği benzerlikleri şu şekilde kıyaslamıştır[16]:

[14] **Age,** 25.
[15] **Age**, 29.
[16] **Age,** 35-36.

1. Müslümanlık misafire saygı ve hizmet gösterilmesini emreder. Türklerde de bu böyledir.
2. İslamlık amirlere itaati emreder. Türkler de disiplini severler.
3. Müslümanlık ana babaya saygıyı emreder. Türklerde de bu böyledir.
4. İslamlık çocuk yapan kadına kıymet verir. Türklerde hal böyledir.
5. Müslümanlık kadınlara iyi muamele yapılmasını emreder. Türklerde de böyledir.
6. Müslümanlıkta fuhuş yasaktır. Türklerde de yasaktır.
7. Müslümanlık, bir suç makamı yüksek birinden de çıkmış olsa affetmez. Türklerde de böyledir.
8. Müslümanlık hırsızlığı, yalancılığı yasak eder. Türklerde de böyledir.
9. İslamlık şecaati ve din uğrunda savaşı emreder. Türkler de yiğit ve savaşçı bir millettir.
10. Müslümanlık esirlere, elçilere, başka dinden olanlara iyi muameleyi emreder. Türklerde de hal böyledir.

Osmanlı İmparatorluğunun gelişmesinde siyasi ve ahlaki olarak çökmekte olan Selçuklu ve Bizans İmparatorluklarının içinde bulunduğu durumunun etkili olduğunu belirten yazar, ahlak imparatorluğu olarak gördüğü Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını zamanla iş bilmez devlet adamları ve kaybedilen savaşlara bağlamaktadır. Yazar, Cumhuriyet rejimimin ise vatandaşlardan istediği ahlaki vasıfları şu şekilde sıralamaktadır[17]:

1. Vatanseverlik
2. Milletseverlik
3. Birlik ve beraberlik
4. Hak ve vazife duyguları
5. Göz yumma duygusu
6. Şeref duygusu

[17] **Age,** 59.

7. İzzeti nefis
8. Milli izzeti nefis
9. İrade kuvveti
10. Saygı ve itaat
11. Aileye bağlılık

Yeni rejimin vatandaşlara doğu adet ve ananelerini unutup batılılaşmayı hedef gösterdiğini belirten yazar, yeni rejim sebebiyle yaşanılan bocalamaya şu şekilde değinmiştir[18]:

1. Kadın kendini iş hayatına verince ailenin şen havası bozulmaya başlamıştı. Çocuklar bol ve sıcak ana şefkatinden mahrum kalıyorlardı.
2. Meşru olmayan görüşmeler kıskançlıklara yol açmış karı koca çekişmeleri Türk ailesinin tatlı havasını bozmuş, mahkemeler boşanma ve nafaka davaları ile dolup boşanmağa başlamıştı.
3. Batının süslenme ve eğlenme adetleri ailelerimizin ortasında bağdaş kurup oturan arsız şey olmuştu.
4. Vatandaşlar serbest seçim usulüne kavuşmamış olduklarından bu en mühim millet işi pek baştan savma, heyecansız, merkezin direktifi dairesinde bir formalite haline gelmişti.
5. Türkün asil şükran duygusu soysuzlaşmaya başlamıştı.
6. Maymun iştah iliği yer almaya başlamıştı.
7. İşret ve kumar bir yangın halinde şehirlerden kasabalara, kasabalardan köylere doğru yayılıyordu.
8. Makam sahipleri içinde devletin otoritesini şahsi emelleri uğrunda kullananlar, barlarda ahlak düşkünü kadınlardan yumuşak yüz göreyim diye banknotlar savuranlar açlıktan kıvranan işsiz vatandaşların sıkıntılarını görmez işitmez olmuşlardı.

Toplumda yaşanılan ahlaki sarsıntının sebebinin batı ile kurulan ilişkinin sonucu olarak doğan batı ahlaksızlığını almış olmamıza bağlayan yazar, gençlere türkü ve

[18] **Age,** 61-62.

oyunları, atasözü ve kıymetli cümleleri, Türk büyüklerinin hayatları ve faziletleri, insan haysiyetine karşı saygılı davranmayı öğretmenin, demokrasi fikrini aşılamanın ahlak telakkisi için zaruri olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca kadının ailenin temiz geleneklerine bağlı kalması ve asil Türk kanını bozamamak adına yabancılar ile evlenmemesi gerektiği görüşündedir.

Tarakçıoğlu demokrasi idaresindeki vatandaşlarda ahlakın karakter haline gelmesi gerektiği belirtmektedir. Yazar, böyle bir karakterin ruhlara yerleşmesinde;

1. Adalet fikrinin ruhlarda kök salması
2. Merhamet duygusu ile hareket edilmesi,
3. Yardımlaşma ve beraberlik içinde olunması
4. Toplumun gelişmesi için ortaya konmuş kanun ve nizamlara herkesin uyması
5. Başkalarının düşünce ve duygularına saygı göstermesi

Herkesin yaptığı işi en iyi ve en temiz yapması gibi kaidelerin göz önünde tutulması zorunluluğuna dikkat çekmektedir.

2.1.4. Cahit Tanyol: Sosyal Ahlak

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Sosyal Ahlak

Yazarın Adı: Cahit Tanyol

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: İstanbul Matbaası, İstanbul 1960

Ahlak ile ilgilenen üç bilgi alanının felsefe, sosyoloji ve psikoloji olduğu belirten yazar ahlakın hürriyet ve irade gibi temel kavramlar kullanması sebebiyle her çağın felsefesini etkilediğini, psikolojinin konusu içinde de bu kavramların yer alması sebebiyle yakın ilişki de bulunduğunu söylemektedir. Yazar sosyoloji için ise bu bağı toplumun bir üyesi olarak kabul ettiğimiz ferdi davranışların ahlaki olduğu kadar sosyal bir hadise de olması sebebiyle kurmaktadır. Yazara göre bu durumda filozofun ve sosyoloğun ahlaka bakış açısı da farklıdır. Filozof metafizik bir bakış açısıyla hürriyet prensibiyle hareket eden insanı konu alıp ahlaki düşüncesini temellendirirken; sosyolog hürriyeti ahlaki bir hadise, ahlaki hadiseyi de sosyal hadisenin bir parçası olarak değerlendirir.

Yazara göre ahlak; fiil ve hareketle, bilgi problemi arasındaki ilişkiyi incelemekte ve bütün felsefe problemlerini kuşatmaktadır. Sosyal ahlakı ise din, hukuk, örf ve adetler gibi sosyal hadiselerden biri olarak ele aldığını belirten yazar, ahlakı fizik tabiatın karşısında yer alan sosyal tabiatın bir unsuru olarak değerlendiriyor. Sosyal ahlaktan anlamamız gerekenin teorik değil pratik olması gerektiğini vurguluyor. Ahlakı, tamamen fizik hadise olarak ele almanın da ahlakın sahasını fakirleştireceği gerekçesiyle yanlış bir tutum olduğu üzerinde duran Tanyol, ahlak incelemesinde fert yokmuş gibi düşünmenin cemiyeti hesaba katmayan ahlakın düşmüş olduğu hataya eşdeğer olduğunu belirtiyor.

Teorik ahlak ile pratik ahlak arasında aracı rolü oynayan üçüncü bir ahlak tipi olduğunu ileri süren yazar bu ahlak tipini yaşanmış ahlak olarak tanımlıyor. Yaşanmış ahlak bir teori değil bir tip örneğidir. Peygamberler, manevi liderler, evliyalar ve ahlâk kahramanları, ahlâk nazariyesi kurmaktan ziyade, ahlâk idealini yaşayan ve şahıslarında muzaffer kılan ve onu sosyal bir değer haline getiren büyük örneklerdir.[19]

Ahlakın bir bilgi sahası olmadığını ileri süren yazar, her türlü fiil ve hareketlerimizi gerçekleştirirken irademiz üzerinde akıl yerine inancın rolü olduğunu vurgulamaktadır. Bilgi sahasının ölçüsünün doğru- yanlış ahlak sahasının ölçüsünün söz ve davranışlarımız arasındaki tutarlılık olduğunu belirten yazar buradan hareketle ahlak filozofları ve ahlak kahramanlarımıza karşı tavrımızın farklı olduğunu belirtmektedir. Birinde odak noktası düşünce sistemi iken diğerinde harekettir. Ahlak kahramanlarını sosyal hadiseler üzerinde önemli rol oynamaları sebebiyle sosyal hayatın bir parçası olarak düşünmek zorunluluk göstermektedir.

Yazar ahlak nedir sorusuna verilen cevapların ahlakın insan hareketi ile ilgili olduğu konusunda uzlaşmaya vardığını belirtmektedir. Ahlakı kavrayabilmek için fizik hareket, hayvan hareketi, insan hareketi ve insanın ahlaki hareketleri arasında bir ayrıma gidilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yazar ahlak aksiyonunun öncelikli olarak dışardan bir tavır ve davranış olarak idrak edildiğini belirtmekle beraber ahlakın içsel bir yönü olduğunun da üzerinde durmaktadır. Fakat norm bizim dışımızdadır. Yazar, ferdin bir ses zincirini melodi olarak algılamasında cemiyetin kültür çevresi tarafından aşılanması gibi ahlaki hareket

[19] Cahit Tanyol, **Sosyal Ahlak**, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1960), 8.

için de aynı durumun söz konusu olduğunu belirtmektedir. Yazar, ferdin algıladığı şeylerin kaynağını sosyal tabiat olarak görmektedir.

Hareketi otomat olmaktan çıkaranın insanın hareket karşısında almış olduğu tavır olduğunu belirten yazar, ahlaki hareket karşısındaki tavrımızın ret ve tasvip olduğu görüşündedir. Yazar insanda ret ve tasvip, beğenme veya nefret uyandıran hareketlerin kaynağını cemiyet olarak görmekte ve cemiyetin koymuş olduğu kaidelerin ferdin şuurunda bir ölçü meydana getirdiğini belirtmektedir. İnsan hareketlerini hayvanlardan farklı olarak bazı niyet ve gayelerin belirlediğini ifade eden yazar, insan iradesini harekete geçiren gücün bu niyet ve gayeler olduğunu belirtmektedir. Ancak içimizdeki yapma gücü olan bu iradi hareketlerin hepsini ahlaki olarak değerlendiremeyeceğimizi şu şekilde belirtmektedir[20]:

> "Hareketlerimizden bazılarının müeyyideli ve bazılarının *müeyyidesiz* olması, yâni bazı hareketlerin bizi sorumlu kılması, onları yapıp yapmamakta bizim hür olduğumuzun kabul edilmesi demektir. Çünkü ancak bir hareketi yapıp yapmamak bizim elimizde olduğu takdirde, bu hareketlerden biz sorumlu oluruz. Demek ki, *ahlâkî irade* birtakım sorumluluğu şart koşuyor. Mademki, *ahlâkî irade* sorumludur, o halde bu iradenin gayesi, müeyyidelerin, *emir* ve *yasaklar* sistemine göre olacaktır."

Her müeyyideli harekette otorite, emredilen ve ferdin sorumluluğu gibi unsurların ortak olduğunu belirten yazar; hukuk, din, örf ve adetler hatta modanın da hareketlerimize müeyyideler koyduklarını ifade etmektedir. Örf ve adetlerin saygınlığı devam etmesine rağmen ferdin şuurunda ahlaki irade ile ortak bir tavır oluşturmadığı durumlarda ahlakı oluşturan sosyal değerlerin bozulduğu ve müeyyidesini kaybettiğini ifade eden yazar bunun sebebini ahlaki müeyyidenin kuvvetini adetlerden alması ve ona dayanması olarak açıklıyor.

Hukuk, din ve örf müeyyideleri ferdin şuuruna dışardan baskı yaparken ahlaki müeyyide de otoritenin kaynağının ahlaki şuur veya vicdan denilen içsel kaynak olduğunu belirten yazar ahlaki müeyyidenin diğer müeyyidelerden farklı olarak ferdi kendine karşı sorumlu tutmakta olduğunu belirtmektedir.

Yazar ahlaki şuurdaki otoritenin kaynağı ile adetlerdeki otoritenin kaynağının aynı olduğunu, içimizdeki kanun koyucu sesin adetlerden geldiğini dolayısıyla ahlaki kaidelerin bizim tarafımızdan oluşturulmayıp adetlerde formüle edilmiş olduğu

[20] **Age,** 21.

üzerinde durmaktadır. Ahlâkî şuurdaki otoritenin dinî, hukukî otoritelerden beslendiğini vurgulamaktadır.

Yazar ferdin içinde yaşadığı cemiyetin adetlerine göre şekil aldığını belirterek bu adetlerin ferdin benliğine sinmiş ve onlarla yoğrulmuş olduğu görüşündedir. Bu durumda adetlerin fert üzerinde yapmış olduğu baskı ferdin şuuru ile çatışmamaktadır. Aksine ferdi şuurun oluşmasını sağlamaktadır. Ahlaki hareketin kaynağı konumundaki vicdanda otoritenin mahiyetini kavramak bakımından ferdin idrakinin de cemiyete bağlı olarak şekil aldığı üzerinde durmakta olan yazar, idrakin farklı kültür gruplarına dâhil cemiyetlerde farklı ortaya çıktığını belirtmektedir. Yazar aynı şekilde his ve heyecanlarında farklı cemiyetlerde farklı şekilde ifade edildiğini, ferdin bu kabullerin içine doğduğu ve bu his ve heyecanların hem taşıyıcısı hem de yaratıcısı olduğunu ifade etmektedir.

Doğuştan hiçbir ahlaki müeyyideye sahip olmayan ve ahlak dışı kabul edilen ferdin zamanla yetiştiği cemiyetin duygu, düşünce ve adetlerine adapte olarak şahsiyetini meydana getirdiği görüşünde olan yazar ferdi şahsiyet haline getiren cemiyetteki bu ortak değerleri kültür olarak tanımlamaktadır. Her fert kendini şekillendiren bu kültürel değerlere kendi kişiliğini katarak onu bir sonraki nesle taşır. Böylelikle kültürü kendini tekrarlamaktan ve kalıplaşmaktan kurtaramadığına değinmektedir[21]:

> "Her ferde içinde yaşadığı cemiyetin ahlâk kaideleri ayni şekilde telkin edilir. Bu kaidelerin sevilmesi, benimsenmesi ve yaşanması elbette ki fertlere göre değişik olacaktır. Ahlâkî şahsiyet, bu müşterek değerlerin ahlâkî şuurdaki farklılığına dayanır. *Ahlâkı yaşama* fertten ferde, cemiyetten cemiyete değişir."

Yazar, iptidai insanın tam bir ahlaki şahsiyete sahip olmamasının sebebini yetiştiği cemiyetin örf ve adetlerinin etkisini daha sert hissetmesine ve cemiyetin niyet ve gayeleri ile herhangi bir çatışmaya girmemesine bağlamaktadır. Fakat ferdin yetiştiği cemiyetin değerleri ile uyum içinde olması ve bu değerleri yaratılışının bir parçası gibi hissetmesinin ahlaki şahsiyetin yalnızca bir yönü olduğunu vurgulayan yazar, ferdin cemiyet değerlerini şahsiyetinde bir malzeme haline getirerek içinde bulunduğu kültür ve değerlerin üstüne çıkması ve cemiyette farklılıklar yaratması gerektiğine dikkat çekiyor. Böylelikle ferdin kendini hür hissedeceğini iddia eden yazar bu farklılığın topluluğun çatışması veya ferdin isyanı şeklinde değerlendirilemeyeceğini belirtiyor.

[21] **Age,**78.

Ahlaki şahsiyetin iptidai cemiyetten modern insana doğru bir gelişme gösterdiğini öne süren yazar, içinde yaşadığı cemiyetin kaideleriyle uyumluluk gösteren ferdin ahlaklı bir insan olarak kabul edilebileceğini ancak bunun vazife temelli bir ahlak olduğunu belirtmektedir. Kendi kendinin sorumluluğunu alan modern insanın ise hürriyet temelli bir ahlaka sahip olarak tam bir ahlaki şahsiyet örneği teşkil etmekte olduğunu vurgulamaktadır.

İptidai cemiyetlerde sorumluluğun kolektif olduğunu söyleyen yazar ferdin herhangi bir suç işlemesi halinde bütün cemiyetin de bu suç ve günaha ortak sürüklendiğini belirtmektedir. Bu topluluklarda kolektif vazife ve sorumluluğun ferdi vicdanda söz sahibi olduğu görüşünde olan yazar kendi kendisinin sorumluluğunu almaktan uzak olan iptidai kavimlerde kolektif vazife ve sorumluluğun korkuya dayanmakta olduğunu aşiret cemiyetlerine geçildiğinde ise korkunun yerini şeref ve namus duygusuna bırakmakta olduğunu vurgulamıştır.

Yazar ferdi iradeye şekil veren ahlaki otoritenin kurallar, korku ve ceza sistemine göre ayarlanan Tanrı temelli *dini ahlak* ve cemiyet kaidelerine dayanan *laik ahlak* olarak iki tür gelişme gösterdiğini belirtmektedir. Yazar dini ahlakın vazife ve itaat esasına, laik ahlakın ise sorumluluk ve hürriyet, kişinin söz ve davranışlarında tutarlı olması esasına dayanmakta olduğunu söylemektedir[22]:

> "Ferdi kendi kendisine karşı sorumlu kılan ahlâkın kaynağı, şüphesiz ki lâik bir yön takip etmektedir. Bu ahlâk, önce kendisini cemiyete karşı sorumlu hisseder. İkinci merhalede ferdi, kendi kendisine karşı sorumlu kılar. Bu da ancak, cemiyette mevcut töreleri yaşamak, sevmek ve icra etmek suretiyle, ahlâkî şuurun niyet ve gayelerini kendi iradesinin niyet ve gayeleri haline getirmekle mümkün olur."

Yazar ahlaki şahsiyetin tam bir şekilde yalnızca kendini laik ahlakta bulabilmesinin nedenini ferdin kendi kendisinin sorumluluğunu alabilmesi için gerekli olan seçme hürriyetine sahip olmasına bağlamaktadır. Ancak seçme hürriyetinin ferdi arzu ile karıştırılmaması gerektiğini belirten yazar ferdin seçme hürriyetinde evrensel ve insanı normlara ne kadar yaklaşırsa toplumsal sınırlamalardan o derece kurtulabileceğinin altını çizmektedir.

Yazar dini ahlakın peygamber laik ahlakında ahlak kahramanları aracılığıyla evrensel olana yönelmiş olduğunu belirtmektedir. Ahlak kahramanın da peygamberin de

[22] **Age,** 94.

öncelikli olarak içinde bulunduğu cemiyetin kaidelerine göre şahsiyetlerini oluşturmakta olduğuna dikkat çeken yazar, peygamberin cemiyetin oluşturduğu şahsiyeti aşmasını Tanrı ile bütünleşmesi sayesinde, ahlak kahramanın ise cemiyetten edindiği şahsiyeti içselleştirip ferdi şuurda vicdani bir emir haline getirerek aştığını belirtmektedir.

Mistik ahlakın da kendi kaidelerini aşıp vicdanı otorite haline dönüştürebilmesinin en tipik örneğini tasavvuf ahlakında bulan yazar, tasavvuf ahlakının yaşanmış bir ahlak önerdiğini belirtmektedir. Bu ahlak da fert kendi kendisini aşarak Tanrısal bir hürriyet kazanmaktadır. Tasavvuf ahlakının tarikatlarda ortaya çıktığını belirten yazar, tarikatların ahlak mektepleri olduğunu vurgulamıştır.

Lâik ahlakı "dine dayanmayan, emir ve otoritesini dinden almayan ahiretsiz bir ahlâk" şeklinde tanımlayan Tanyol, laik ahlakın bir vatandaş ahlakı olduğunu öne sürerken dini ahlakın bir cemaat ahlakı olduğunu da vurgulamaktadır.[23] Yazarın modern vatandaş ahlakının temeli olarak gördüğü laik ahlakın değerlerinin temelini insan teşkil eder. Bu ahlak örf ve adetlerden beslenmekle beraber ona karşı bir tavır almayı da beraberinde getirir.

Yazar Sokrates'i modern laik ahlakın yani vatandaş ahlakının kurucusu olarak görmekte ve "kendi bil" sözünü temel alan Sokrates'in Tanrısız ve mucizesiz bir ahlak anlayışının peşinden koşmuş ahlakı insanın kendi vicdanına emanet ettiğini vurgulamaktadır.

Yazar, bilim ve teknolojinin hızla gelişmesi gibi sebeplerle sürekli hareket halinde olan çağımız insanının manevi değerlere vakit ayırmadığı tam tersine maddi değerlere yöneldiği gerekçesiyle ahlaki bir buhran geçirdiğini ileri sürmektedir. Yazar, bu buhranın çaresi olarak gördüğü laik ahlakı onun en tipik örneğini sunan ve laik ahlakın peygamberi olarak gördüğü Sokrates'in düşünce ve aksiyomları aracılığıyla açıklama niyetindedir. Bilim ve teknolojik gelişmeler sayesinde şekillen ilişkiler ağı olan modern cemiyetin fertten beklentisinin iyi bir vatandaş ahlakına sahip olması olduğu görüşünde olan yazar Sokrates'in İslamiyet'in sunduğu kul ahlakının yerine ihtiyaç duyduğumuz vatandaş ahlakının nasıl olacağını göstermekte olduğunu iddia etmektedir.

[23] **Age,** 104.

Sokrates'in amacının eski homerik geleneğin ve törelerin yıkıldığı, siyasi çalkantıların baş gösterdiği, ahlaki bir buhran yaşanan Atina sitesinde yeni bir ahlaki düzen kurmak olduğunu söyleyen yazar onu bir ahlak peygamberi olarak nitelemektedir. Ancak Tanrı tarafından gönderildiğini iddia etmesine rağmen onun peygamberler gibi dinle meşgul olmadığını ifade eden yazar, Sokrates'in ahlakın temellerini insanda aramakta olduğunu vurgulamaktadır. Sokrates ahlakının tek ayetinin ahlakın insan dışı bir yerde aranamayacağını vurgulan "Kendini bil" sözü olduğunu belirten yazar, Sokrates'in töre ve adetlere göre hareket eden Atinalıları eleştirdiğini bunun yerine akıl ve vicdani ölçü olarak önerdiğini belirtmektedir. Sokrates ahlakın otoritesini Tanrıdan insana geçirmektedir. Sokrates'in en belirgin özelliğinin düşünce ve hareketlerinde gösterdiği tutarlılık olduğunu belirten yazar, din ve ahlakın sahasını da ayırdığına dikkat çekmektedir.

Ahlâkın fertte gerçekleşmesini dilediği; "insanın kendi kendisiyle tutarlı olması, fikirleri uğrunda ölebilmesi, kendi hareketlerinden kendisini sorumlu ışıtması, medeni cesaret" gibi unsurların Sokrates'in karakterinin bir parçası olduğunu belirtmektedir.[24] Çeşitli diyaloglarda geçen pasajlarla örneklendiren yazar Sokrates'in çağımızın ihtiyaç duyduğu ahlak peygamberi örneği olduğunun altını çizmektedir.[25]

Yazar bu bölümde çağımızın bir ihtiyacı olarak gördüğü laik ahlakın sosyal hayatta bir temeli olup olmadığını inceleme amacını gütmektedir. Dinin ve Tanrı'nın işe karışmadığı bir laik ahlak tipi olarak Orta Çağ'da görülen şövalye ahlakını örnek vermektedir. Ferdi şerefi her şeyin üstünde tutan bu ahlak tipinin yiğitlik, zayıfa karşı yardım, fedakârlık, sözünde durma gibi temel ahlaki değerler üzerine kurulduğunu belirten yazar, insan haysiyetinin ön plana çıkartılması bakımından bugünkü Avrupa medeniyetine temel teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Hürriyeti bir şeref meselesi sayarak kendileri için vazgeçilmez bir değer haline getiren Avrupa'nın karşısında hürriyeti siyasi otoriteyi kontrol altında tutmak ve kişisel menfaatlerini maskelemek adına bir araç haline getiren Doğu medeniyetini koyan yazar, bu durumu şövalye ahlakının bir sonucu olan ferdi şahsiyetten yoksun oluşumuza bağlamaktadır.

Hiçbir zaman ve hiçbir dönemde bir değerin diğer değerlerin sebebi olamadığını belirten yazar, her devirde ön plana çıkan bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Yazar hiçbir değerin bir başka değeri doğurması ya da ortadan kaldırmasının mümkün

[24] **Age,** 155.
[25] Kriton, Savunma diyaloglarından bolca örneklere başvurmaktadır.

olamayacağına yalnıza değerler arasındaki sıralamanın değişmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Ön plana çıkan değer çağın lider değeri olmaktadır.

Yeniçağın lider değerinin ilim ve teknoloji olduğunu açıklayan yazar, lider değer olarak diğer değerlere kendi baskısını yapmasının doğal bir durum olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazar, ilim ve teknolojinin üniversal ve yaygın bir değer olması sebebiyle diğer değerlerde ve sosyal hayatta da bu yönde bir gidişat olması zorunluluğu beraberinde getirdiği görüşündedir.

Yazar çağımız insanının ilim ve teknolojinin hızlı değişimi vesilesiyle doğdukları kültür çevresi içine kapalı fertler olamadıklarına ve insanın hürlüğü ve sosyal adalet gibi ortak değer ve kavramlar üretildiğine dikkat çekmektedir. Laik ahlakın temel kavramının insanlığın saadeti olması gerektiğini belirten yazar, eğitime verilmesi gereken yönün insanlığın saadetinin ferdin saadetinin üstünde tutulması, ferdin saadetinin insanlığın saadetiyle mümkün olabileceğine inanmak olduğudur. Yazar insanlığın saadetinin, millî saadetin, millî saadetin ise ferdî saadetin bir parçası olduğu görüşündedir. İnsanlara ferdi saadetin insanlık saadeti içinde gömülü olduğunu öğretmek gerektiğinin üzerinde durmaktadır.

Lâik ahlâkın da din gibi teşkilâta ihtiyacı olduğunu belirten yazar bu teşkilâtın, çağımızda, mektepler olabileceğini söylemektedir. Bu yeni ahlâk dinini yaratmağa, yaşatmağa ve yaymağa Sokrates'in şahsiyetinin yeterli olacağının altını bir kez daha çizmektedir.

Din, hukuk, adet, ahlak gibi otoritenin insan hürlüğünü kabul eden değerlerin aksine insanı hür olarak kabul etmeyen, bu hürlüğü reddeden olgulara da dikkat çeken yazar bu olumsuz değerleri siyasi istibdat ve yaygın istibdat olarak ikiye ayırmıştır. Hükümettin ya da cemiyetin uyguladığı bu kabul edilemez tavır insanın sahip olduğu en önemli özelliğe karşı çıkmaktadır.

Yazar hükümet denilen siyasi otoriteyi insan hürlüğünün karşısındaki en büyük düşmanlardan biri olarak belirtirken devleti hükümet ile karıştırmamak gerektiği ve devletin cemiyet için zaruri olduğunu vurgulamaktadır. Devletin meşru bir yapı olduğunu belirten yazar hükümetlerin gayri meşru olabileceğine dikkat çekmektedir. Siyasi otoritenin vicdan hürriyeti, düşünce ve kanaat hürriyeti, hareket hürriyeti hususlarında insan hürlüğünü tehdit etmekte olduğunu savunmakta olan yazar bu

istibdat şekline her milletin kendi sitemi içinde önlem aldığını ya da alabileceğini belirtmektedir.

Ancak yazar yaygın istibdatlar olarak tanımladığı ferdin his hayatını baskı altında tutarak insanın hürriyet fikrini ortadan kaldıran değerlerin daha tehlikeli olduğunun üstünde durmaktadır. Bu istibdatların başında cemiyet istibdadının geldiğini belirten yazar, toplumsal istibdadın cemiyetin gelişmişliği ne kadar geri ise o kadar tehlikeli ve baskıcı olduğunu belirtmektedir. İçtimaî istibdadın sınırlarım tespit ederek her nevi kanun dışı baskı ile mücadele etmek, hür vatandaş yetiştirmenin temel şartıdır. "Korkunç olan siyasî otoritenin, zulmünü kanunlarla icra etmesi değildir; kanunların yasak etmediği sahalarda, fertlerin düşündüklerini söyleyip yazamamalandır."[26]

Birtakım inanılmış ya da propaganda tesiriyle inandırılmış her devir de değişkenlik gösteren umumi efkâr istidadının da üzerinde duran yazar, gazete, radyo veya yayın vasıtaları ile belirli bir umumi efkâr oluşturulabileceğine dikkat çekmektedir. Umumi efkâr baskısının belirli bir zümre tarafından oluşturulduğunun altını çizmektedir. Özellikle gelişmemiş ülkelerde basın istibdadı ve siyasi parti istibdadının görülebileceğini belirtmektedir.

2.1.5. Cahit Tanyol: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak

Yazarın Adı: Doç. Dr. Cahit Tanyol

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Sanat ve ahlak arasındaki ilişkiyi uzlaştırmaya çalışma gayesinde olmadığını belirterek söze başlayan yazar, muhtelif zaman ve mekânlarla onların birbirleriyle olan tabii ilişkisini inceleme altına almak niyetinde olduğunu belirtmektedir. Çeşitli içtimaı vasatlarda ortaya çıkmış olan ahlak normları ve sanat arasında ne türden bir ilişki olduğunu açıklama vazifesinde olduğunu vurgulamaktadır. Sanat ve ahlakı kıymetler sahasına ait iki şube olarak kabul eden yazar, kıymetler sahasının ise içtimaı hayatın bir fonksiyonu olarak değişip farklılaştığını ve özel yollara ayrıldığı düşünmektedir.

[26] **Age,** 225.

Örf ve adetlerin cemiyetin üstün değerlerinin olgunlaşmasından önce farklılaşmadığı gerekçesiyle iptidai topluluklara gidildikçe içtimaı baskının artacağına değinen yazar, bu baskının olduğu yerde değer yaratmaya rastlayamayacağımızı belirtmektedir. Orada değerlerin henüz farklılaşmamış olan çekirdek kısmını görebileceğimiz kanısındadır. İptidai cemiyetlerden modern cemiyete doğru giderken örf ve adetler yavaş yavaş çözülmekteyken değer yaratmaların arttığına dikkat çeken Tanyol, sanat ve ahlakın bu sebeple ilk oluş şekillerini örf ve adetlerde bulabileceğimiz için yapmayı amaçladığı tetkikin örf ve adetlerden başlamasının zaruriliğine değinmektedir.

Örf ve adetlerinin ruhunun kıymetler olduğuna dikkat çeken yazar iptidai topluluklardan cemiyete doğru çıkıldıkça değerlerin ferdi bir nitelik kazarak rasyonelleştiğine işaret etmektedir. Ancak yazar örf ve adetlerin rasyonel değil içtimaı bir hissiyat olduğu düşüncesindedir. Adetlerin sadece ferdi hareketleri tayin eden bir müeyyide olmayıp aynı zamanda kolektif hareketleri de tayin ettiğine değinen yazar, adetlerin devamlılık, ırratıonalite ve otorite vasıfları olduğunu belirtmektedir. Yazar örf ve adetlerin eskiliğini yeni nesillerin onu hazır bulmasını devamlılık olarak nitelendirirken, içtimai hissiyatı yansıttığı için irrasyonel ve kendine tabi olmaya zorlaması sebebiyle de otoriter olduğuna değinmektedir.

Örf ve adetlerin gelişmesinde ve kıymetlerin yaratılmasında bazı örf ve adetlerin kaynaşmasının büyük öneme sahip olduğunu belirten yazar, bu kaynaşmanın ferde bir hürriyet sahası sunduğu ve seçme şansı verdiğini belirtmektedir. Hukuk bu hürriyetin yarattığı çatışmanın düzenleyicisi durumundadır[27]:

> "Çeşitli örf ve âdet kaynaşmalarına en güzel örneklerden biri de İslâm hukukudur. İslamiyet'e dâhil veya tâbi olmuş her kavim, kendi örf ve âdetini terkederek, Arap örf ve âdeti içinde erimemiş; tam tersine ona nüfuz etmiş ve onu değiştirmiştir."

Örf ve adetlerin hukuk normlarına kaynaklık ettiği üzerinde duran Tanyol, ahlakı ise örf ve adetlerle iç içe ve ayrılmaz bir parça olarak görmektedir. Örf ve âdetlere dayanmayan ahlâk kaidelerini nazarî ve ideal birtakım şemalardan ibaret görmekte ve cemiyetlerde fertlerin küllî birtakım ahlâk prensiplerinden ziyade kaynağını örf ve âdetlerden alan bir takım ahlâk prensiplerine göre hareket ettiklerini vurgulamaktadır.

Ahlaki kıymetlerin örf ve adetlere bağlı olup değişebilir olduğunu vurgulayan yazar, örf ve adetlerin ahlaki kıymetlerle ilişkisinin erken bir dönem olan on yedinci asırda

[27] **Age,** 23.

incelenmeye başlandığını belirtmektedir. "Yeniçağda, iptidaî kavimlere ait etnolojik tetkikler ortaya çıkınca, iptidaî örf ve âdetle ahlâk arasındaki münasebet bazı düşünürlerin alâkası fikri zihinleri işgal etti."[28] Örf ve adetlere bağlı olarak ahlaki kıymetlerin cemiyetten cemiyete nasıl farklılık gösterdiğini ana babanın iş göremez hale geldiğinde katlinin bazı iptidai toplumlarda gelenek olması, bazı topluluklarda evlat katlinin yaygın olması ve aile hayatındaki görev paylaşımları gibi örnekler üzerinden anlatmaktadır. Yazar bu örnekler üzerinden bir cemiyette yapılması gereken şeyin başka bir cemiyette yapılması gerekmeyen şey haline geldiği, ret ve tasviplerin arkasında örf ve adetler olduğu düşüncesini temellendirmektedir.

Sanat eserlerinin psikolojik metotla sanatkârdan esere doğru giden bir yol izlerken sosyolojinin esere daha fazla önem verdiği için daha sağlam bir metoda sahip olduğuna açıklık getiren yazar, sosyolojinin tıpkı sanatkârı içtimaı şartların bir ürünü olarak görmesi gibi sanat eserini de içtimaı şartların bir ürünü olarak görmektedir. Sosyolojinin estetik değer ve estetik zevki içtimaı bir oluş içinde incelemesi sebebiyle her devrin sanat anlayışında birtakım temellerin olduğunu vurgulamaktadır.

Yazar, iptidai topluluklarda henüz kıymetler birbirinden ayrılmadığı için estetik değerin de ahlaki değer ile bir arada bulunduğuna şüphe etmemekte hem ahlaki hem de estetik değerin iptidai topluluklarda henüz dinin emrinde olduğunu belirtmektedir. "İptidaî dinin seromonileri, âyinleri bir manzarasiyle ibadet, bir manzarasiyle ahlâk ve bir manzarasiyle san'at tezahürlerini açığa vurmaktadır."[29] Bu bakımdan yazar, bütün değerlerin kaynağı olan örf ve adetlerin ayin, dua, cenaze merasimi gibi dini fiillerin taşıyıcısı olduğunu vurgulamakta ve "San'at örf ve adetlere bağlı bütün kıymetlerin bir ifade vasıtasıdır."[30] diyerek estetik değerin ilk olarak kendisini burada ortaya koyduğu vurgulamaktadır.

Tanyol iptidai topluluklardaki sanatın niteliğinde ortak olan şeyin ölçü ve ritim olması sebebiyle bu topluluklarda sanatın jimnastik, müzik, dans ve tezyinat gibi alanlarda öncelikli olarak kendini göstermekte olduğunu belirtmektedir. Ayrıca iptidai topluluklarda ferdi heyecanın topluluk şuuruna dönüştüğünün altını çizen yazar, sanat eseri ferdi bir hal aldıkça kolektif hareketin de ortadan kalkacağını düşünmektedir. İptidai kavimlerdeki sanatta fert ferdi duygularını değil içtimaı heyecanları harekete

[28] **Age,** 34- 35.
[29] **Age,** 60.
[30] **Age,** 69.

geçiren basit ve tekdüze tekrarlardan meydana eserler ortaya koymaktadır. Yazar tezyini ve plastik san ’at, müzik ve dans initiation ayinlerinde musiki ve dramatik sanat gibi dallarla ilgili Zuniler ve Poeblolar gibi iptidai kavimler üzerinden örnekler vermek suretiyle düşüncelerini temellendirmeye çalışmaktadır.

Yazar, aşırı cemiyetleri iptidai topluluklarla site cemiyetleri arasında bulunan kabileler halinde göçebe veya bir toprağa yerleşmiş şekilde yaşayan içtimaı teşekküller olarak tanımlamaktadır. Kültür hayatı ve içtimaı gelişmesi göçebe yaşantısının siyası oluşumuna bağlı kalan kavimlerde tiyatro ve plastik sanatlara daha az önem verilirken, sözlü sanatın özellikle şiirin en plana çıktığının altını çizen yazar, ahlaki alanda ise cesaret forumunun iptidai toplumdaki barbarlık forumundan kurtularak misafire ikram yabancıya saygı şeklini aldığını belirtmektedir.

Aşırı cemiyetlerde ahlaki duyguların oluşumunda en önemli etkenin ölüler ve diriler arasındaki ilişki olduğuna değinen yazar, bu topluluklarda bir yabancıyı öldürmenin ona işkence etmenin yalnızca bedensel eziyet anlamına gelmediğini, ruhunun da düşmanlığını kazanıldığına inanıldığını açıklamaktadır. Çeşitli kabilelerden örnekler vermekte olan yazar bu örnekler üzerinden insan öldürmenin, işkence yapmanın artık kahramanlık göstergesi olmaktan çıkıp bu kişilere kahraman değil katil gözüyle bakıldığını ve temizlenmek için birtakım seremoniler düzenlendiğini anlatmaktadır. Her iki aşırı cemiyet tipinde de örf ve adetlerin birincil fazileti olarak misafirperverlik ve cesaret normunun görüldüğünü belirten yazar, başlarda misafirperverliğin yabancıya karşı duyulan korkudan doğmakta olduğunu ve her iki tip aşırı cemiyette de abartılı bir misafirperverliğe dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu şekilde cesaret formu da himaye ve mertlik şekline bürünmektedir. “Cesaret ne vahşettir ne de körü körüne bir atılganlıktır. O, birtakım mânevi faziletleri şart koşan bir ahlâktır.”[31]

Aşırı cemiyet tipini site ve modern milletlerin temeli olarak düşünen yazar, bu tip cemiyet ahlakının bize sanatı hakkında da fikir sunduğunu belirtmekte ve bu cemiyet tipinin en karakteristik özelliğinin destanlarda olgunlaştığını ve milleti oluşturduğu görüşündedir. Aşirî sanatlarda bir yere bağlanmamanın etkisi ile içtimaı ve ahlaki duyguların ön plana çıktığına değinen yazar, göçebe toplumlarda tezyinatın çadıra ve çadır eşyalarına uygulanması, söz sanatlarında özellikle şiir de büyük bir gelişme gösterildiğini ve bunların aşirî sanatın karakteristiğini oluşturduğunu vurgulamaktadır.

[31] **Age,** 162.

Yazar, çoban hayatı, aşk ve kahramanlık şiirleri hiciv nutuk ve belagat müsabakalarında örf ve adetlerin bütün değerlerinin şiir sanatına aksettirildiğini görebileceğimizi belirtmektedir. Aşirî toplumlarda müşterek ahlak normlarının şiirde ortaya çıktığını ve övüldüğünü belirten yazar, göçebe örf ve adetlerinde ahlakın dinin çerçevesi dışına çıkıp cesaret normu ile birleşip olgunlaştığını ve laik ve milli bir vasıf kazandığının altını çizmektedir.

Sitenin, manevi kıymetlerin temelinde göçebe aşiretlerin değer ölçütlerine dayanması sebebiyle yerleşmiş aşiretlerin sanat ve ahlakının taşıyıcı konumunda olduğunu düşünen yazar toprağa yerleşmenin maddi ve manevi sahada bir inkılap yapması nedeniyle farklılaşma yaşandığına dikkat çekmektedir.

Yazar, sitenin ön plana çıkan özelliğinin mitoslar olduğu üzerinde durmaktadır. Mitolojinin sitede muhayyile kuvveti ile tabiat olaylarına değinen ve anlamaya çalışan bir düşünce sistemine olarak ortaya çıktığını Yunan mitolojisinin aka planında din ve itikadın değil insanın anlama çabasının barındığına dikkat çekmektedir. Mitolojiyi ilk tabiat ilmi olarak gören yazar, dini görünmesine rağmen onun profane bir mitoloji olduğu ve Yunan kültürünün laik temellerini yansıttığı görüşündedir. Yazar, Homeros'u bütün tanrıları akropolde toplaması sebebiyle Yunan sitesini kuran bu mitolojik dinin en büyük dehası olarak görmektedir. Mahalli tanrıları tabiat kuvvetlerini temsil eden bir tanrılar ailesine dönüştürmüştür.

Homeros'un destanlarının örf ve adetlerde sanat ve ahlakın bir arada bulunduğu son aşama olduğunun altını çizen yazar, bundan sonraki sitede asıl kültürün içinde beliren düşüncenin hem örf ve adetlere karşı hem de Homeros destanlarına özellikle sanata karşı bir tavır alındığına dikkat çekmektedir. Homeros destanlarına karşı alınan iki türlü tavır olduğunu belirten yazar, ilk olarak Hesiodos tarafından gerçekleştirilen örf ve adetleri ve mitolojiyi düzeltmesi olduğunu vurgulamaktadır. İkinci tavrın ise Sokrates'in örf ve adetlerin dışına çıkarak ahlak anlayışını değiştirmesi veya Eflatun'un Homeros destanlarını ve mitolojiyi doğrudan doğruya reddetmesi şeklinde geliştiğini sunmaktadır. "Görülüyor ki site İçtimaî bünyesinde, ahlâk normları gibi, san'at da artık örf ve âdetlerin emrinden çıkarak aklın kontrolüne tâbi tutulmaktadır."[32] Yazar, aklın sitede yapmış olduğu bu inkılap sayesinde artık san 'atla ahlâkın örf ve âdetler içindeki uyumlu ilişkinin başka bir aşamaya geçtiğine belirterek bu farklı

[32] **Age,** 206.

aşamanın sitedeki bütün değerler gibi ahlâkî ve estetik değerlerin de bağımsız bir yer edinerek ayrı bir disiplin haline gelmiş olduğunu vurgulamaktadır.

Yazar, örf ve adetlerin toplumdan topluma farklılaşmasının ideal bir ahlak anlayışına engel teşkil etmediğini belirterek ahlak ve sanatın içinde doğduğu toplumu tenkit etmek yoluyla onu değiştiren ve dönüştüren birer vasıta olduklarının altını çizmektedir. Ancak yazar, ideal olan ahlakın ne olduğu sorusunun sosyoloğun değil filozofun alanına girdiğine dikkat çekerek bu soruya yanıt vermekten kaçınmaktadır.

Yazar, bizi ideal ahlaka yükseltecek olan normun cesaret olduğunu vurgulamakta ve ahlak kahramanının yaşadığı çağın dışına çıkma cesaretini göstererek toplumun değişmesi ve dönüşmesini sağlayarak ideal ahlaka ulaşmada önemli birtakım sorumlulukları olduğunu belirtmektedir. Ancak yazar, ideal olana giden bu evrensel sürecin milli ve ferdi mizaca uygun olarak dönüştüğüne dikkat çekmektedir.

Son olarak yazar, ahlak kahramanı ve sanatkârın mevcut kıymetleri aşma yolunda mutlak kıymete yönelmekte ve âleme ilaveler katarak beraber hareket ettiğini belirtmektedir.

2.1.6. İsmail Hami Danişment: Garp Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Garp Men 'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı

Yazarın Adı: İsmail Hami Danişment

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: İstanbul Kitabevi, 1961, İstanbul

İsmail Hamdi Danişment, eserde Eski Türklerin sahip olduğu yüksek zekâ, üstün karakter ve ahlak özelliklerini batılı ilim adamları ve seyyahların eserleri üzerinden örneklendirerek gözler önüne sermektedir. Eski Türkler 'in Şarkta yalnızca dünyaya ün salan yiğitlik cesaret ve teşkilatçılık gibi özelliklerinin değil aynı zamanda maddi güzellikleriyle de onların edebiyat, tarih ve sözlü eserlerinde izler bırakmış olduğuna yine şarklı şair ve yazarların eserlerinden örnekler vererek dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu ve İstanbul toprakları ile sınırlandırdığı topraklarda ender olarak zabıta vukuatlarının meydana geldiğini belirten yazar, meydana gelen bu ender vakaların da Hristiyan ve özellikle Rum, Bulgar ve

devşirmeler gibi unsurlar tarafından tertiplendiğini iddia etmektedir. Çeşitli seyyahların eserlerinde yankesicilik, dolandırıcılık, hırsızlık ve sahtekârlık gibi suçların Türkler arasında yaygın olmadığı, en ücra köylerde bile emniyetin sağlandığı, intihar ve düello gibi hareketlerin bilinmediğine dair gözlemleri örnek olarak gösteren yazar, buradan hareketle Türk milletinin ahlaki olarak en ileri seviyeye sahip olan millet olduğu sonucuna varmaktadır.

Eski Türklerin eşsiz doğruluk ve lekesiz namus gibi yüksek faziletleriyle Garp milletlerini kendisine hayran bıraktığına dikkat çeken yazar bu konuyla ilgili olarak muhtelif yazarların Türk milletinin doğruluğunun Kur'an ve İslamiyet hükümlerine dayandığı ve bu doğruluğun bütün milletlere karşı uygulanan bir şuur olduğu konusunda uzlaştıklarını belirtmektedir. Yazar, milletin yüce ahlakı ile iş başında bulunan ve Türk olmayan devlet adamlarının ahlaksızlığının tezat oluşturduğuna dikkat çekmektedir.

Eski Türklerin Garp memleketlerinde takdir toplayan bir diğer özelliğinin edep ve alçak gönüllükleri olduğuna değinen yazar, bu faziletlerinde İslamiyet kaynaklı olduğunu belirtmektedir. Yazar, kadına daima hürmet edildiği ve sarkıntılık ve tecavüz gibi suçların Eski Türkiye'de bilinmediği konusuna da dikkat çekmiştir.

Yazar, Garp seyyahlarının Türklerin dünyanın en kibar, en nazik, en terbiyeli milleti olduğu konusunda hemfikir olduğunu belirtmektedir. Muhtelif seyyahların eserlerinde yaptığı Avrupa halkının küstahlık ve taşkınlıklarının Türklerde olmadığı, Türk'ün konuşma nezaketinin tüm milletlere örnek olacak seviyede olduğu, Avrupalılar arasında nezaketin iç yüzü örten bir perde iken Türkler arasında son derece samimi bir tavır olduğu gibi dikkat çekici gözlem ve yorumlara yer vermiştir. Türkler' in koğculuk, iftira, yalan söyleme, kin ve garez, kumar, intihar, düello ve cinayet gibi fenalıkları bilmedikleri üzerinde duran yazar, bu faziletlerin yalnızca eski Türklere ait olduğunu devşirmelerle dönmelerin bundan mahrum ahlaksızlar olduğunu belirtmektedir.

Türk ve İslam düşmanı olan Garp yazarların bile Türk karakter ve yüksek ahlakına hayran olduğuna dikkat çeken yazar, Avrupa halkının Türk halkı için kullandığı barbarlık ve şeytanlık sıfatlarının gerçeği yansıtmayan avam hikâyeler olduğu belirterek reddetmektedir. Aynı zamanda yazar, Türk ahlakının son zamanlarda bozulmaya başlamasının sebebi olarak ahlaksız gayri- Müslüm unsurları görmektedir.

Türkiye'ye gelen yabancıların dikkatini çeken bir diğer özelliğin bütün eski Türklerde mevcut olan ağırbaşlılık ve ciddiyetin milli bir özellik olarak kazanmış olması olduğunu belirten yazar, bu zarif faziletin tüm zümrelerde olduğuna dikkat çekmektedir. Yazar, milletin temeli olarak gördüğü "büyüğe hürmet, küçüğe şefkat" esasına dayanan Türk aile yapısının da Avrupalılar arasında hak ettiği takdiri gördüğüne değinmektedir. Yazar, garp kaynaklarında Eski Türklerin iyilikleri ve şefkatleri ile yalnızca insanlara karşı değil hayvanlara ve ağaçlara karşı da özen gösterdiğine, onlarda bağnazlıktan eser bulunmadığı için kimsenin dinine müdahale etmediklerine ve kölelerine karşı iyi muamelede bulunduklarına dair sunulan gözlemlere de dikkat çekmektedir.

Yazar, bağnazlık bilmeyen ve cins ve mezhep farkı göstermeksizin tüm insanlara karşı hayırsever davranan atalarımızın yaptırdığı hayrat ve hasenat müesseselerinden Türk'ün can düşmanı olan seyyahların dahi eserlerinde hayranlıkla söz ettiğini belirtmektedir. Ayrıca Danişment, Eski Türklerde bulunan bu ulvi faziletin kaynağı olarak İslam'ın beş şartından biri olan zekâtı, hayır ve hasenat telkininde bulunmasını görmektedir. Garp eserlerinde zümre farkı gözetilmeksizin bütün Türklerin son derce temiz olduğuna yer verildiğini belirten yazar, İslam'ın temizlik düsturundan hareketle Türklerin maddi temizliği manevi temizlikle eş tuttuğu hususuna dikkat çekmektedir.

Garp eserlerinde eski Türklerin başlarına gelen felaketler karşısında Avrupalılar kadar etkilenmeyerek, yaşananları Allah'ın takdirine bağladıkları için büyük bir sükûnet içinde karşılamaları şeklindeki Türk ruhunun bir özelliğine yer verildiğine değinen yazar, bu tevekkülün Türk'e cesaret ve metanet kazandırdığından bahsetmektedir. Danişment eski Türklerin hak ve hakikate âşık bir millet olması sebebiyle; mertlik sözünde durma ve ahde vefa gibi sahip olduğu yüksek faziletlerine düşman seyyahların dahi eserlerinde yer verdiğine dikkat çekmekte ve eski Avrupalıların Türk'ü sözüne güvenilecek adam olarak gördüğüne değinmektedir. Danişment, garp eserlerinde eleştirilen bir konu olan eski Türklerin dünyaya karşı duyduğu üstünlük bilincinin çocukluktan itibaren öğretilen milli ve dini bir terbiye olduğuna dikkat çekmektedir. İzzeti nefs üstünlüğü ve hayır hasenat müesseselerinin çokluğu sebebiyle memlekette dilenci bulunmaması gibi şerefli bir vaziyetin garp yazarlarında gözünden kaçmadığı ve hayrette bıraktığına değinen Danişment, pek nadir görülen dilencilerin başka milletlere mensup olduğunun altını çizmektedir.

Danişment, özellikle 19. Yy ortalarından itibaren görülen eski Türkler ile yeni Türkler arasındaki farkların garp eserlerinde yorumlandığını belirtmektedir. Eserlerde yer alan tenkitler Tanzimat'ın yetiştirdiği neslin ne Hristiyan ne de Müslüman sayılamayacağı, Türklerin hareketsiz ve âtıl bir cemiyet haline geldiği, garp taklitçiliğinin ilim ve fikirler yerine kıyafet ve kötü adetlerle sınırlı kaldığı, ıslahatçı hükümetlerin muhafazakâr halk üzerinde etkili olmadığı şeklinde sıralanabilir.

2.1.7. Tarık Binat: Milli Kültür ve Ahlak

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Milli Kültür ve Ahlak

Yazarın Adı: Tarık Binat

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Yörük Matbaası, 1971, İstanbul

Yazar birinci bölümde bir toplumun kendi tarihinden alıp getirdiklerinin toplamı olarak gördüğü kültürün gelişmesiyle milletlerin ilerleyerek uygarlığa kavuştuğunu ve uygarlığın kültürden doğduğu halde başka milletlerin uygarlıkları ile karışarak milli karakterini yitirdiği konusunu üzerinde durmuştur. Kültürün en önemli özelliğinin milli oluşu olduğuna sıkça değinen Binat, Türk kültürünü kendi kaynaklarından beslenen üstün bir kültür olarak tanımlamaktadır.

Ahlak kurallarının tavsiye ettiği gibi bütün insanları sevmek ve saygı duymanın yolunun önce kendi milletini tanımak, kendi değerlerini takdir etmesinden geçtiğini vurgulamakta olan yazar, kendi milletine yönelmeden başka milletlerin insanlarına ve geleneklerine sempati ve hayranlık duymanın yakışıksız bir taklitçilik olduğunu savunmaktadır. Türk milletinin üstün vasıflarını takdir etmenin, yüzyıllar boyu devam eden geleneklerimize bağlı kalmanın bir milli ahlak borcu olduğunu söyleyen Binat, Türk'e ait olan her şeyi yüceltmenin milli ahlak görevi olduğunu belirtmektedir. Milletlerin kişilikleri olarak tanımladığı manevi değerlerden oluşan milli kültürün korunması gerektiği üzerinde duran yazar, aksi halde milletlerin yükselmesinin ve gelişmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Ahlakı iyi örnekler ve sürekli eğitim sonucu ulaşılan kişinin kendisine ve başka insanlara karşı görev ve sorumluluklarını bilmesi, saygı ve bağlılık duyması şeklinde tanımlayan yazar, ahlakın dayanağının akıl değil duygu olduğunu belirtmiştir. Binat ahlak ve dinin kişinin ruhunda huzur sağlaması, toplumda düzen ve iyi geçim unsuru

olarak vazife gördüklerini belirtirken, laikliğin kilisenin aşırı baskısı sonucu ortaya çıktığı ve geliştiğini vurgulayarak ahlakı dinin bağlarından koparıp laik bir anlayış getirmeye çalışmanın ahlakın manevi damarını koparmak manasına geldiği üzerinde durmuştur.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde ahlak kurallarının kendilerine has özellikleri olmasını ahlak ölçütlerinin oluşumunda ait olduğu toplumun yaşama şartlarının, gelenek ve göreneklerinin ve sahip oldukları inançlarının etkili olmasına dayandıran yazar, Türk ahlakını İslamiyet'ten önce ve sonra diye iki bölüme ayırarak açıklama yoluna gitmiştir. İslamiyet'ten önce göçebe bir yaşam tarzını benimseyen Türklerin rütbeye ve asalete önem verdiğine, iyi savaşçılar olduğuna, sözlerinde durmanın önemli olduğuna, adalet sisteminin gelişmiş olduğuna ve yurt sevgisinin her şeyden önce geldiğine değinen yazar, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle beraber diğer toplumlara karşı da yakınlık ve adalet beslemeye başladıkları, ilim ve sanata değer vererek uygarlık yolunda hızla ilerleme gösterdiklerine dikkat çekmiştir.

Binat, Kur'an'ı akıl ve ahlak yolu olarak doğru yolu göstermede her milletten ve konumdan kişiye ışık tutacağını belirtmektedir. Türk alimlerinin ahlakı, Kuran'dan ve peygamberin yaşamından çıkardığı için başlı başına bir ahlak eseri yazmaya lüzum görmediği vurgulanmaktadır. İslam dininin iyi ahlak demek olduğuna dikkat çeken yazar İslam dinini kişiye kendinden başlayarak bütün insanlığa karşı sorumluluk yüklediği, kardeşlik, birlik beraberlik bağlarını kuvvetlendirdiği gibi üstün gördüğü niteliklerinden bahsetmektedir.

Türklerin Orta Asya'daki yaşam tarzı hakkında bilgi veren yazar özellikle askeri faziletleri üzerinde durmuş, İslam dünyasının da Türkleri dini koruyucu ve kurtarıcı bir millet olarak beklediğini çeşitli ayet ve hadislere dayanarak iddia etmektedir. Yazar bu bölümde Türklerin İslamiyet'ten önceki yaşantı ve faziletlerine milli kültürün taşıyıcısı olarak gördüğü destanlardan da faydalanarak yer vermiştir. Türk liderlerin tarihin her döneminde adalet ve hoşgörü ile hüküm sürdüğünü ileri süren Binat, Türklerdeki adalet tutkusunun İslamiyet inancı ile birlikte yalnız kendi toplumuna değil tüm insanlığa yöneldiğine dikkat çekmektedir. Binat teşkilatçı yapıları idare sanatında Türk liderlere büyük yardım sağlarken, yalnız savaş becerileri ile değil politik zekâları ile de ön plana çıktıklarına değinmiştir. Ayrıca yazar Türk liderlerin vasıfları arasına ticarete önem vermeyi ve ilim ve sanatı desteklemeyi de eklemiştir.

Binat Türk ırkının gerçek kaynaklarını araştırmada dilin en çok faydalanılan esaslardan olduğunu altını çizmekte ve Türk dilinin tarihsel gelişimine yer vermekte, konuşma ve yazı dilinin sadeleştirilerek öz Türkçe haline getirilmesi çalışmalarından bahsetmektedir. Osmanlıcanın suni ve halk dilinden uzak bir dil olması sebebiyle Türk demokrasisinde uygarlık ve ilim dili olarak kalamayacağını öne sürmektedir.

Atatürk'ün bilinçli Türk milliyetçiliğinin sembolü olduğunun üzerinde duran yazar, dinsizliğin millet için yıkıcı Turancılığın ise lüzumsuz olduğunun farkında olan ve dini tam manasıyla kavrayan önemli devlet adamlarından biri olduğunu eklemektedir. Batı'nın pozitivizmin etkisinden sıyrılmasına rağmen bizde dinin gericilik ve cehalet ile suçlanarak arka plana itilmesini Batının geriden takip edilmesine bağlayan yazar, batı hayranlığı ve bu hayranlığının aydın çevrelerde uyandırdığı taklitçiliğin kurtulamadığımız bir diğer hata olduğuna değinmektedir. Buradan hareketle yazar, getirilecek olan yeni düzen ve anlayışın Osmanlı toplumunu muhafaza endişesi ile rafa kaldırılan milli şuuru yeniden kuvvetlendirerek milli geleneklerimizin kaynaklarından doğması gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar, geniş coğrafyalara yayılan birçok devlet kuran eşsiz bir millet olarak gördüğü Türkler hakkında yabancı eserlerde yazılmış başlıca methiyelerden oluşan bir bölüme yer vererek Türkler arasındaki köklü ve sağlam ahlakı göstermekte ne idik ne olduk şeklinde bir serzenişte bulunmaktadır.

Binat, Osmanlı Türklerinde 17. Yy dan itibaren gerçekleşmeye başlayan duraklamanın sebepleri olarak şehzadelerin iyi yetiştirilmeyişini, vezirlik ve sadrazamlık gibi önemli mevkilerin Türk soyundan gelenlere uygun görülmesinin Fatih ile birlikte sonlandırılmasına, dini bahane ederek yenilik ve ilerlemeye engel teşkil eden ilim sınıfına, Osmanlının ilerlemeyi fen ve teknikte değil de hala toprak genişletmede araması, orduda ahlakın bozulması gibi belli başlı etmenlere bağlamaktadır. Özellikle ilim ve ahlakta gerilemenin üzerinde duran yazar, ulemanın seviyesizliğinin, yersiz ayaklanmalarının ve çıkardıkları yanlış fetvaların Osmanlının köklerini içten kemiren en kuvvetli kurtçuklar olduğunu beyan etmektedir.

Batı örnekleri ve batıdaki müessesleri oldukları gibi taklit etmenin ve körü körüne benimsenen değerlerin Türk toplumuna hayal kırıklığından başka bir şey kazandırmayacağının altını çizen Binat, kültürü köhneleşmiş geleneklerin baskısından kurtararak ve sürekli canlı tutarak yabancı sistemlerin milli bünyeye uygun hale getirilmesini desteklemektedir. Yazar son bölümde içinde bulunulan ahlak bunalımı ve geri kalmışlığın kendini toplumdan soyutlayan, sorumluluk almak istemeyen

nemelazımcı insanlardan kurtularak milli birlik şuuruyla hazırlanan topyekûn bir eğitim sayesinde toplum içindeki kurallara saygılı yaşama disiplini edinmiş kişilerden oluşan bir toplum meydana getirerek ortadan kaldırılmasına dair bir çıkar yol önermiştir.

2.1.8. Amiran Bilgiseven Kurtkan: Türk Milletinin Manevi Değerleri

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Türk Milletinin Manevi Değerleri

Yazarın Adı: Amiran Bilgiseven Kurtkan

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005, Ankara

Birinci bölümde insan tarafından oluşturulan bütün ögeleri kapsayan bir kavram olan kültürün maddi ve manevi ögelerden oluştuğu ayrımını belirten yazar; kültürün düşünce, adetler gibi içsel yapı taşıyan ögelerine manevi kültür, manevi ögelerin bina, araç, kurum gibi maddi kalıplara dökülmüş halini ise maddi kültür olarak tanımlamaktadır. Ancak yazar, hiçbir kültürün maddi veya manevi kültürün herhangi birinden yoksun olamayacağına dikkat çekerken maddi kültürlerde manevi yönün maddi arzuya göre oluşurken manevi kültürlerde maddi yönün manevi arzuya göre oluştuğunu belirtmektedir. Yazar, sosyalleşmiş insan için tabii olanın maddi ve manevi değerler arasında uyum kuran kültür olarak tanımladığı ideal kültür olduğunu ve bu üçüncü tip kültüre en uygun örneğin Türk-İslam kültürü olduğunu iddia etmektedir.

Türk milletinin manevi değerleri hakkında bilgi vermeden önce millet ve manevi değer kavramlarını açıklamakta fayda gören yazar, milleti aralarında dil, din, ülkü beraberliği olan topluluklar şeklinde tanımlarken ülkü ve din birliğinin tarih, ahlak, töre, sanat anlayışını etkilediğini belirtmektedir. Manevi değeri ise toplumu oluşturan kişilerin kendi akıl ve anlayışlarına uygun olarak ortaklaşa kabul ettikleri ve kişisel değer verdikleri değer hükümleri şeklinde açıklamaktadır. Manevi değeri oluşturan insan hakları, eşitlik adalet gibi değer yargılarının sosyal bilimler tarafından kabul edilmeden önce dinler tarafından ortaya konduğunu iddia etmekte olan yazar, sosyal gelişme bakımından önem taşıyan bu değer yargılarının özellikle İslamiyet ile asla çatışmadığını savunmaktadır.

Her milletin temel hedefinin maddi ve manevi kültür düzeylerini yükseltmek olması gerektiğini vurgulayan yazar Türk milletinin bu sosyal gelişmeyi sağlamak için gerekli

olan manevi değerlere sahip olmasına karşın tarihi boyunca ne batı ülkeleri gibi sömürü faaliyetlerinde bulunmayışı ne de özgürlüğü ortadan kaldıran komünist ülkelere benzemeyişi gibi sebeplerden ötürü maddi kültür gelişimi bakımından zor bir dönemde olduğuna dikkat çekmektedir. Maddi kültür anlayışına sahip kültürlerin manevi ve maddi ögeler arasındaki dengeyi kuramamalarına rağmen maddi refah düzeylerini devam ettirebilmelerini ise o toplumlarda ilmi alanda biyolojik kalıtım, iyi çevre şartlarının yanı sıra sezgi gücüne de sahip manevi yönü yüksek seçkin ilim adamları çıkmasına dayandırmaktadır.

Türk-İslam kültürünün manevi kültür bakımından her devirde uygulanabilecek değer yargılarına sahip olmasına rağmen özellikle Osmanlının duraklama ve gerileme dönemlerinde bu değerlerin yozlaştırılması ve uğradığı bozulma Cumhuriyet dönemine dahi yansıyan kargaşaya ve manevi kültürün çöküşüne sebep olduğunu vurgulayan yazar, bu değer yargılarının içeriğinin doğru açıklanması gerektiğini belirtmektedir.

İnsanların olayları Allah'ın iradesi ile açıklamaya çalıştığı dini devir, akıl ile izah etmeye çalıştığı felsefi devir ve sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklanmaya çalıştığı pozitivist anlayışın yaygınlaştığı ilmi devir olmak üzere A. Comte'un ortaya attığı üçlü aşamayı hatırlatan yazar, Batıda bu devirlerin sırasıyla yaşandığına dikkat çekerken İslam aleminde dini felsefi ve ilmi düşüncesinin iç içe geçmiş olduğuna dikkat çekmektedir.

Yazar bu bölümde batı ile doğu arasındaki bu farkın bu iki kültürde meydana getirdiği sonuçlara değinmektedir. Batıda sosyal ve doğal olaylar Allah'ın o olaylara yönelmesinin neticesinden kaynaklandığı anlayışı olduğu için bu olayları araştırmak ve bunlar hakkında fikir üretmenin küfür sayılmasının dindar insanları bir köşeye çekilip Allah'ı anmaya sevk ettiğini belirten yazar, batıda dinin ilim üzerindeki bu baskıcı dönemi yaşanırken İslam kültürünün ilim ve dini birbirine karşı görmedikleri için yüksek ilmi düzeylere çıktığına dikkat çekmektedir.

Türk-İslam kültürünün evrendeki birliği kavrama yani hikmet aramanın kutsallığı, ilim için ilim yapma ilkesi, Allah'ı bilmenin doğayı, kendini, toplumu bilme yoluyla gerçekleşeceği ilkesi gibi itici bir güç taşıyan önemli değer yargılarına sahip olması sebebiyle ilim alanında ileri düzeye ulaştığını vurgulayan yazar, kader anlayışı ve gerçek insan olmaya yönelten (insan olabildiği ölçüde sosyalleşebilen) yaygın anlayış

gibi manevi değerlerin yanlış anlaşılmaya başlandığı dönemde ise ilmi olarak gerileme meydana geldiğini belirtmektedir.

Yazar, Türk İslam kültünün insanlık idealine ulaşmada önemli rol oynayan yardımseverlik değerinin içeriğini insanın topluma duyduğu hizmet aşkı ve birlik şuurundan meydana gelen Allah aşkı ile yapılan bir ibadet şeklinde açıklamıştır. Türk kültüründe ise yardımseverlik değerinin milletin derdini hissetme ve millet için hizmet etme idealini içinde barındırdığını iddia etmektedir. Yazar Kuran'ın özü olan birlik ilkesine sadık kalarak hukuk kurallarının her dönemin kendi şatlarına uygun olarak düzenlenmesiyle sağlanan adaletin laiklik ilkesi ile korunduğunu düşünmektedir.

Türk- İslam kültüründe önemli bir yeri olan bir diğer kıymetin cihangirlik ve fetih olduğunu bildiren yazar, bu kıymetlerin içeriğini bilmeyenler tarafından insan hakları ve yardımseverlik değerleri ile tezat oluşturduğu gibi yanlış bir hükme varılabileceğini belirtmektedir. Yazar, Türk- İslam kültüründe fetih değer yargısının her insanı bir cihan olarak ele aldığını ve insanın kendi cihanını aklı ve ruhu ile fethederek fena huylardan kurtulma, madde ve mana arasındaki düzeni sağlamakla yükümlü olduğu şeklinde açıklıyor. Cihandaki düzenin devamını sağlamak için gerekli olan değerlere sahip olmayan ülkelere İslami değerlerin yararlarını anlatmak ve tanıtmak, ülkeleri İslam kültürüne açmayı fetih anlayışı olarak belirten yazar, bu fethin başarılı olmasını ise cihangirlik olarak yorumlamaktadır. Ancak bu cihangirliğin ne kültür sömürgeciliğini ne de ekonomik sömürgeciliği barındırmadığının da altını çizmektedir.

Türklerdeki vatan kavramını toprak parçası olmaktan çıkaran İslamiyet'teki her ferdin Allahtan gelip ona gideceği döneceği düşüncesi olduğuna değinen yazar, böylelikle ikinci bir vatan haline gelen toprak parçasının aynı duygu düşünce ve Allah hasreti ile yanan fertlerin bir araya geldiği ve kutsallaştırdığı bir yere dönüştüğüne dikkat çekmektedir. İslamiyet vatan sevgisini inanç ve ideal birliği ile desteklemiş ve yarattığı kutsallık sebebiyle vatan uğruna şehit olmak en kutsal ibadet haline gelmiştir.

Türk- İslam kültüründe her bireyin hür olarak doğmasına karşın toplumsal hayatta çeşitli alanlardaki hürriyetlerin birbiriyle ilişki halinde olduğunu belirten yazar, bu değere sahiplik derecemizde bencil duygularımıza hükmedebilme gücümüze bağlı olduğunu ve zararlı kuvvetlerin etkisiyle gerçekleştirilmek istenen ekonomik, siyasi

ve fikri alanlardaki kölelikten kurtulabilmek milli birlik idealinin esiri olmak gerektiğine kanaat etmektedir.

Türk İslam kültünde önemli manevi değerlerinden biri çalışkanlık anlayışının kişisel çıkarları değil, toplum için fedakârlık yapmak gibi manevi değerlere dayandığına dikkat çeken yazar, Türklerdeki bu itici gücün ortaya çıkardığı manevi değerin toplumun bütün kademelerdeki fertlerinde mevcut olduğunu Bilge Kağan'ın Orhun Kitabelerindeki sözlerini de örnek göstererek ortaya koymaktadır.

İncelenen değer yargılarından yola çıkarak Türk milletinin manevi değer yargılarının temelinde bulunan birliğin kuvvet olduğu ilkesinin İslam dini ile de perçinleşmiş olduğunu bir kez daha hatırlatan yazar, 21. Yy da karşılaşılan çeşitli baskılar, kültür emperyalizmi ve karşıtı olarak ortaya çıkan milliyetçilik akımının yaygın olduğu bir çağda her türlü sömürge faaliyetinden uzak Türk milleti için birlik inancının, milli birliği kuvvetlendirecek olan manevi değerler için kaynak teşkil ettiğinin altını çizmektedir.

2.1.9. Erol Güngör: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak

Yazarın Adı: Erol Güngör

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Ötüken Neşriyat, 1995, İstanbul

Eserin birinci bölümünde ahlak psikolojisi hakkında bilgi vermek niyetinde olan yazar, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla ortaya konulan ahlakın var olabilmesi için aynı zamanda iyi ve kötü arasında ayrım yapabilen insan zihninin var olması koşulunu öne sürmektedir. Yazar, insan kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü ahlakın varlığını bir tabiat kanunu gibi zorunlu görmekte ve sosyal çevre tarafından sağlanan bir öğrenme hadisesi olduğuna değinmektedir. İnsanın sonradan öğrendiği ahlaki davranışlar hakkındaki yargıların yaş ve hayat tecrübesi ile değişerek geliştiğini belirten yazar, çocuklukta ahlak kaidelerinin değişmez ve anne-baba, Tanrı benzeri otoriteler tarafından ortaya konulduğu fikrine sahip olunduğunu, arkadaşları ile ilişkiye girdiği dönemde ise bu kaideleri kendi anlayışına göre değerlendirmeye tabi tutarak değiştirmeyi öğrendiğine dikkat çekmektedir.

Ahlak bilgisinin her zaman ahlak hareketi ile uyum içinde olmadığına değinen yazar, ahlaki davranışlarda duygu ve heyecanların da büyük rol oynadığını belirtmektedir. İdeal ahlaki gelişmenin bilgi, hareket ve duygu yönlerinin uyum içinde olmasıyla meydana geleceğini belirtmektedir. Toplum tarafından verilen ahlaki davranışın temelini oluşturan bilgi ve görgünün temsilcisini şuur olarak ileri süren yazar, ahlakın bir diğer yönü olarak belirttiği duygunun temsilcisinin ise iç kontrol mekanizması olarak insanda var olan vicdan olduğunu ileri sürmektedir.

Yazar, zihni olgunluğun geliştikçe dış kontrol güçlerinin koyduğu kaidelerin değerlendirilerek bir iç kontrol mekanizması haline dönüşmesi suretiyle meydana gelen vicdanın ahlaki şuura duygu eklenmesi durumu olduğuna dikkat çekmektedir. Kuvvetli bir vicdan sahibi olan insanın doğruluk ve dürüstlük kişilik vasıflarını edindiğini belirten yazar, ahlakın tavize veya zayıf davranmaya tahammül etmeyeceği konusunda uyarmaktadır.

Sosyal hayatın insanlar arası ilişkilerden meydana gelmesi sebebiyle ahlaki davranışlardan oluşan bir sistem olarak kabul edebileceğini belirten yazar, insan hayatına saygı, sağlık kurallarına uyma gerekliliği, kişinin kendine ve başkalarına saygı duyması, toplumsal hak ve ödevleri yerine getirme gibi ahlakın pratik alanının da günlük hayatımızda önemli bir yer kaplandığına değinmektedir.

Yazar, sosyal ahlak başlıklı ikinci bölümde bir önceki nesilden aktarılan fertlerin ortaklaşa hareket tarzı olarak sosyal hayatı düzenleyen örf ve adetlerin farklı kültürlerde ve toplumun fertleri arasında çeşitlilik arz eden izafi değerler olduğunu belirtmektedir. Bu izafiliğin ahlak kaidelerini de etkilediğine değinen yazar, ahlak kaidelerindeki değişimin şekil ve biçim değişmeleri şeklinde ortaya çıkarken, ahlaki değerin muhtevasının aynı kaldığına dikkat çekmektedir. Ahlaki değerdeki değişmezliğin cemiyetin değişime engel olma isteğinin bir neticesi olarak tezahür ettiğini belirten yazar, insanlar arasında barış ve huzur ortamının sağlanmasının evrensel ahlaki değerler oluşturma gayesine bağlı olduğuna değinmektedir. Cemiyetin gösterdiği hedeflere ulaşmak için uygun fırsatı yakalayamayan fertlerin ahlak dışı davranmasını engellemenin yöntemini fertlerin refah yolunu açarak eşitliğin sağlanması ve eğitim yoluyla belirli bir ahlak disiplininin uygulanması olarak sunan yazar, maddi kalkınmanın manevi kalkınma ile beraber yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Adaletin eksiksiz olarak yerine getirilmesinin mümkün olamayacağı için onu ulaşılması hedeflenen ideal olarak belirleyen yazar, sosyal bir varlık olan insanın adaletin hem uygulayıcısı hem de düzenleyici ve koruyucusu olarak görevleri olduğunu belirtmektedir. İnsanlığın ilk kanunlarına Tanrısal bir değer atfedildiğine değinen yazar, laik hukuk sistemlerinin hâkim olduğu günümüz toplumlarında bile bu bakış açısının varlığını sürdürdüğüne dikkat çekmektedir. Adaleti fertler arasındaki eşitliği sağlama olarak gören yazar, yargılamanın adaletten farklı olarak ceza vermemeyi aksine yüksek bir ahlaki olgunluğa erişmiş insanlarda görülen Tanrısal bir fazilet olduğuna dikkat çekiyor. Bu bakımdan maddi değerleri ön plana çıkmış toplumlarda adaletin sağlanmasının yargılamadan daha önemli hale gelmesi adaleti sağlamak adına verilen af cezalarının fertlerde bir çeşit budalalık olarak görülmesine ve ahlak prensibi olarak toplumda yer bulmasına engel olduğunu belirtmektedir.

Toplumu oluşturan fertler arasında birlik ve beraberlik şuurundan doğan dayanışma fikrinin insan ilişkilerinde eşitlik idealinin gerçekleştirilmesinin bir başka yolu olduğunu belirten yazar, dinin özellikle İslam dininin aynı şekilde adalet fikri temelinde kurulduğu için fertler arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde göz ardı edilemez olduğuna dikkat çekmektedir. Yazar burada dikkat edilmesi gerekenin hak ve adalet kavramlarının zaman, kişi ve toplumlar arasında farklılık göstermesinin ideal ahlakı aramaya ve evrensele ulaşmaya engel teşkil etmediğini iddia etmektedir. Böylelikle hak ve haksızlık konusunda ortak değerler üzerinden kanunlar hazırlanılabileceğini söylemektedir. Cemiyetin ihtiyaçlarını karşılamak adına doğan hukuku, kamu vicdanının kanun ve düzenlemelerde kendini gösterdiği bir ahlak sistemi olarak tanımlayan yazar, kanun ve nizamların belli bir zümrenin hukuk anlayışına dayanan veya devrimci bir nitelik taşıyan hukuk sistemlerinde bile toplumun ahlak anlayışını temsil etmemelerine rağmen bu sistemlerin topluma ahlak anlayışı benimsettiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda yazar, insan üstü bir otoriteye dayanan tabii hukuk sisteminin de daha çok adalet getireceğine olan inanç bakımından fonksiyonel olması sebebiyle kaynağı farklı olsa da laik hukuk sistemleri gibi sosyal temele dayanan bir müessese olduğunu belirtmektedir. Ferdin ahlaki sorumluluğunun ait olduğu toplumun kültürel değerlerine uygun olarak şekillendiğine değinen yazar, kamu vicdanının her ferdi vicdanda aynı şekilde yankı uyandırmamasından kaynaklanan çatışmalar yaşanabileceğini belirtmektedir. Cemiyet ahlakını destekleyen ve ayakta tutan davranış biçiminin her zaman doğru ve haklı

olmayan toplumun baskıları karşısında suçlanmayı göze alarak kendi vicdanına uyan fertler tarafından ortaya konduğunu iddia etmektedir. Fert ve toplum çatışmasının müesseselerin zamanının şartlarına uygun değişimi daha yavaş geçirmesi sebebiyle yeni bir ahlaki düzen kuruluncaya kadar devam ettiğini belirten yazar, fertlerin bu süreçte boyun eğme veya reformcu bir tavır sergilemesinin bile toplum ahlakına uyulduğunun göstergesi olduğuna dikkat çekmektedir.

Her sosyal kurumun kendine ait ahlak sistemini korumak adına geliştirmiş olduğu ahlaki kontrol gücü yani yaptırıcı kuvvetleri olduğunu belirten yazar, bu yaptırım güçlerinin devlet söz konusu olduğunda kanunlarda belirtilmiş cezalar şeklinde, din söz konusu olduğunda belirli maddi ve manevi cezalar şeklinde, meslek teşkilatları söz konusu olduğunda men veya ihraç cezaları şeklinde, aile ahlakı söz konusu olduğunda maddi ve manevi cezalar şeklinde tezahür ettiğini söylemektedir. Ayrıca başkalarının ne düşüneceği ve en önemlisi kişinin kendi vicdanının en büyük yaptırıcı kuvvet olduğuna kanaat etmektedir.

Sosyal düzenin korunması bakımından adalet ilkesinin yaptırıcı kuvveti olan ceza sistemini gerekli gören yazar, cezanın da tek başına çözüm üretmediğine hukuk sistemi gibi sosyal müesseselerde yapılacak reformlar aracılığıyla fertlerin suç işleme nedenlerini belirleme suç işleme oranlarını azaltma gibi konularda araştırmaların yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır

Cemiyetin ahlak kaidelerinin yansıması neticesinde oluşturulan hukuk sisteminin devletin garantisi altında bulunduğuna işaret eden yazar, vatan, millet ve devlet kavramlarının birbirinden bağımsız düşünmenin olanaksız olduğuna değinerek bu kavramların insanların refah ve mutluluk içerisinde yaşama ihtiyacına hizmet ettiklerini belirtmektedir. Sosyal adalet ilkesinin gereği olarak insanlara kabiliyetleri doğrultusunda kendini geliştirme fırsatı vermenin devletin başlıca görevlerinden olduğunu belirten yazar, sosyal adaletin sağlanmasıyla cemiyet hayatındaki eksikliklerin giderilmesini amaçlandığını düşünmektedir. Ayrıca yazar hukukun bir diğer garantisi olarak gördüğü demokrasiyi kullanmayı yoksa demokratik ortamı elde etmeyi fert ve cemiyet ahlakının en önemli görevi olarak görmektedir.

Savaşın tek gerekçesinin insan haklarını korumak olması gerektiğini belirten yazar, ahlaklı olanın savaşa neden olacak durumları ortadan kaldırmaya çalışmak olduğunu savunmaktadır. Yalnız toplumun ahlakı ve hukukuna karşı işlenen suçlarda

savaşmanın ahlaklı bir davranış olduğunu iddia eden yazar, ahlaki bir amaç uğruna yapılması gereken savaşın sadece ahlaklı davranılarak kazanılabileceği konusunda uyarmaktadır. Yazar Türklerin savaşı hukuki bir müessese konumuna getirmesinden ve Türklerin üstün savaş ahlaklarından da bahsetmektedir.

Hızla gelişen teknolojiye bağlı olarak eğitim, sosyal hayat, politika gibi alanlarda da değişimler yaşandığına dikkat çeken yazar, teknolojinin hızlanmasının insana verilen değerleri aynı oranda azalttığına değinmektedir. Makine medeniyeti adını verdiği yeni toplum düzeninde insani değerlere verilen zararın insana yaşadığı hayatın bilincini kazandırma ve daha iyi bir hayat sürme fırsatı vererek eğitim yoluyla aşılabileceğini iddia etmektedir. Sosyal gruplar içerisinde en sürekli ve en önemli olarak gördüğü ailenin insan hayatının ve ahlakının dayanağı olduğunu belirten yazar, değişen ekonomik ve teknolojik şartlara rağmen ailenin toplum için vazgeçilmez bir müessese olduğu konusunda ısrar etmektedir.

2.1.10. Nihat Keklik: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü

Kitabın Künyesi

Kitabın Adı: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü

Yazarın Adı: Nihat Keklik

Kitabın Yayınevi ve Basım Yılı: Ötüken, 2001, İstanbul

Nihat Keklik eserinde yaklaşık bin yüz yıllık Türk tarihini merak eden Avrupalı ve Arap seyyahların Türklerin dünya görüşü ve ahlakı ile ilgili eserlerinde kaleme aldıkları bölümlere yer vermektedir. Bahsi geçen eserlerde Türklerin dünya görüşü ve ahlakı ile ilgili olumsuz eleştirileri iftira olarak nitelendirmekte ve bunları görmezden gelerek olumlu ortak söylemleri bir araya getirmek suretiyle Türklerdeki Ahlak ve Dünya Görüşü isimli kitabı kaleme almıştır.

Kitabın giriş bölümünde Türk kavramının sınırlarını belirtmek amacıyla Türklerin tarihine ana hatlarıyla değinen yazar, küreselleşmenin maksadının insan hakları ve ahlaki değerler olduğunu varsayarak sözü geçen değerlerin Türk tarihinde zaten mevcut olduğunu iddia etmektedir. Yazar, küreselleşen dünya görüşünde milli birliğe sahip çıkarak yeni bir kimlik arayışından vazgeçilmesini önermektedir.

Yazar; eserlerde ön plana çıkan Türk niteliklerini kuvvet, güzellik, uzun ömür, ev hayatı, beslenme ve rejim, ciddiyet ve disiplin, konukseverlik ve ahireler, hayırseverlik

ve şefkat, adalet, başka dinden milletlere karşı müsamaha gibi başlıklar altında toplamaktadır. Türkler tarafından kutsal sayılan devletin müsamaha ve adalet temelinde teşekkül ettiği takdirde güçleneceğini belirten yazar, askerlik sevgisinin de Türkler arasında yaygın olduğunu seyahatnamelerden alıntılarla desteklemektedir.

Türk tarihinin en uzun ömürlü devleti olan ve bünyesinde çeşitli milletlerin güven içinde yaşadığı Osmanlı İmparatorluğunun ahlak ve dünya görüşüne dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, Türklerin beslenmede aşırılıktan kaçması, temizliğe önem vermesi, ciddiyet ve sükûnetten hoşlanmaları, konukseverlik, vakıflar, din ve millet farkı gözetmeden bütün insanlara merhamet göstermeleri gibi sistematik bir şeklide yabancı eserlerde yer alan niteliklerinin İslam ile kuvvetlendiğine değinmektedir. Osmanlının sahip olduğu ahlak ve dünya görüşünü Türk-İslam ahlakı olarak nitelemektedir.

2.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde İncelenen Ortak Konular

Milli ahlak temalı eserlerin içerik olarak incelenmesi neticesinde sözü edilen eserlerin üzerinde birleştiği ortak noktalar olduğu tespit edilmiştir. Türk ahlakının İslamiyet'ten önceki ve sonraki dönemlerde öne çıkan ilkeleri, Türk ahlakının genel çerçevesini çizmek amacıyla belirlenmek istenmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca yayınlanan incelediğimiz eserlerde bir ahlak buhranı yaşadığımız defalarca kez kabul edilmektedir. Eserlerde, yaşanan ahlaki çöküntünün neden gerçekleştiği konusuna getirilen cevaplar ve kabul edilen ahlaki çöküşe sunulan çözüm önerileri bu bölümde incelenmektedir.

2.2.1. Türk Ahlakının İlkeleri

Türk milletinin kendine has özelliklerinin yansıması olarak ortaya çıkan ve Türk milletinin dünya görüşünü temsil eden ahlak anlayışı; Türk ahlakı olarak kabul edilmektedir. Ele alınan eserlerde Türk Ahlakının incelenmesi genel olarak; Orta Asya'daki örf ve adetlerin, yaşama biçiminin gözden geçirilmesi ve İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra Türk Ahlakında ne türden değişmelerin gerçekleştiğinin ortaya konulduğu iki bölümden oluşmaktadır.

2.2.1.1. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Önceki Türk Ahlakı

Merkezinde insanın olduğu ve insanın kendini tanıma çabası olarak yaşadığı evreni kültürel düzen içerisinde yeniden kurmasıyla sonuçlanan süreç evren tasavvurunu oluşturmaktadır. İnsanın varoluşunu açıklama amacı güden evren tasavvuru; ait olduğu toplumun geleneklerini, değerlerini, kurumlarını ve düşünce yapısını yansıtmaktadır.[33] Toplumsal kimliğin belirlenmesinde etkin bir rol oynayan evren tasavvurunun önemli bir parçası olan din, eski Türklerde totemizme meyletmekteydi. Türklerin dinlerinde diğer tanrılardan daha üstün olan gök tanrı inancı mevcuttur. Şamanist öğelere sıkça rastlanan gök tanrı inancında büyü ve kehanet de büyük oranda etkiliydi. Dünyanın başlangıcına ve sonuna dair anlatılara fazlaca yer vermeyen inançlarında büyük şahsiyetlerin doğumu ve boyların oluşumuna dair açıklamalara rastlanmaktadır.[34]

Göçebe bir hayat tarzını benimseyen Eski Türkler savaşçı bir toplum olarak bilinmektedir. Kadının toplumsal yaşamda erkekle sorumlulukları paylaşması cinsiyet eşitliğini de beraberinde getirmektedir. Toplumsal düzenin sağlanması tüm yurttaşların görevidir. "Beyler, kumandanlar, kabile ve aile reisleri daima bilgeliklerine, cesaretlerine, ata binmek, silah kullanmak ve savaşmaktaki liyakat ve maharetlerine göre rağbet ve itibar görürler, ona göre hiyerarşik düzene tâbi tutulurlardı."[35] Mülkiyet esasına dayanan toplumlarında yağmacılık ve hırsızlık yasaktı. Nikaha dayanan aile yapısı kuvvetliydi. Eski Türk atasözü ve deyişlerinde ana babaya itaat, toplumsal fayda, yiğitlik, tanrının büyüklüğü, zorluklara katlanma gibi konulara dair söylemler mevcuttur.[36]

Tarakçıoğlu Müslüman olmadan önceki Türk ahlakının ilkelerini bağımsızlıklarına düşkün olmak, cesaret ve yiğitlik, aile ve vatanlarına bağlılık, gösterişten uzak sade bir yaşam sürmek, bütün dinlere saygı duymak, yardımseverlik, disiplinli ve halkçı olmak şeklinde sıralamaktadır. [37]

Çubukçu eski Türklerde kadının konumunu şu şekilde anlatmaktadır[38]:

---

[33] Ayhan Bıçak, **Türk Düşüncesi I: Kökenler, (**İstanbul: Dergâh Yayınevi, 2009),33.
[34] Jean Paul Roux, **Eski Türk Mitolojisi**, çev. Musa Yaşar Sağlam, (Ankara: Bilge Su, 2011),10.
[35] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971),56.
[36] Reşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak,** (Ankara:1951), 26.
[37] **Age**, 29.
[38] İbrahim Agah Çubukcu, **Ahlak Tarihinde Görüşler,** (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,1994), 62.

> "Sosyal hayatta kadın ve erkek eşitti. Başka bir deyimle ana babalar çocuklarından aynı derecede sorumluydular. Türk kadını İslam'dan önce giyiminde kapalı değildi. Çünkü her yerde erkeğiyle işe ortak oluyordu. Hak ve sorumluluk paylaşılmıştı. Hatta, kavmin bütünlüğü ve devlet otoritesini korumak için birlikte hareket etmişlerdir. Yabancı elçileri hakan ile hatun birlikte kabul ederdi."

Kafesoğlu bir toplulukta imtiyazlı sınıf oluşması için gerekli olan; iktisadi açıdan geniş bir araziye sahip olmak, askeri ve idari açıdan askerliğin meslek sayılması ve dini açıdan ruhani bir zümreye sahip olmak gibi durumların bozkır kültüründe gelişemediğini belirtmektedir. Türk sosyal hayatında toprak köleliğinin olmaması, askerliği yaşam tarzı olarak benimsemeleri ve bozkır yaşantısının dini değil siyasi nitelik taşıması imtiyazlı sınıfların gelişimine izin vermemiştir.[39]

Hükümdara yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiği "kut"[40] anlayışının hâkim olduğu Türk toplumunda hükümdar halkın düzen ve adalet içinde yaşamasını sağlamalıdır. Aksi takdirde Tanrının takdirini kaybeder.

Türk tarihinin bilinen ilk yazılı eserleri olan Göktürk yazıtları hükümdarın yetki ve yükümlülüklerinin sınırlarını çizmesi, halkın ödev ve sorumluluklarını belirtmesi ve erken dönem Türk tarihine ışık tutması bakımından aydınlatıcı eserlerdir. Yazıtlarda bulunan "Ey Türk, Oğuz Beyleri; kavmi, işidin: Tanrı (Gök) basmasa, aşağıda yer delinmese Türk milleti ülkeni, türeni kim bozar? Ey Türk kavmi kendine dön!" şeklindeki ifadelerden gelişmiş bir siyasi yapı ve sosyal düzen oluşturulduğu anlaşılmaktadır.[41]

2.2.1.2. İslamiyet'in Kabul Edilmesinden Sonraki Türk Ahlakı

İslam dininin özü güzel ahlakı benimsemektir. İslam dini insanlar arasında ahlak ve faziletin yayılması ülküsünü başarı ile gerçekleştirmiştir. İslam ahlakının kaynağını ise Allah'ın kutsal kitabı Kuran ı Kerim ve peygamberin sünneti oluşturmaktadır.[42] Türklerin İslam dinini kabul etme sürecini; İslam'daki tek tanrı inancı, birlik, beraberlik ve toplum kurallarına bağlılık, kişisel ve ortak sorumluluk, ilim aşkı, kimsesiz ve düşkünlere yardım fikri, sabır, doğruluk, iyilik gibi değerlerin ortaklık göstermesi olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca İslam dininin dünya işlerine karşı

[39] İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998),240-241.
[40] Uğur, devlet, baht, salih, saadet. Bknz: Mahmut, Kaşgarlı, **Divan-ü Lügat-it Türk Tercümesi 4. cilt,** çev. Besim Atalay, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985),388.
[41] Hüseyin N. Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 39-40.
[42] Babanzade Ahmet Naim, **İslam Ahlakının Esasları, (**İstanbul: Yücel Yayınları, 1963),21-22.

gerçekçi bakış açısı Türk milletinin bu dine olan yakınlığını artıran sebepler arasındadır.[43] Ocak; İslam, İslamiyet ve Müslümanlık kavramlarının Türkçe 'de yayımlanan pek çok araştırmada yanlış kullanımından kaynaklanan fikri karmaşa yaşanmasına dikkat çekmektedir. Söz konusu kavramları şu şekilde tanımlamaktadır[44]:

> "İslam, doğrudan doğruya esasları Kur'an-ı Kerim'e dayalı o lup Hz. Muhammed tarafından insanlığa bildirildiğine inanılan ilahi mesajı belirleyen bir terimdir, ki bu bizzat Kur'an'da da bu çerçevede kullanılmıştır. İslam ilahiyatı, bu teorik çerçeve üzerinde uğraşır. İslamiyet ise, bu ilahı mesajın Müslümanlar tarafından pratiğe geçirilmesi sonucu yaşanılan, kültürleşen biçimidir. Bu biçim, zamana, mekâna uyarlanarak bu zaman ve mekân içindeki daha eski kültürel altyapıların etkisiyle değişik yorumlar, uygulamalar ve zihniyetler yaratır ki, işte buna da Müslümanlık denir."

Tarakçıoğlu, İslâm dininin esasları ile Türk milletinin örf ve adetleri arasında uyum olduğunu iddia etmektedir. İslam dininin misafire saygı ve hizmet gösterilmesini emretmesi, âmirlere itaati emir etmesi, anaya babaya saygıyı emir etmesi, çocuk yapan kadına kıymet vermesi, kadınlara iyi muamele yapılmasını emir etmesi, fuhuşun yasak olması, bir suç makamı yüksek bir kimseden de çıkmış olsa onu affetmemesi, hırsızlığı ve yalancılığı yasak etmesi, şecaati ve din uğrunda savaşı emir etmesi, esirlere elçilere ve başka dinden olanlara iyi muamele yapılmasını emir etmesi gibi konularda benzer davranış biçimleri sergileyen Türklerin İslam dinini kabul etmekte zorluk yaşamadığını iddia etmektedir.[45]

İslam medeniyetine giriş ile Türk dünyasında rönesans benzeri bir uyanışın kıvılcımlarının yandığını iddia eden Topçu, iddia ettiği uyanışın Türk ve İslam medeniyetlerinin karşılıklı etkileşimini kuvvetlendirerek Türk İslam Medeniyeti şeklinde gelişme gösterdiğini şeklinde bir yorumda bulunmaktadır.[46]

Binat, Türk milletinin İslam dinini benimsemesinin olumlu etkilerinden şu şekilde söz etmektedir[47]:

> "Millet ve Devlet olarak İslâm dinini benimseyen Türkler, bu dinin kuralarına büyük bir samimiyetle bağlılık gösteriyorlardı. Onun emrettiği birlik ve beraberliği sağlamak için çevrelerindeki herkesi bu birliğe çağırmada, bütün insanlara ve öbür toplumlara şefkat ve adaletle yakınlık göstermede, bütün tutum ve davranışlarında dinin ilkelerinden ayrılmamakta

[43] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971),65.
[44] Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Süfiliğine Bakışlar**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 14-15.
[45] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak**, (Ankara, 1951), 35- 40
[46] Nurettin Topçu, "Bizdeki Rönesans". Türkiye'de **Bir Felsefe Genelen-ek-i Kurmaya Çalışmak: Feyolesof Simalardan Seçme Metinler 2**. der. Recep Alpyağıl. İstanbul: İz Yayıncılık,2017: 454-462.
[47] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971), 61.

idiler, ilme ve alimlere yakınlık göstermek, onları teşvik etmek, askerlikte, fende, sanatta yeni buluşlara değer vermek Türklerin uygarlık yolunda büyük bir hızla ilerlemelerine yol açmıştır."

Kurtkan Türk milletinin manevi değerlerini; ilme saygı, gerçekleri aramanın kutsallığı, ilim için ilim yapma prensibi, insanlığa ve adalete yöneliş, yardımseverlik, laiklik, cihangirlik ve fetih, vatanseverlik, milliyetçilik, hürriyet severlik, çalışkanlığa yöneliş olarak sıralamaktadır. Ayrıca, İslamiyet ile güçlenen birlik fikrinin Türk toplumuna önemli etkisine de şu şekilde dikkat çekmektedir[48]:

"Birliğin kuvvet olduğu inancı, İslâmiyetten önceki devirde de Türklere hâkim olmuş ve bu inancın zayıfladığı süreler ise Türk tarihinin parçalanma ve yıpranma dönemleri olmuştur. Buna karşılık İslamiyetin bir dinî inanç olarak getirdiği bütünlük ve birlik ilkesinin en ideal anlamda benimsendiği yükselme devri Osmanlı toplumunda, bu ilkenin beslediği inanç, sadece Türk-İslâm toplumunu değil, Türk ve İslâm olmayanları da içine alan toplumsal tabakalaşmayı en aza indiren ve hür köle kutuplaşmasını giderici bir itici kuvvet olarak, toplum yapısını güçlendiren sağlam bir temel olmuştur."

2.2.2. Ahlaki Çöküşün Nedenleri

İncelenen eserlerde Türk milletinin ahlaki anlamda bir çöküntü yaşadığı belirtilmektedir. Söz konusu çöküntünün nedenleri ortaya konulurken ortak birtakım konulara değinildiği dikkat çekmektedir. Maddi sahada yaşanan bozulma ve Batı kültürünün gerisinde kalındığı kabul edilmekle beraber manevi alanda da yaşanan sorunların gün yüzüne çıktığı görülmektedir.

Kurtkan teknik olarak yaşanan yenilginin yanı sıra manevi anlamda da bir yenilgi yaşandığını kabul etmektedir[49]:

"Batı'nın ilimde ve teknikte ilerlemeye başladığı devre, bizim bu alanlardaki üstünlüğümüzü kaybetmekle kalmayıp, manevî değerlerimizden de koptuğumuz devredir. Maddî kültürün Batı'daki göz kamaştırıcı ilerlemesi, bundan ötürü, bizi kendimizden soğutan bir kültür emperyalizminin vasıtası olmuştur. Böylece, kendi manevî kültürümüzden kopmanın sebep olduğu bir kültürel sarsıntıya uğramışızdır."

Ahlakın herhangi bir sahasında halkın vicdanının gevşek bir tutum benimsemesini eleştiren Ağaoğlu, ahlakın yalnızca cinsi münasebet tekeline sığdırılarak Batıdan daha ahlaklı olduğumuzu iddia etmenin yanlış ve zararlı bir bakış açısı olduğu konusunda uyarmaktadır. "Müeyyidesi olmayan herhangi bir ahlak kaidesi yok gibidir. Müeyyide

[48] Amiran Bilgiseven Kurtkan, **Türk Milletinin Manevi Değerleri**, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005),108.
[49] **Age,** III.

kudreti ise halkın vicdanıdır. Halk vicdanını harekete getirecek kadar kutsiliği olmayan bir ahlak kaidesini istediğin kadar sözde kabul et, değer ve önemi olmaz."[50]

Ülken; imparatorluğun yıkılmasına engel olmak amacıyla Batıdan kendi kültürel yapımıza uygun olmayan ürünleri almak zorunda kalmak, toplumda eski ve yeni ayrımının oluşması sonucunda ikilik çıkması, Tanzimat'tan sonra Anadolu'da oluşan milli harekete karşı bağnazlık, Batılaşmanın yanlış anlaşılarak kültürel değerlerin yozlaştırılması gibi durumları bizi kendimizden uzaklaştıran sebepler olarak görmektedir.[51]

Batılaşma hareketinin anlamak ve izah etmek amacı taşıması yerine sözde bir yenilik ve medeniliği istemekten öteye geçememesini eleştirmekte olan Ülken, bu tarz bir yönelişin ortaya koyduğu ürünlerin kısır ve anlamsız olacağı konusunda uyarmaktadır. Batılaşma hareketinin hayranlık seviyesinde kalması kötümserliği körüklemekle beraber metottan yoksundur. Söz konusu tutum Türk milletinin hakiki değerlerini ayaklar altına almaktadır.[52]

Bu süreçte diğer bütün alanlarda olduğu gibi ilmi sınıfta meydana gelen bozulmalar öne çıkan bir başka eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır[53]:

> "Türk tarihinde ulema seviyesizliği, onların fiilleriyle kavillerinin, yani özleriyle sözlerinin birbirini tutmamasıyle başladı. Halka vaaz ve nasihat ederken hak ve adaleti dillerinden düşürmeyen bazı ilim adamlarının kendi çıkarları söz konusu oldukça yaptıklarının dediklerine uymaması kendilerine çok kötü notlar kazandırdı."

İlmi sınıfta meydana gelen bozulma fetvanın şer aletine dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Binat söz konusu duruma şu şekilde yer vermektedir[54]:

> "Zamanla toplumun her dalında olduğu gibi ahlâk bozulmaları ilim sahasına da yayılınca ortaya çıkan yalancı âlimler, türlü beşerî ihtiraslarının tatmini yolunda fetvayı, bir tehdit silahı halinde ele aldılar. Böylece gerçekte bir hayır ve hakikat işareti olan fetva, bir şer aleti haline getirilmiş oldu."

Kurtkan inanç sahasında da sorun yaşandığını ve yaşanan sorunun sebebini şu şekilde ortaya koymaktadır[55]:

---

[50] Ahmet Ağaoğlu, **Üç Medeniyet, (**İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013**)**, 45.
[51] H. Ziya Ülken, "Kendimize Dönüş", **Yeni Sabah,** 30 Şubat 1950.
[52] H. Ziya Ülken, "Kültürümüzde Hayranlık Yolu", **Yeni Sabah,** 13 Şubat 1950.
[53] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak, (**İstanbul: Yörük Matbaası, 1971),214.
[54] **Age,** 215.
[55] Amiran Bilgiseven Kurtkan, **Türk Milletinin Manevi Değerleri,** (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005),57.

> "Bu devrin sadece ilimde geri kaldığımız bir devir olduğunu söylemeye de imkân yoktur. Duraklama ve gerileme devri, aynı zamanda dînîn de kalıbının özüne feda edildiği bir devirdir. Bundan ötürü, alanın gerçek ilim adamlarının kabul ettiği İslâmî öz'ün, yani bütüncü görüşün (veya birlik akidesinin) Türk-lslâm dünyasının bazı kesimleri tarafından bir yana bırakılarak, ibadetin şekille ilgili özelliklerinin ön plâna alındığı göze çarpmaktadır."

Tanyol cumhuriyet inkılaplarının din ve ahlak ile hususları ile ilgili tavrına şu şekilde bir eleştiri getirmektedir[56]:

> "Cumhuriyet inkılâpları yapılırken, eski müesseselerin, eski değerlerin hepsi bir hamlede saf dışı bırakıldı. Ahlâk üzerinde, müspet menfi hiç durulmadı. Fakat inkılâpların ilk heyecan hamlesi geçince bazı boşluklar ortaya çıktı. Bu boşluklardan biri din, diğeri ahlâktı, dinle devlet birbirinden ayrılmıştı ama dinle ahlâkın birbirinden ayrılıp ayrılmadığı şüpheli bırakılmıştı. Daha doğrusu, bu mesele inkılâp konularının dışında kalmıştı."

Mardin, Türk aydınının benimsediği yanlış tutumu ve yol açtığı sorunları şu şekilde anlatmaktadır[57]:

> "Son olarak, Türk aydınlarının, tek bir ortak kültür yaratmak için halk kültürü köklerinden yararlanma yönündeki büyük çabaları, gerekli olan iki kültür arasındaki ayrılığı giderme işinin yavaş, kesintili ve akla uygun olmayan bir yoldan ilerlemesine sebep bir kasılma ve ters züppelik içinde yürümektedir. Geleneksel seçkinler kültürünün narsizmi ve kısırlığı, ayırıcı görüş açısı onu modern bir demokrasi için kullanışsız yapmıştır. Özellikle, seçkinlerin yapmacıklı dilinin basitleştirilmesi gerekti. Bunu Türk modernleştiricileri anladılar. Fakat bu yöndeki ilk çabaların başlamasından beri bir yüzyıl geçmesine rağmen, seçkinlerin dili ve halkın dli arasındaki uçurum giderilememiştir. Tersine, Türk edebiyatının dili, Saray dilinin bir taklidi gibi olmuştur – çapraşık, yapmacıklı ve katı."

Medrese sisteminde yaşanan bozulma bu kurumların kapatılmasına sebep olmuştur. Ancak yeni bir eğitim öğretim sistemi benimsenmesine rağmen nakilci ve ezberci yaklaşım tarzı varlığını devam ettirmektedir. Yeni eğitim kurumlarında araştırmacı ve eleştiren düşünceye sahip bireylerin yetiştirilmesi gerçekleştirilememiştir. Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketlerinden kaynaklanan dini ve ahlaki bunalımı tedavi edebilecek felsefi ekoller ve ahlaki kuramlar geliştirilememiştir.[58]

---

[56] Cahit Tanyol, **Sosyal Ahlak: Laik Ahlaka Giriş I**, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960),12.
[57] Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji, (**İstanbul: İletişim yayınları, 1992),141-142.
[58] İhsan Turgut, **Eğitim ve Etik,** (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2002),45.

Mengüşoğlu, doğu toplumlarındaki fikir tartışması eksikliğinden doğan sorunlara şu değinmektedir[59]:

> "Bütün doğu memleketlerinde, bu arada bizde de eksik olan, fikir tartışmasıdır. Doğuda insanlar birbirlerine kızarlar, birbirlerine çamur atarlar, fakat olup biteni kıymetlendirerek fikir alanına geçirip tartışmazlar. Herşey <duygu> alanında kalır; bir süre sonra da unutulup gider, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranılır. Doğu memleketleri ne çekiyorsa, bundan çekiyor."

Tarakçıoğlu rejimin uygulanması ve Türk halkına yansıması ile ilgili şu noktaya dikkat çekmektedir[60]:

> "Rejimin az zamanda yurdun her tarafına yayılması ve yerleşmesi haklı olarak isteniyordu. Halbuki halk hazırlıklı değildi. Eğer bu şartlar karşısında başka bir millet olsaydı idarecilerin maharetleri ne kadar mükemmel olursa olsun rejimin tutunabilmesi pek şüpheli olurdu. Rejimimiz tutunmuş ise bu iyi neticeyi almakta inkilâpcdarımızm ustaca idarelerini takdir etmekle beraber en büyük takdiri Türk milletinin akliselimine ve karekterinin, uyanıklılığının sağlamlığına vermek yerinde olur."

Cumhuriyet rejiminin toplumsal hayat üzerinde olumlu etkileri olduğu gibi toplumsal yaşamı tehlikeye sokacak etkileri olduğunun da gözden kaçmaması gerektiği değinilen konular arasındadır. Özellikle kadının sosyal hayatta ve çalışma yaşamında erkekle beraber aktif olarak yer alması ekonomik anlamda kalkınma olarak görülürken kadının asli görevlerini ihmal ederek Türk aile yapısını tehlikeye atması bakımından bir sorun olarak görülmektedir. [61] "Bir buçuk asırdanberi yapılan inkılapların her biri bir şekil değiştirmeden ibaret kaldı. Her inkılabın kahramanı, milletin yaralı vücuduna yarayı örten yeni bir boya vurmakla onu kurtardığını sandı."[62]

Komünizm bu dönemde ahlaki çöküşe neden olan etmenlerden biri olarak görülmektedir. Topçu, anarşist ve materyalist yapısı nedeniyle insanlık için bir tehdit unsuru olarak görmektedir. Anarşizmin kültürel yapıyı bozduğunu materyalizmin ise vicdani yapıya zarar verdiğini iddia etmektedir.[63]

Kurtkan komünizmi Türk kültürüne karşı bir tehdit olarak görmekte ve şu bakımdan eleştirmektedir[64]:

---

[59] Takiyeddin Mengüşoğlu, **Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar**, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965), 4.
[60] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak,** (Ankara, 1951), 69.
[61] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak, (**Ankara, 1951), 61-62.
[62] Nurettin Topçu, **Ahlak Nizamı,** (İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşiyatı, 1961),6.
[63] **Age,**12.
[64] Amiran Bilgiseven Kurtkan, **Türk Milletinin Manevi Değerleri**, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005),15.

> "Yakın geçmişte ise; komünist kültürün, birey karşısında topluma ve manevî değerler karşısında da maddî değerlere önem veren anlayışı, kültürümüzü etkilemiştir. O kadar ki, bugün bizler kendi kültürümüzü çok defa yanlış algılayarak bu kültürün davranış biçimlerinin dışında bir hayatı benimseme yanılgısına düşüyoruz. Bundan ötürü kültürümüzün, batı ülkelerinin ve Komünist ülkelerin tek taraflı ve dengesiz kültürlerine olan üstünlüğünü göremiyoruz."

2.2.3. Ahlaki Çöküşe Sunulan Çözüm Önerileri

İncelenen eserlerde Batı'nın maddi gücünün kaynağını oluşturan değerlerin Türk milletine kaynaklık eden değerler karşısında zayıf kaldığı düşüncesi kendine yer bulmaktadır. "… 'küreselleştirmek 'den maksat şayet "insan hakları" ve "ahlakî değerler" ise, Türk milleti olarak Avrupa'dan bizlerin değil, Avrupalıların bizlerden öğreneceği çok şey vardır."[65]

Türk inkılabının Türk kültürü ve Batı kültürü arasında bir köprü oluşturmak suretiyle milli bir hayata kavuşacağını belirten Balaban; bu amaca ulaşmak için yapılması gerekeni şu şekilde dile getirmektedir[66]:

> "Demek ki "global"leşen bir "dünya görüşü" içinde millî benliğimizi kaybederek yeni bir "kimlik" aramağa lüzum yoktur. Çünki bizim yapmamız gereken şey, atalarımızın bizden daha başarılı olmasının sebeplerine dikkat ederek … bugün mevcut hatalarımızı da görmüş oluruz ve bunları düzeltmek için yarın neler yapmamız gerektiğini tesbit edebiliriz."

Binat batı kültürüne ait değerlerin körü körüne kabul edilmesinin yaratacağı sorunları şu şekilde dile getirmektedir[67]:

> "Batı örneklerini, batıdaki çeşitli müesseseleri oldukları gibi almak, kopya etmek, bunları basma kalıp klişeler halinde kendi yaşantımıza uygulamaya çalışmak, ötedenberi içerisine düştüğümüz fâsit dairenin halkalarını biraz daha artırmaktan başka işe yaramayacaktır. Körü körüne benimsediğimiz bu yalancı değerler, ilk bakışta göz kamaştıran cicili bicili çürük oyuncaklar gibi kısa zamanda işlemez, işe yaramaz hale gelecekler, neticede bize sonsuz bir hayal kırıklığının hüsranından başka şey kazandırmayacaklardır."

Ülken, toplumun içinde bulunduğu buhrandan kurtularak uyanışın gerçekleşmesinin yoluna değinmektedir[68]:

> "Bu buhrandan kurtulmak için garbı içinden ve daha derinden tanıyanların çoğalması, aydınları memleket içine sokan içtimai değişikliklerin olması, İstanbulda ve taşrada hala yaşayan kendi alemlerimizle bağlarını kesmemiş insanların garp kültürünün ışığından faydalanmaları 'efkarı

[65] Nihat Keklik, **Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat,2001),12.
[66] Mustafa Rahmi Balaban, **Tarih Boyunca Ahlak**, (İstanbul: Gayret Kitabevi,1949),12.
[67] **Age**, 229.
[68] H. Ziya Ülken, "Kendimize Dönüş", **Yeni Sabah**, 20.02.1950.

umumiye'sini uykudan uyandırmaları lazımdı. Nitekim son kırk yıl içinde ağır ağır bu değişmenin, bu uyanışın başladığına şahit oluyoruz."

Fındıkoğlu; toplumsal yapıya bağlı olarak oluşan ahlak hastalığı olarak gördüğü sorunun tedavisinin ne şekilde gerçekleştirmesi gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir[69]:

"Kültür devletçiliği güden inkılapçı Türkiye, fikir ve kültür şebekesini örecek yerli uzuvları teşkilatlandırdığı, bu teşkilatın yaşaması için icap eden her türlü tedbirleri muayyen bir program altında ittihaz ettiği zaman bu hastalığı tedaviye başlamış olacaktır. Bu tedavi çarelerinin en başında kültürel bilgilerle ilişkili yerli kuvvetlerin teşkilatlanma a'nanesini yaratmak, kültür değirmenini, değirmenin bulunduğu yerin tabii kaynaklarile çevirmek tedbirini koymalıdır. Bir Atasözü bu noktaya pek güzel tatbik edilebilir: *Taşınma su ile değirmen dönmez!*"

Türkler; kendi tabiat ve dünya görüşlerine uygun olan İslam dinini benimseyerek milli varlıklarını korumayı başarmıştır. Milli benliğin korunmasında büyük rolü olan İslam dini Türklere ahlaki faziletler kazandırırken, İslamiyet de güç kazanmıştır. İslamiyet ve Türkler arasındaki ilişki ve bağlantılar sayesinde Türk-İslam sentezi ortaya çıkmıştır.[70] "Türk- İslâm kültürü, özellikle çeşitli değerlerinin bozulmadan korunduğu dönemde madde ve mânâ hedeflerinin en uygun bileşimini sergileyen İdeal Kültür niteliğini taşımıştır."[71]

İlmi alanda meydana gelecek ilerleme için yapılması gerekeni şu şekilde ifade etmektedir[72]:

"… batıdan yeni ilmî buluşları ve metotları taklitle almak yerine, bunları aynı metotları kullanarak araştırıp bulup çıkarmaya bizi yönelten kendimize özgü manevî değerlerimize sahip çıkmamız lâzımdır. Ancak bu tür davranışlar yaygın bir biçimde benimsenirse, ilim düzeyimizin alçalması değil, yükselmesi beklenebilir."

Ahlakın kadın tarafından çocuğuna aktarılması gerektiğini vurgulayan Aruoba, milli ahlak borcu olarak görülen bu davada kadına önemli görevler vermektedir. "Türk kızları... Yarınki Türkiye, sizin beyaz ellerinizin, sizin beyaz alınlarınızın, sizin beyaz ruhlarınızın ve beyaz vicdanlarınızın kuracağı bir cennet olaraktır." şeklinde seslenmektedir.[73]

---

[69] Z. Fahri Fındıkoğlu, "İçtimaiyat Bakımından Türkiye'de ilmi ve Felsefi Hayatın Serpilme Şartları", **Çığır Dergisi Neşriyatı**, s.5 (1938): 29.
[70] Nihat Keklik, **Türkler ve Felsefe**, (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1986),8.
[71] Amiran Bilgiseven Kurtkan**, Türk Milletinin Manevi Değerleri, İstanbul**, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005), 2.
[72] **Age**, 59.
[73] Muazzez Aruoba, **Kadın ve Ahlak**, (Ankara: 1943),32.

Türk inkılabının ilerlemesinin ve meyvelerini vermesinin yüksek ahlaka sahip gençlerin ellerinde gerçekleşeceğini belirtmektedir.[74]

[74] Enver Behnan Şapolyo, **Ahlak Tarihi,** (Ankara: İstiklal Matbaası,1960),120.

3. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERDE KULLANILAN KAVRAMLARIN ANALİZİ

Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kavramların analizi bölümü iki basamaktan oluşmaktadır. İlk olarak eserlerde öne çıkan ve Türk düşünce dünyasında kendi yer bulan temel kavramlar ele alınmaktadır.

3.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Kavramlar

Milli ahlak teması çerçevesinde incelenen kavramlar öncelikle tanımlayıcı bir yöntem kullanılarak ortaya konulmuştur. Ortaya konulan kavramlar eleştirel bir tutumla ve ihtiva ettiği anlam dünyalarından hareketle Türk düşüncesinde ne türden etkiye sahip oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kavramların içerik bakımından uğradığı değişiklikler de incelememize dahildir.

3.1.1. Sosyal Ahlak

İnsan hareketlerinin bazılarının birtakım yaptırımları olması onları yapıp yapmamakta hür olunduğu anlamına gelmektedir. Hareketleri yapıp yapmamak konusunda hür olunması bu hareketlerden sorumlu olmayı da beraberinde getirir. Böylelikle ahlaki irade birtakım sorumlulukları zorunlu kılmaktadır. Sorumlu olan ahlaki iradenin gayesi müeyyidelerin emir ve yasaklar sistemine göre düzenlenmektedir.[75]

Tanyol iyi ve kötünün kaynağının dışarıdan geldiğini yani cemiyet tarafından ferde fısıldandığını şu şekilde açıklamaktadır[76]:

> "Kaideler, cemiyetin münasebetlerini düzenliyen birtakım değerlere bağlıdır. Bu kaideler birtakım emirler ve yasaklar sistemidir. Bazı hareketleri red ve bazı hareketleri tasvip eder. O halde, hareketler karşısında almış olduğumuz red ve tasvip tavırlarının gerisinde cemiyet vardır. Cemiyet kendi kaidelerini ferde fısıldamaktadır, red ve tasviplerimizin kaynağı cemiyet olunca, biz, cemiyetin önceden konulmuş kaidelerini kendi şuurumuzda bir ölçü olarak alıyoruz

[75] Cahit Tanyol, **Sosyal Ahlak: Laik Ahlaka Giriş I, (**İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960),21.
[76] **Age**,15.

demektir. Biz iyi olanı tasvip, kötü olanı reddederiz. Demek ki iyi ve kötünün kaynağı da bize dışardan gelmektedir."

Nazari ahlakın her filozofun kendi ahlak görüşünü inşa etmesi bakımından müşterek bir normda birleşmediğine dikkat çeken Cahit Tanyol, sosyal ahlakın hedefinin birtakım normlar inşa etmek değil cemiyette mevcut olan birtakım ahlak kaidelerini müşahede ve tespit etmek olduğunu söylemektedir. Sosyal ahlak deyimiyle kastedileni "Sosyal ahlâkla biz, ahlâkı, din, hukuk, örf ve âdet gibi sosyal hâdiselerden biri olarak düşünüyoruz." şeklinde belirtmektedir.[77] Ziya Gökalp sosyal ahlakı "gerçek ahlak" olarak görmektedir. Ahlakın fertleri kişisel cömertlik ve karşılıksız yardımlara iten birtakım kurallardan meydana geldiğini belirtmektedir. Sosyal ahlakın kökünün ise karşılıksız çaba ve yardımlara amaç olarak alan sosyal toplumlar olduğunu düşünmektedir. [78] Osman Pazarlı sosyal ahlakı fertlerin toplumun üyesi olması bakımından uyması gerekli olan vazife ve ahlak kurallarını bildiren içtimaı ve siyasi vazifeler olarak tanımlamaktadır. Sosyal ahlakta geçerli olan vazifelerin temel kavramları hak, adalet, ihsan ve ihlas olarak belirtilmektedir.[79]

Sağlıklı bir toplumun "istikrar içinde bir değişme" göstermesinin zorunlu olduğuna değinen Güngör; bu sebeple ferdin toplum içindeki birtakım ahlak kurallarına sürekli bağlı kaldığını ya da öyle olması gerektiğini söylemenin sakıncalı olduğunu vurgulamaktadır.[80] "Çünkü ahlâkî hareket döner dolaşır bir ferdin şuur ve iradesinde, kendisini gösterir. Ahlâk incelenmesinde ferd yokmuş gibi düşünmek, bizi, cemiyeti hesaba katmayan ahlâkın düşmüş olduğu hataya sürükler."[81] Güngör; ferdin şuur ve iradesinde kendini gösteren ahlaki hareketin toplumda yarattığı değişime toplum tarafından tepki ile karşılanacağını şu sözlerle ifade etmektedir[82]:

"Toplum hayatındaki her değişme gibi ahlâk kaidelerindeki değişmeler de insanların geleceğe güvenlerini sarsar; sonucun nereye varacağını bilemedikleri için toplumdaki hızlı değişmelerin önlenmesini, hiç değilse yavaşlatılmasını isterler. Bu düşünce aslında toplumun ortak düşüncesidir, çoğunluğun tavrıdır. Kontrolsüz değişmelerin mutlaka güzel sonuçlar vereceğine kuvvetle inananlar, sadece delikanlılık çağındaki kimseler veya bazı hayalci kişilerdir."

[77] **Age,** 6-7.
[78] Ziya Gökalp, **Türk Ahlakı,** (İstanbul: Toker Yayınları, 1992),32.
[79] Osman Pazarlı, **İslamda Ahlak**, (İstanbul: Remzi kitabevi, 1972,344.
[80] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),21.
[81] Cahit Tanyol, **Sosyal Ahlak: Laik Ahlaka Giriş I, (**İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960),7.
[82] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),38.

Değişik toplumların hayatları ve bu hayatlardan edindikleri tecrübe farklı olduğu için örf ve adetlerde farklılık yaşanmaktadır. Fert; kendi örf ve adetlerinin mutlak hakikat anlamını taşımadığını bu farklılıkları gördüğünde anlar. Toplumun hayata intibakı için uygun olan adetler yaşam şartları değiştikçe aynı örf toplumda yaşayan fertlerin intibakını bozabilir.[83] Ancak bütün insanlar için iyi olabilecek ve her zaman geçerli olan ahlak kaidelerini bulmak ve uygulamak zor olduğu için; en azından evrensel kıymetler edinmeyi hedefleyerek insanlar arasında barış ve huzur ortamı sağlamayı gerçekleştirebiliriz.[84]

Cemiyetin ahlak problemini çözmesi için iki yol öneren Güngör; bir yandan insanlar ve insan grupları arasında eşitlik oluşturulması gerekirken diğer yandan da toplumun bütün fertlerinin belirli bir ahlak disiplini yani eğitim içinde yetiştirilmesi gerektiğine değinmektedir.[85] İrade ve akıl sahibi, hür bir varlık olan insan; terbiye yoluyla bu özelliklerini geliştirmektedir. Terbiye şahsın olduğu kadar toplumun da sosyal kabiliyetlerini geliştirebilmesi bakımından hem şahsın hem de toplumun mutluluğunu ve ilerlemesini gerçekleştirmektedir.[86]

Toplumsal eşitliğin sağlanması amacıyla fertlerin eğitimi ve dolayısıyla toplumun gelişiminin kontrol altına alınması devletin başlıca görevleri arasında kabul edilmektedir. "Herşeyden evvel eşitliği kurmak ve adil olmak isteyen bir devlet, bütün çocuklarına aynı şartlarda okuyabilme imkânı verebilmeli ve devlet merkezinden en ücra köylerine kadar aynı yapıları yaptırmış olmalıdır." [87]

Güngör insan cemiyetinin en büyük fonksiyonlarından birini; kendi iradesi dışında kaynaklanan kuvvetli ve zayıf arasındaki dengeyi kanunlar aracılığıyla kurabilmesi olarak görmektedir. Kuvvetlinin zayıfı ezdiği tabiat düzeninde kanunlar düzenleyerek kuvvetli ve zayıf diye herhangi bir ayırım yapılmasına engel olmayı amaçlayan bir düzen kurulmuştur.[88] "Her çağda bir içtimaî veya fikrî değer başka değerleri çevresinde toplar. Hiçbir zaman ve hiçbir devirde bir değer başka değerlerin illeti ve sebebi olmamıştır. Sadece, her devirde içtimaî değerlerden biri ön plâna geçmiştir."[89]

---

[83] **Age,** 96.
[84] **Age,** 99.
[85] **Age**,102.
[86] Hüsamettin Erdem, **Ahlak Felsefesi,** (Konya: Hü- Er Yayınları, 2009),116.
[87] Nurettin Topçu, **Ahlak Nizamı,** (İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşiyatı, 1961),31.
[88] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),174.
[89] Cahit Tanyol, **Sosyal Ahlak: Laik Ahlaka Giriş I, (**İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960),192.

"Bir toplumun ahlâkı onun kendisine hedef olarak koyduğu sistemle sıkı sıkıya ilgilidir. Bir toplum hangi hedefe gitmek istiyorsa ona uygun bir ahlâk sistemi geliştirmeye çalışacaktır."[90]

3.1.1.1. Kavramın Değerlendirilmesi

Sosyal ahlak kavramı ahlakın kaynağını toplumsal birtakım kaidelerden alması ve iptidai toplumdan modern topluma doğru akan bir ilerleme fikrini barındırmaktadır. Dolayısıyla sosyal ahlak bağlamında ahlaki değerlerin toplumdan topluma ve her dönemde değişiklik gösterdiği düşüncesi mevcuttur.

Sosyal ahlak fikrindeki söz konusu ahlaki değerlerin değişiklik göstermesi fikri milli ahlak düşüncesi ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ziya Gökalp'in sosyal ahlakı gerçek ahlak olarak tanımlaması dikkate değer bir durumdur.

Kavramın teorik yanı Tanyol tarafından yazılan eserlerde başlı başına verilmektedir. Dikkatli incelendiğinde kavramın ortaya atıldığı Fransız düşüncesinden Türk düşüncesine geçişinde içerik bakımından değişikliğe uğradığı fark edilmektedir. Fransız düşüncesinde sosyal ahlakın ele alınmasında iptidai toplumdan modern topluma geçiş ilerleme olarak ele alınmaktadır. Kavram Türk düşüncesine geçtiğinde iptidai toplum ve modern toplum arasında yapılan keskin ayrım ortadan kalkmıştır. Türk toplumunun geçirdiği tarihsel süreç ortaya konulurken ilerlemeci fikrin tesiri görülmemektedir.

3.1.2. Milli Ahlak

Ahlakın milli bir kimlik taşıdığı düşüncesi incelenen eserlerde iddia edilmektedir. Farklı milletler arasında ortak ahlak kaideleri olduğunu belirten Tarakçıoğlu, aynı zamanda her milletin yaşadığı coğrafyaya bağlı olarak oluşan durumlara, örf ve adetlere, din ve mezheplerine bağlı olarak gelişen ve o millete ait olan ahlak kaidelerinin milli bir karaktere sahip olduğunu belirtmektedir.[91]

Tanyol; toplumun kendine has yaşantısının bir ürünü olarak meydana gelen örf ve adetlerden oluşan ahlak kaidelerinin milli bir karakter taşıdığını iddia etmektedir. "Her

[90] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),102.
[91] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak,** (Ankara, 1951), 25.

insanî kıymet realitesini millî bir mizaçta bulur. Bu bakımdan, örf ve âdetlerin kozmopolitizmi reddi, insanî olanı yakalamanın da şartıdır."[92]

Milli ahlak düşüncesi, evrensel ahlaki değerlere varmak için izlenen yolun her toplumun kendi kültürel özellikleri çerçevesince çizilmesinden kaynaklanan farklılıklar olduğu fikrinden beslenmektedir. "Büyük medeniyetlerin teşekkülü ile birbirlerini tanıyan halklar, İktisadî ve medenî yaşayışlarında bir benzeme kazanmakla beraber, harsa ve ahlâka ilişen telâkkilerindeki ilk ayrılıklar devam etti. Millî seciye denen şey, işte bu ayrılıkların yekûnudur"[93]

Ulusal bir tefekkürden bahsetmenin mümkün olduğunu söyleyen Ülken, Türk tefekkürünün karakteristiğinin Türk ulusunun zaman içerisinde meydana getirdiği ilim, felsefe, tasavvuf, sanat ve siyasal eserlerin içerisinde oluştuğuna değinmektedir.[94] Ayrıca bazı ahlaki faziletler insanlığın her döneminde etkili olurken bazı faziletlerin değerden düşmüş ya da yeniden önem arz etmeye başlaması nedeniyle ahlak kaidelerinin zaman, millet, mezhep ve hükümete göre değiştiğini söylemek mümkündür.[95]

Ayni, eski alimlerimizin Kuranı Kerim'i selamet ve saadet prensiplerini içeren en yüksek ahlak kitabı olarak kabul etmeleri sebebiyle başlı başına bir ahlak kitabı yazmayı lüzumsuz gördüklerini iddia etmektedir. Ahlakın eski alimlerimiz için ikinci kaynağı ise; iyi ahlakı öğretmek için gelen Hazreti Muhammed'in sözleri olarak gösterilmektedir. Herkes tarafından hürmet edilen kişiler tarafından yazılmış olan öğüt ve yaşayış tarzı içeren pendname ve siyasetnamelerin de ahlak kitaplarımıza kaynaklık ettiği iddia edilmektedir.[96]

Evrensel ahlak kaidelerine erişmek isteyen toplumların öncelikle kendi kültüründen doğan değerleri tanımak ve bu değerlere hizmet etmek zorunluluğu olduğu düşüncesi yaygındır. Binat aksi bir durumun yakışıksız bir taklitten ibaret kaldığını şu şekilde belirtmektedir[97]:

---

[92] Cahit Tanyol**, Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak,** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1954**),**214.
[93] Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri**, (Ankara, 1938), 9.
[94] H. Ziya Ülken, "Felsefe ve Ulusal Tefekkür", **Ülkü Halkevleri Mecmuası.**1935.
[95] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak,** (Ankara, 1951), 23.
[96] Mehmet Ali Ayni, **Türk Ahlakçıları**, (İstanbul: Kitabevi, 1993),11-12.
[97] Tarık Binat **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971),29- 30.

> "Lâkin daha önce kendi vatandaşlarını, ırkdaşlarını lâyıkı ile tanımıyan, kendi milli değerlerini takdir etmesini bilmeyen, onları sevmeyen bir insanın, başka diyarların insanlarına, onların geleneklerine sempati ve hayranlık duyması, onları kendisine daha yakın tutması, garip bir özenç, yakışıksız bir taklitçilikten başka şey değildir."

Bir toplumun kendi kültürünün ürünleri olan milli değerlere hizmet etmesi, söz konusu değerlerin güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesinin sağlanması bir ahlak borcu olarak görülmektedir. Binat, bu ahlak borcunu yerine getirebilmek için neler yapılması gerektiğine şu şekilde açıklık getirmektedir[98]:

> "Türke ait olan her şeyi pürüzlerden, paslardan, kirlerden ayıklamak, onları ışıl ışıl arınmış hale getirmek bu konuda yapılacak işlerin en başta gelenidir. Türke ait güzel, seçkin, üstün her şeyi arayıp bulmak, suyun yüzüne çıkarmak, tarihi değerlerimizi, geleneksel üstünlüklerimizi göz önüne sermek, din, ahlak, fazilet yollarında eski seçkin örneklerimizi tekrar canlandırmak... Bunun aksine din, ahlak, fazilet yollarında ayrılıklardan, aykırılıklardan, her türlü zararlı çatışmalardan dikkatle kaçınmak zorundayız."

Bu bağlamda eserlerde kişinin kendini toplumun istekleri doğrultusunda gerçekleştirmesi gerektiği ve eylemlerinde milletine karşı yerine getirmesi gereken birtakım ödevlere bağlı kalması üzerinden kişinin uyması gereken ahlak kaideleri sunulmuştur. Tezer Taşkıran tarafından kaleme alınan Türk Ahlakının İlkeleri isimli ilkokul öğrencilerinin Yurt Bilgisi kitaplarına eklenen 48 maddelik liste; aileye, millete ve insanlığa karşı olan ödevlerin yerine getirileceği sözü ile başlamaktadır. Böylelikle iyi bir Türk olmanın yolunun sunulan ahlak kaidelerine uymaktan geçtiğini gözlemlemekteyiz.[99]

Binat tarafından Türklerin kahramanlık destanları, uygarlık ve bayındırlık eserlerini bilmek ve tanımak, Türk ırkının mertlik, cesaret, konukseverlik, merhamet, şefkat ve adalet gibi ahlaki vasıflarını yüceltmek ve kuşaklar boyunca devam eden kıymetli örf ve adetlere bağlı kalmak bir milli ahlak borcu olarak nitelendirilmektedir.[100] Milli ahlakın temel kıymetlerinin çocuğa verilmesinde etkili öğretme yolunun; masallar, genellikle tarih konuları işleyen çocuk hikaye ve romanları aracılığıyla olduğunu iddia eden Güngör bir milletin ahlak kaidelerinin masa başında değil tarih boyunca gelişen bir sistem içinde oluştuğunu belirtmektedir.[101]

---

[98] **Age**, 247.
[99] Tezer Taşkıran, **Türk Ahlakının İlkeleri,** (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi,1943),3.
[100] Binat, **age**, 29.
[101] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),164.

Güngör milli ahlak terbiyesinin başlıca gayesini insanlarda kendi milletine karşı kuvvetli bir sevgi uyandırmak olarak görmektedir. [102] Bu gayeyi sağlamanın yolunu ise şu şekilde izah etmektedir[103]:

> "Bir ülkenin insanlarını birbirlerine yaklaştırmak ve onlar arasında karşılıklı anlayışı, saygı ve sevgiyi hâkim kılabilmek için yapılacak ilk iş, onlarda birlik ve beraberlik şuurunu uyandırmaktır. Bu şuur ise insanların temel kıymet sistemlerini, zevklerini, cemiyet ve vatan anlayışlarını vs. mümkün olduğu kadar biribirine benzer hale getirmekle uyandırılır. Bir milletin fertleri arasında gaye birliği de olmalıdır."

Binat milli kültür ve ahlakı; maddi ve manevi değerlerimizi ortaya çıkararak onları tanımak ve sevmek, bizi millet olarak ortak kültür ve sevgiye, ortaklaşa bir millet anlayışına götürerek kendimizi daha iyi tanımamızı ve birbirimizi sevmemizi, saymamamızı sağlayan yollar olarak görmektedir.[104]

Ahlak vasıflarını, batıdan gelmekte olan ahlaksızlıkların sarsıntısından korumak için Türk gençliğine; türkü ve oyunlar ile atasözü ve kıymetli sözlerin öğretilmesi, Türk büyüklerinin hayatı ve faziletleri hakkında bilgi verilmesi, milletine faydası dokunan fedakâr kimseler için belirli günlerde tören düzenlenmesi, kadının ailenin temiz geleneklerine bağlı kalması hususunda kızlara bilgi verilmesi, insan haysiyetine karşı saygılı davranılması telkin edilmesi gereken ahlak vasıfları olarak sıralanmaktadır.[105] Ziya Gökalp her milletin yeryüzünde gerçekleştireceği tarihten ve medeniyetten kaynaklanan özel bir görevi olduğunu belirtmektedir. Türk milletinin özel görevinin ise ahlakın en yüksek faziletlerini gerçekleştirmek, yapılması beklenmeyen fedakârlık ve yiğitlikleri yapmak olarak açıklamaktadır.[106]

3.1.2.1. Kavramın Değerlendirilmesi

Bir milletin tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği kendine has düşünce yapısı ve yaşayış tarzı neticesinde oluşan, o millete ait ahlak kaideleri milli ahlakın sınırını muhteva etmektedir. Eserlerde öne çıkan iddia ahlakın milli bir kimlik taşıdığıdır. Bu noktada söz konusu olan evrensel ahlaki değerlerin reddi değildir. Ahlakın milli bir kimlik taşıması evrensel ahlaki değerlere ulaşılan yolda her milletin kendine has olan kavrayışından doğan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Milli ahlak söz konusu

[102] **Age,** 168.
[103] **Age,**167.
[104] Binat, **age**, 30.
[105] M. Raşit Tarakçıoğlu, **Ahlak ve Milli Ahlak,** (Ankara, 1951), 81-83.
[106] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları,** (İstanbul: Toker Yayınları, 2012),174.

evrensel ahlaki değerlere ulaşma açısından önemli bir konumdadır. Bireyin kendi kültürünün ürün olan ahlaki değerler ve kaideler ile hesaplaşmadan başka kültürlere yönelmesi taklitçilik olarak görülmekte ve samimiyetsiz bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir.

Milli ahlak düşüncesi toplumu oluşturan bireylere birtakım ödevler vermektedir. Bu ödevler genel itibari ile kendi kültürüne ait olan değerleri ortaya çıkarma, bu değerleri yeniden ele alarak yüceltmek ve onlara bağlı kalmak esasına dayanmaktadır. Eserlerde bu amaç doğrultusunda yapılması istenen bir takım davranış biçimleri sunulmaktadır.

Milli ahlak düşüncesi Türk ahlakının belirlenmesi ve gelişimi aşamasında etkisini sürdürmüştür. Türk milletine has ahlak anlayışının varlığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bazı eserlerde bir Türk ahlakının varlığının kanıtlanması çabasının olduğu dikkat çekmektedir. Milli ahlak düşüncesi bağlamında Türk ahlakını yüceltmek ona ait değerleri ortaya çıkarmak ve geliştirmek bir ödev olarak görülmekte, milletine ve vatanına karşı bir ahlak borcu olarak değerlendirilmektedir. Eserlerde Türk milletine has ahlaki özellikler; yardımseverlik, misafirperverlik, temizlik, aile yapısı, devlet düzeni vb. şekilde belirtilmektedir.

Milli ahlakın kaynağını bir toplumun kültürel özelliklerinden doğan ahlak kaidelerinin oluşturduğu düşüncesinde herhangi bir değişiklik gözlenmemektedir. Ahlakın milli şuur ve milli kültürden oluşan bir kimliği taşıması gerektiği fikri ortaya çıkışından günümüze kadar önemini korumaktadır. Kavramın tanımlanmasında ve içeriğinde süregelen tutum Türk ahlakının ele alışında da kendini göstermektedir. Türk ahlakının eserlerde işlenmesi bu ahlakın özelliklerinin ortaya konulması veya Türk milletine ait bir ahlakın varlığının kanıtlanması şeklinde gerçekleşmeye devam etmektedir.

3.1.3. Vicdan

Eserlerde genel itibari ile ahlaki bilinç olarak nitelenen vicdan kavramının; ilk olarak kullanıldığı dönemin düşünce dünyasını anlamak ve zaman içinde ne şekilde değişim gösterdiğini takip edebilmek amacıyla çeşitli dönemlerdeki sözlük anlamlarına yer verilmektedir. Bu sözlüklerin seçilmesindeki amaç; kavramın genel bir tanımının yapılmasından ziyade vicdan kavramın Türk kültür ve düşünce dünyasındaki yerinin tespit edilmesidir. Böylelikle kavramın incelenen eserlerde kullanılan anlamına ışık tutulmakta ve kavramın çerçevesi belirginleştirilmeye çalışılmaktadır.

Develioğlu; vicdanın tanımını "1. Bulma, bir şeyi bir halde görme. 2. Duyma, duygu. 3. Kendinden geçme, dalma. 4. İnsanın içindeki iyi ve kötüyü ayırt eden duygu. 5. Din, inanç." olarak vermektedir.[107]

Tasvir i Ahlakta ise "Allah tarafından kullarına ihsan buyurulmuş nurlu bir duygu ve kalp terazisidir. Her zaman sahibinden ve başkalarından meydana gelecek fiil ve davranışların hayır, şer, faydalı, zararlı taraflarını tartıp muhakeme ederek bildirir."[108] şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır.

Türk Dilinin Etimolojisi Sözlüğü kavramın kök anlamını; buluş, seziş, duyuş olarak verilmekte olan vicdan kavramının anlam genişlemesiyle içten geleni duyma yeteneği, sezgi gücü, kendi kendini bilme, davranış ölçüsü halini aldığı belirtilmektedir.[109]

"O halde vicdan Tanrı'nın sesi olsun, ister toplumun, isterse her ikisinin birden sesi olsun, ahlakın kaynağıdır. Bir yandan bireye dayanmakta öte yandan topluma dayanmaktadır. Bireyin toplumda ahlak kurallarına göre yaşamasını sağlar."[110]

Başkalarına karşı davranışlarını yazılı kanunlara, bunların bulunmadığı yerde töre, adet ve dinin telkinlerine göre ayarlayan insan; alışkanlıklar ve çevreden edinmiş olduğu kazanımlar neticesinde davranışlarına yön vermektedir. Bu bakımdan fena ya da ayıp sayılan şeylerin çoğu insanın kendi ruhunda beğenip beğenmediği şeyler değildir. Vicdan azabı veya hazzı sonradan kazanılmış birtakım inanç ve düşüncelerin insan şuurundaki savaşıdır. [111]

Ahlak sınırları içerisinde insan davranışının sınırlarını çizen kuvvet ahlaki vicdandır. İyi veya kötü ahlaklı olmak insan davranış kaidelerini öğrenmekle değil, belli davranışlar karşısında sevinç, keder, nefret vb. birtakım heyecanlara sahip olmakla olur. Vicdan denilen ahlaki kuvvet, doğuştan değil ancak sıkı bir ahlak terbiyesi neticesinde meydana gelir. [112] "Ahlaki hareket vicdanın tahlilinden geçtiği, mantıki bir önerme halinde ifade edildiği zaman ahlaki hüküm olur."[113]

Güngör vicdanın ahlaki hüküm belirtme sürecini şu şekilde ifade etmektedir[114]:

---

[107] Ferid Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat,** (Doğuş Matbaası, 1962),1383.
[108] Ahmet Rıfat, **Tasvir-i Ahlak: Ahlak Sözlüğü**, (Tercüman, 1990),363.
[109] İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991),711.
[110] İhsan Turgut, **Eğitim ve Etik,** (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2002),37.
[111] Cemil Sena, **İnsanlar ve Ahlâklar,** (İstanbul: Okat Yayınevi, 1970), 218.
[112] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),47-48.
[113] Hilmi Ziya Ülken, **Ahlak,** (İstanbul: Ülken Yayınları, 2001), 275.
[114] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),57.

> "Vicdan, bir kaideler sistemidir; bu sistem insanın kendi davranışları veya başkalarının davranışları hakkında "doğru" veya "yanlış" şeklinde yargılar yapmasına yarar. Doğru olarak değerlendirilen davranışlar, insanın kendi benliğine karşı iyi ve olumlu duygular beslemesine yol açar; yanlış veya "kötü" sayılan davranışlar ise, suçluluk duyguları yaratır."

"Vicdan bizi hem ahlâkî davranışta tutarsızlıklardan kurtarır hem de dışardan bir kontrol olmadan da ahlâklı davranmamızı sağlar." [115] İslam inancında vicdan umumi ve fıtridir. Herkeste var olmasına rağmen terbiye, ilim ve tecrübe ile oluşması bakımından herkeste aynı derecede tesiri görülmez. Akli unsurların üstünlüğü söz konusu olmakla birlikte aklın kontrolünden mahrum kalan, ilim ve tecrübe ile olgunlaşmamış kimselerde bu fıtri kabiliyet körleşir fakat tamamen ortadan kaybolmaz. [116]

Vicdanın teşekkülü; anne, baba ve öğretmen gibi dış kontrol mekanizmalarının iç kontrol mekanizması haline gelmesine bağlı olması sebebiyle çocuğun kendini bir fert olarak görmesini ve bir benliğe sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Vicdan belirli bir olgunluk seviyesine ulaştıktan sonra meydana gelmektedir. Küçük çocuğun hayat tecrübesi onda meydana gelecek olan vicdanın kuvvetini belirlemektedir. Çocukluk çağında edinilen tecrübe bazı kimselerin bir suç işlediğinde vicdanlarının onları rahatsız etmemesi bazı kimselerin ise en ufak bir hatada suçluluk duygusuna kapılmasını etkilemektedir. Vicdanda oluşan bu sertlik veya gevşeklik erken yaşlarda edinilen terbiye ile bağlantılıdır.[117]

Ahlak terbiyesinin ideali hiçbir cemiyette tam olarak gerçekleştirilmesine imkân olmamasına rağmen ferdi vicdan ile toplumsal vicdanı uzlaştırmaktır.[118]

Kuvvetli bir vicdanının var olabilmesi için insanın kendi benliğine içe bakış metodu ile yönelmesi sayesinde kendini bilmesi, kendi benliği hakkında iyi bir sezgi kazanması gerekmektedir. Vicdanlı insanın kendi kendisiyle sürekli bir hesaplaşma halinde olması kendi davranışlarını idare ve kontrol eden sistemli ve tutarlı bir mekanizma kurmasını sağlamaktadır.[119] "Vicdanımız sadece yasaklara değil, hoşgörülen şeylere de karşı çıkabilir. Ahlâkî kontrol gücünü yitirmiş toplumlarda

---

[115] **Age,** 59.
[116] Osman Pazarlı, **İslamda Ahlak**, (İstanbul: Remzi kitabevi, 1972), 99.
[117] Güngör, **age,**59.
[118] **Age,** 63.
[119] **Age,** 64- 68.

nefsine hâkim olmasını bilen vicdan sahipleri, birer ahlâk kahramanı olarak, toplumu doğru yola getirebilirler."[120]

3.1.3.1. Kavramın Değerlendirilmesi

Ahlaki hüküm vermede sezgi ya da bilinç durumunu ifade eden vicdanın kaynağı konusunda Tanrısal bir iç ses olarak bireyde doğuştan var olduğu ya da bireye toplum tarafından fısıldanarak oluşturulduğu şeklinde iki görüş hakimdir. Vicdanın doğuştan ya da sonradan kazanılmış olan bilinç durumu olması görüşlerinin her ikisinde de ortak olan nokta vicdanın ahlaki hüküm verirken aklın süzgecinden geçirerek yargıya ulaşması gerektiğidir. Bunun yolunun ise eğitimden geçtiği gerçeğinin vurgulanmasıdır.

Vicdan; Türk düşüncesinde ahlaka kaynaklık eden bir unsur olması bakımından önemli ve vazgeçilemeyen bir kavramdır. Milli ahlak düşüncesi bakımından ele alındığında ise milli vicdan, ahlaki vicdan, toplumsal vicdan ve Türk vicdanı gibi kullanımları olduğu tespit edilmiştir.

Kavramın içerik bakımından bireyin toplumda ahlak kurallarına uygun olarak yaşamasını sağlayan doğuştan ya da sonradan edinilmiş ve eğitim yoluyla kuvvetlendirilmiş bir sezgi olduğu görüşü geçerliliğini korumaktadır. Vicdan üzerine düşünülen bir kavram olarak varlığını sürdürmekte ve vicdan üzerine yapılan incelemeler devam etmektedir

3.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Yardımcı Kavramlar

Milli ahlak temasını vurgulayan eserler incelendiğinde kavramın devlet, aile ve vatan gibi kavramlarla birlikte ele alındığı görülmektedir. Milli ahlak; bireyin devlete, vatana ve ailesine karşı birtakım sorumlulukları olduğunu ve gerektiği takdirde söz konusu kurumlar için bireyin fedakârlık yapmasını zorunlu kılmaktadır.

3.2.1. Devlet

Ahlaklı insanların cemiyetteki hakimiyetlerini belirten bir müessese durumunda olan devletin asli görevi ahlaki vicdana yapılan tecavüzlerin hukuk sistemi vasıtasıyla yaygınlaşmasını önlemektir.[121] Türk düşüncesinde merkezi bir konuma sahip olan

[120] **Age,** 146.
[121] **Age,** 157-158.

devlet anlayışı toplumsal düzen ile evrensel düzenin birleşmesinden oluşmaktadır. Devlet; toplumsal düzeni oluşturan unsurlar olarak sıralayabileceğimiz ahlak kaideleri, iktisadi yapı, yaşayış biçimi inanç sistemi ve töre gibi unsurların ilkeleri ile uyum içinde yapılanır. Bu unsurların içerdiği düzen ve ilkeleri kendi içinde barındıran devletin, toplumsal düzene uymasının zorunlu olmasının yanı sıra kut anlayışı gereği evrensel düzene de uyması zorunluluğu söz konusudur.

Türkler 'in devlete büyük önem vermelerini bireysel ve toplumsal varoluşta devletin önemli bir yere sahip olmasına bağlayan Bıçak, Türklerde devletin önemli konumu nedeniyle "insan, devletli bir varlıktır" tanımını yapmanın mümkün hale geldiğini belirtmektedir.[122]

Hükümdarlarına büyük bir saygı ve bağlılık gösteren Türkler tarafından devlet her zaman kutlu sayılmış, milletin siyasi varlığının temeli kabul edilmektedir. Adalet ve hoşgörüye dayanan devlet güçlendikçe devleti temsil eden siyasiler de güçlenmektedir.[123] Müslüman Türklerin devlet anlayışında adalet vasfına verilen değeri Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman'ın oğlu Orhan Gazi'ye vasiyet ettiği "Adil ol, devlet adaletle durur, adaletle yürür!" şeklindeki sözleri göstermektedir.[124]

3.2.2. Vatan

Vatanı dünya üzerindeki herhangi bir toprak parçası olmaktan ayıran şey üzerinde yaşayan insanlarla kurduğu münasebetinden kaynaklanmaktadır. Çok genç yaşlarda çocuklarına vatanseverlik eğitimi veren milletler, onların şahsiyetinde vatanlarına karşılıksız bir sevgi ve bağlılık duygusu aşılamaktadır. Sadece kendisi için değil, başkalarının iyiliği ve mutluluğu için kendinden bir şeyler vermeyi gerektirmesi sebebiyle vatanseverlik ahlakı bir çeşit fedakârlık ahlakıdır. [125] Gökalp vatanı "uğruna hayatlar feda olunan mukaddes bir ülke" olarak tanımlamaktadır.[126]

İsmail Hami Danişment vatanın sadece bir toprak parçasından ibaret olamayacağını şu şekilde belirtmektedir[127]:

---

[122] Ayhan Bıçak, **Türk Düşüncesi I: Kökenler, (**İstanbul: Dergâh Yayınevi, 2009),77-89.
[123] Nihat Keklik, **Türklerde Ahlâk ve Dünya Görüşü**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001), 127.
[124] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971),98.
[125] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995),160-164.
[126] Ziya Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak,** (İstanbul: Ötüken Neşriyat 2015),85.
[127] İsmail Hami Danişment, **Türklük Meseleleri, (**İstanbul: İstanbul Kitabevi, 1983), 201.

> Toprak unsurunun yanında bazan (Dede-Efendi) nin bir bestesi veyahut bestekarından ihtilaf olan Tekbir ahengi gibi bir ses, bazan (Baki) nin Kanuni mersiyesi gibi Türk cihangirliğinin en yıkılmaz abidesi sayılabilecek muhteşem bir şiir, bazen Süleymaniye gibi bir kubbe,bazen Fatih'in bütün azametiyle sığmış olduğu mütevazı' bina gibi bir türbe, bazan <Eyüb-Sultanı dediğimiz sahabi makamı gibi dini bir abide, bazan milli ruhu şekil ve renkle ifade eden bir çini, bazan (Yesari) nin bir levhası ve bazan da bir kumaş üstündeki elişi veyahut bir çoban kavalı bile vatan parçasıdır"

Türk kültürünün manevi değerlerinden biri olan vatanseverlik anlayışı İslam inancı ile kuvvetlenmiştir. Vatan bir toprak parçası olarak değil bir ideal birliği içerisinde aynı millete mensup insanlara duyulan sevgi şekline dönüşmüştür. Böylelikle gerçek anlamda vatan, bir milletin bütün insanlarının sevgi ile kaynaşıp bir araya geldiği yerdir.[128] "Vatanı candan sevebilmek için bütün insanlara bir gözle bakmak gerektir. Vatan davasını kahramanca savunabilmek için, insanlık sevgisiyle kurban olabilmek lazımdır."[129]

Gökalp vatanı bütün ülkülerden üstün gördüğünü "Vatanseverlik, milliyetçilik öyle bir güneştir ki; diğer ülküler ancak onun ışıkları durumundadır" şeklinde ifade etmektedir.[130] Gökalp milli dayanışmayı kuvvetlendirmek için her şeyden önce yapılması gerekenin vatani ahlakı yükseltmek olması gerektiğini belirtmektedir. Gökalp vatani ahlakı milli ülküler ve milli görevlerden meydana gelen bir ahlak olarak tanımlamaktadır.[131]

3.2.3. Aile

Ağaoğlu, Üç Medeniyet isimli eserinde aileyi şu şekilde tanımlamaktadır[132]:

> "Aile, fert ile cemiyet, tabiatla insanlık, maddi hayatla manevi hayat arasında atılan ilk esaslı köprüdür. Sosyal hayatın ilk ve en devamlı hücresi olmakla beraber, ferdi hayatın da en samimi, en mukaddes bir ocağıdır. Hayvani temayülün en açık bir örneği olduğu halde, insani ve manevi hassaların da en yüksek bir toplantı yeridir."

[128] A. Kurtkan Bilgisever, **Türk Milletinin Manevi Değerleri,** (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005),99-100.
[129] Hilmi Z. Ülken, **Aşk Ahlakı,** (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 85.
[130] Ziya Gökalp, **Türk Ahlakı,** (İstanbul: Toker Yayınları, 1992),19
[131] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**. Sadeleştiren: Yalçın Toker. 7. Bs. (İstanbul: Toker Yayınları, 2012),93.
[132] Ahmet Ağaoğlu, **Üç Medeniyet, (**İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013),69.

Gökalp ise aileyi "birbirine akrabalık bağı ile bağlı olan fertlerin toplamı"[133] şeklinde tanımlamaktadır. Kadın ve erkeğin eşit sayıldığı eski Türk aile yapısında ana- soyu ile baba soyu birlikte bulunmaktadır. Esas olan ocağın sönmemesi ülküsüdür.[134]

İnsan hayatının ve terbiyesinin dayandığı temel müessese olarak aile, toplumun süreklilik arz eden en küçük birimidir. Neslin devamını sağlamak için çocuk meydana getiren ve yetiştiren ailenin tek işlevi çocuğu beslemek ve eğitmekten ibaret değildir. Çocuğun ahlaki şahsiyetinin oluşmasında da önemli bir rol oynayan aile, sosyal hayatın temelini oluşturan inanç, kıymetler ve adetler gibi kaideleri çocuğa aktarmaktadır.[135] Sosyal hayatta gerekli olan terbiyenin esasının alındığı mektep olan aile kişiye yalnız kendini değil başkalarını de sevmeyi öğretir.[136]

Aile ocağına karşı büyük bir bağlılık besleyen Türkler; yuvanın yıkılmaması, aile ocağının sönmemesi gayesiyle ailenin devamlılığını sağlamaya büyük bir itina gösterirdi.[137] Türk milletinin temeli olan aile kurumunun ahlaki temizliği ve kuvvetinin temelinde yatan kaide "büyüğe hürmet küçüğe şefkat" anlayışıdır.[138] "Milli varlık ve ahlakın bekası, güçlü ve sağlam aile yapılarına bağlıdır. Örf, adet, gelenek ve ahlak gibi milli değerlerin muhafazası ve nesilden nesile intikalinde en büyük rolü, yine aile kurumu oynamaktadır."[139]

---

[133] Ziya Gökalp, **Türk Ahlakı,** (İstanbul: Toker Yayınları, 1992),56.
[134] **Age,** 165.
[135] Erol Güngör, **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995), 206-218.
[136] Cevat Kazım Tunç, **Ahlak Kuralları, (**1962),13.
[137] Tarık Binat, **Milli Kültür ve Ahlak,** (İstanbul: Yörük Matbaası, 1971), 84.
[138] İ. Hakkı Danışment, **Garp Men'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı,** (İstanbul: Yeni Matbaa, 1961),69.
[139] Hüsamettin Erdem, **Ahlak Felsefesi, (**Konya: Hü- Er Yayınları, 2009), 149.

4. MİLLİ AHLAK TEMALI ESERLERİN KAYNAKÇA BAKIMINDAN ANALİZİ

Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kaynakçaların analizi iki basamaktan oluşmaktadır. İlk basamakta ele alınan eserlerde kullanılan kaynakçaların yazar tarafından eserin incelendiği dil esas alınarak tasnif edilmektedir. İkinci basamakta ise tasnif edilen kaynakçalar incelenerek milli ahlak temalı eserlerde ortak olarak kullanılan kaynakçalar belirlenmiştir.

4.1. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kaynakçaların tasnif edilmesinde dil üzerinden bir esas belirlenmiştir. Bu esasa göre kaynakçalar yazarın eseri ele aldığı dil ölçüt alınarak tasnif edilmiştir.

4.1.1. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun 1938 yılında halkı Atatürk ilke ve inkılapları hususunda bilgilendirmek amacıyla Halkevleri tarafından düzenlenen konferansta yapmış olduğu konuşmanın maksadı Yusuf Hashacip 'in Kutadgu Bilig adlı eserinde kullanılan kavramların tahlil edilmesiyle Türk Ahlak felsefesinin var olduğunun gözler önüne serilmesidir. Fındıkoğlu bu fikrini dile getirmek için bazı filozofların genel olarak ahlak felsefesi görüşlerine yer vermekle beraber özellikle eser ismi vermemiştir. Aşağıdaki tabloda yazarın bu tahlili yaparken değindiği filozoflar milliyetlerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir:

Tablo 1: XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türk	Kaşgarlı Mahmut, **Divanı Lügat'ı Türk**
	Yusuf Hashacip, **Kutadgu Bilik**
Alman	Kant

Tablo 1 - devam

İngiliz	Adam Smith
Fransız	Bergson
	Durkheim
Yunan	Eflatun
	Epikür
İtalyan	Niccola Machiavelli

4.1.2. Tezer Taşkıran: Türk Ahlakının İlkeleri

Dönemin Kastomunu Milletvekili Tezer Taşkıran tarafından ilkokul IV ve V sınıf öğrencilerinin Yurt Bilgisi kitaplarına ek olarak bastığı iyi bir Türk ve iyi bir insan olmak için uyulması gereken ahlak ilkelerinin maddeler halinde verildiği eserde herhangi bir düşünüre veya eserine yer verilmemiştir.

4.1.3. Mustafa Raşit Tarakçıoğlu: Ahlak ve Milli Ahlak

Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından 1951 yılında kaleme alınan eserde ahlaki eylemlerin toplumsal çıkarları gözetmesi gerektiğini üzerinde durulmuş ve milli ahlak kavramına açıklık getirilmiştir. Yazar eserde tarihi olaylara ve gazete yazılarına sıkça yer vermiştir. Aşağıdaki tabloda eserde bahsi geçen yazarlar ve eserleri milliyetlerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir:

Tablo 2: Ahlak ve Milli Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Aşık Beşe
	Birgilili Mehmet Efendi
	Celal Nuri İleri, **Ahlakiyemiz.**
	Dede Korkut Hikayeleri
	Ebülfazıl Mehmet
	Eşrefoğlu Abdullah
	Kaşgarlı Mahmut, **Divan'ı Lügat'ı Türk**

Tablo 2- devam

	Kınalı zade Ali Çelebi
	Mehmet Arif Bey, **Başımıza Gelenler**
	Peyami Safa,
	Reşat Ekrem Koç Bey, **Tasvir yazısı**
	Safa Ş. Erkün, **Tasvir gazetesi**
	Sururi Çelebi
	Tarihçi Selanikli Mustafa Efendi
	Yunus Emre
Fransız	Durkheim, **Sociologie ve Philosophie**
	Ernest Renan
	J. Boucher, **Psychologie et Edication**
	Le Conte de Noy, **Ruhun İstikbali**
	Robert Vaucher- Jean Ligny, **Devrus**
Yunan	Eflatun
	Epictetus
	Eshilos
Alman	Kant
Roma	Seneque
Arap	Gazali

4.1.4. Cahit Tanyol: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak

Cahit Tanyol tarafından toplumsal hayatın değişen ve farklılaşan bir parçası olan kıymetler sahasının iki ürünü olan sanat ve ahlak arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla kaleme alınan eserde kullanılan kaynaklar dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir. Tanyol'un faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri

belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Tanyol, Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak isimli eserinde faydalandığı kaynakça belirtilen esaslara göre tasnif edilmiştir:

Tablo 3: Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Abdülbkâki, **Fuzulî;** İst., Türk Neş. Yurd,1932
	Ahmet Cevdet Paşa, **Belâgat-i Osmaniye,** (İst. Şirketi Mürettibiye mat),1307.
	Ahmet Cevdet Paşa, **Ma'ruzat**, (Türk Tarih Encümeni mecmuası No. 11), 1341.
	Ahmet Mithat, **Hülâsa-i Hümayunname (Mülahhas)**, (İst., Matbaai Âmire),1304.
	Kemal Akça, "Alain" **Folklor Postası,** (İst., Arkadaş Mat.),1944.
	Aristo, **Atinalıların Devleti** (Al. Çev. Suat Yakup Baydur, (Ankara, Maarif Mat.),1943.
	Aristo, **Politika** Fr. Çev. Niyazi Berkes, (İst. Maarif Mat.), 1944.
	Yaver S. Ataman, **Anadolu Halk Sazları**, (İst., Burhanettin Mat.),1938.
	Yaver S. Ataman, **Bu Toprağın Sesi Memleket Havaları**, (İst., Şaka Mat.), 1951.
	Rüştü N. Büngül, **Eski Eserler Ansiklopedisi**, (İst. Çituris Basımevi), 1939.
	Corci Zeydan, **Medeniyeti İslâmiye Tarihi**, Ar. Çev.: Zeki Megamiz (Târîhu't temeddüni'l-İslâmî)
	Demircioğlu Y.Z. **Anadolu'da Eski Çocuk Oyunları**, İst. Ülkü mec. Mat. 1934.
	Diez Ernst, **Karaman Devri Sanatı** Al. Çev.: Aslanapa, Oktay ve Mahmut Mesut Koman (İst., Doğan Kardeş Yay. A.Ş. Bas.), 1950.

Tablo 3- devam

	Durkheim, E. **Ahlâk Terbiyesi** Fr. Çev.: H. Cahit, (İst. Dev. Mat.), 1928. (L'éducation Morale)
	Durkheim, E. **Din Hayatının İptidaî Şekilleri** Fr. Çev.: H. Cahit, (İst. Tanin Mat.),1923. (Les Formes Êlémentaires de La Vie Religieuse)
	Durkheim, E., **İçtimaiyat Usulünün Kaideleri**, Fr. Çev.Evrim, Selmin, (İst., Şirketi Mürettibiye Mat.).1943. (Règles de La Méthode Sociologique)
	Eflâtun, **Devlet,** Çev.Üzel, Türkan, (Ankara, Mil. Eğ. Bas.),1946. (Politeia)
	Eflâtun, **Devlet Adamı**, Çev.Boran, B. Karasan, (İst.Maa. Mat.), 1944.
	Eflatun, **Lakhes,** Çev. Kösemihal, N., (İst. Maa. Mat.), 1942.
	Eflatun, **Sokrates'in Müdafaası,** Çev.N. Berkes, (İst., Maa. Mat.), 1942. (Apologia)
	Eralp, H. V., "Örf, Adet ve Ahlâk", **Sosyoloji Dergisi**
	Fuzulî, **Hadikat-üs-süadâ,** (İst.)
	Gökalp, Ziya**. Türk Medeniyeti Tarihi,** (İst. Mat. Âmire),1341.
	Gökalp, Ziya. "Örf nedir?" **İslam Mecmuası**, C. I, sayı 10
	Güney, Eflâtun C., **Âşık Garip,** (İst. Doğan Kardeş Yay. A.Ş.)
	Haydar, **Usulü Fıkıh Dersleri,** İst
	Hıfzı Tevfik- İhsan, Hamamizade Hasan Âli, **Türk Edebiyatı Nümuneleri,** (İst. Millî Mat.), 1926.
	Hirn, Yrjö, **Sanayi-i Nefisenin Menşeleri,** (Çev.Hüseyin Cahit), (İst. Tanin Mat.),1925. The Origins of Arts, London, 1900.
	İbni Batuta, **Seyahatname,** çev. Şerif Paşa
	İshak Refet, **Karacaoğlan,** (Ankara, Hakimiyeti Milliye Mat.), 1933.

Tablo 3- devam

	İzmirli, I. Hakkı, **Yeni İlmi Kelâm**, (İst. Evkafı İslâmiye Mat.),1341.
	Jacob, **Türklerde Karagöz,** Al. Çev.Gökyay, Orhan Şaik, (İst. Burhanettin Mat.), 1938. (Geschichte des Schattentheaters)
	Koşay, H. Zübeyr, **Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, (Ankara, Maarif Mat.), 1944.
	Köprülü, Fuad, **İlk Mutasavvıflar**, (İst.), 1925.
	Mahmut Kaşgarî, **Divan-ı Lügat-it-Türk**.
	Mevlânâ, **Mesnevi,** Çev. Abidin Paşa, 1-6 cilt
	Özgü, Melâhat**, Şiir ve Musiki, Şiir ve Plastik Sanatlar, Sanatta Dünya Görüşü**, (İst. Pulhan Mat.)1946.
	Peterich, Eckart, **Küçük Yunan Mitologyası,** Al. Çev. Baydur, Suat Yakup, (Millî Eğ. Bakanlığı)
	Rauf Yekta, **Türk Musikisi Nazariyatı**, (İst. Mahmutbey Mat.),1343.
	Rube, W, **Felsefenin Başlangıçları**, (Ankara, Doğuş Mat.) 1947.
	Schiller, **İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar,** Al. Çev. Özgü, Melâhat, (Ankara, Maarif Mat.),1943.
	Schwınforth, **Afrika Seyahatnamesi**, (İst.),1291.
	Seyid Nesib, **Fıkh-ı Hanelinin Esasatı ve Kıyas ve Dine ait Mesail**, (İst. Evkaf Mat.),1337.
	Siyavuşgil, S. E**., İstanbulda Karagöz ve Karagözde İstanbul,** (İst. Burhanettin Bas.), 1938.
	Sırrı Numan, **Erzurum Oyunları**, (İst. İktisat Mat.),1929.
	Şemsettin, M, **Tarihi Edyan**, (İst.)
	Talât Mümtaz**, Kastamonu'da Halk İnanmaları,** (İst. Burhanettin Mat.),1943.

Tablo 3- devam

	Tanyol, Cahit. "Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları", **İst. Üni. Ed. Fa. Sosyoloji Dergisi,**
	Turhan, Mümtaz. **Kültür Değişmeleri**, (İst. Üni. Ed. Fak.)
	Ülken, H. Z. **Ahlâk,** (İst.), 1947.
	Ülken, H. Z. **İslâm Düşüncesi,** (İst. Rıza Köşkün Mat.), 1946.
	Ülken, H. Z. **Dinî Sosyoloji**, (İst.), 1944.
	Ülken, H. Z. **İnsanî Vatanperverlik,** (İst. Güneş Mat.),1938.
	Ülken, H. Z. **Aşk Ahlâkı,** (Remzi Kitabevi. İst. Umumî)
	Ülken, H. Z. **Sosyoloji Notları**
	Ülken, H. Z. **Değerler Felsefesi Notları**
	Ülkütaşır, M. Ş., **Türk Halk Bilgisine Dair Araştırmalar**, (İst. Burhanettin Mat.),1938.
	Yunus Emre, **Divan,** (İst. Taş basması)
	Ziya Paşa, **Harabat**, (İst.)
Fransızca	Abraham, P. **Arts et Literatüre Materiaux,** (Paris),1935.
	Alain, **Systeme des Beaux-Arts; (**Paris, N.R.F),1920.
	Allier, R**., Le Non-civilise et Nous;** (Paris),1927.
	Allier, R., **La Psyclıologle de la Conversion chez les Peuples non civilises,** (Paris),1925.
	Avesta**, Avesta;** (Trad. Fr.: C. de Harlez), (Paris),1881.
	Azara F. De, **Voyages dans l'Amerique Meridionale** 1-4 vol. (Paris), 1809.
	Bammate. Haidar. **Visages de l'İslam, (**Paris).
	Barrow, Sir John**. Voyage dans les parties Meridionales de L'Afrique**, (Paris),1801.

Tablo 3- devam

	Bastide, R. **Elements de Sociologie religieuse,** (Paris),1935.
	Bastide, R. **Les Problemes de la Sociologie de L'Art; Caiiiers internat. de Socio.** 4 e. Fasc. Paris- 1948
	Bandın, Louis**, Les İncas du Peru;** (Paris, Lib., de Medicis),1947.
	Bayer, Raymond. **L'esthetique de la grâce;** I-II Tom. (Paris, Lib. F. Alcan),1933.
	Bayet, A**. La Morale des Gaulois**, (Paris, F. Alcan),1930.
	Bedier, Joseph. **La Chanson de Roland,** Paris, L'editions d'art H. Piazza
	Belot, G. **Btudes de Morales Positive,** (Paris),1907- 1909.
	Bertillon, Alphonse**. Les races Sauvages**, (Paris, Masson),882
	Block, Martin. **Moeırs et Coutumes des Tziganes,** (Paris).
	Block, M. **La Societe Feodale, (**Paris), 1940.
	Boas, F. **Primitive Art,** (Oslo),1927.
	Bock, Ch. **Chez les Cannibales de Borneo**, (Tours), 1887.
	Bonwick, J. **The Lost Tasmanian Race**, (London),1884.
	Bougle, C. **Leçons de Sociologie sur l'evolution des Valeurs,** (Paris), 1922.
	Boyd, Mille, F. B. **Les Races İndigenes du Congo Belge**, (Allier-Henry), 1913.
	Brehier, E. **Histoire de la Philosophie**, (Paris).
	Bridges, Thomas**. Moeurs et Ooutume des Fuegiens**; (Bull. Societe d'antropol. de Paris t. VII 3e. Ser.),1884.
	Brocher, Henri. **Le Mythe du Heros et la Mentalite Primitive,** (Paris, Lib. F. Alcan),1933.

Tablo 3- devam

	Bruyssel, E. Van. **La vie Sociale et ses Evolutions**, (Paris, Flammarion Edit.),1907.
	Bruhl, Levy. **La Morale et la Science des Moeurs**, (Paris, Lib. F. Alcan), 1927.
	Bruhl, Levy **Les Fonctions Mentales dans les Societes İnferieures**, (Paris),1901.
	Bruhl, Levy. **La Mythologie Primitive**, (Paris),1935
	Buck P. H. **Les Migrations des Polynesiens**, Traduit, Jaquline Foulquevilla, (Paris- Poyot),1952.
	Bureau, P. **La Science des Moeurs**- Introduction â la Methode Sociologique, (Paris),1923.
	Burns, Sir Alan. **Le Prejuge de Race et de Couleur,** (Paris, Payot), 1949.
	Byron, Cartes et Wallis, J. Cook. **Voyages autour du Monde** 1764-1771, (Paris),1774.
	Caillois, R. **Art et Orthodoxie dans la Societe**; Cahier inter. de Socio,, Sommaire du deuxieme Cahier, (Paris),1946.
	Cariyle Th. **Les Heros, le Culte des heros et l'heroîque dans L'histoire,** (Trad. Fr.), (Paris),1888.
	Carver, Jonathan. **Voyages dans les Parties İnterieures de l'A-merique Septentrionale Pendant les Annes** 1766, 1767 et 1768, (Paris),1784.
	Castagne. **Les Tamgas des Kırghizez (Kazaks**), (Mai sonneuve Frere Edıt., Paris)
	Challle Long (Col. C.) **L'Afrique Centrale** (Trad. Par: Mme. Fous-se de Sacy),1877-1882.
	Charlevoix. **Histoire de la Nouvelle France,** (Paris),1744.
	Chassigneux, Maurice. **La mise hor s la loi dans le Clan et la Çite**, (These Bourgoin, İmp. G. Feuilloud, Buyet),1936.

Tablo 3- devam

	Codrington. **The Melanesians,** (Oxford),1891.
	Colesanti, Jules. **La Morale Superieure,** (Paris, Presses Univ. de France),1940.
	D'Alviella, Goblet. **Croyances, Rites, İnstitutions,** (Paris),1911.
	Davy, G. La Foie Juree. **Etüde Sociologique du probleme du Central**, (Paris), 1922.
	Darwin. **The Descent of Man,** (London),1890.
	Decharme, Paul. **La Critique des traditions religieuses chez les Grecs**, (Paris, Alphonse Picard et fils, Edit),1904.
	De Coulanges, F. **La Çite Antique**, (Paris),1888.
	De Joghe. **Les Societes Secretes au Bas-Congo**, (Bruxeles),1907.
	Denis, J. **Histoire des theories et des idees morales dans l'antiquite Tome I,** II. (Paris, Auguste Durand, Lib.), 1856.
	Deniker, J. **Les Races et les Peuples de la Terre**, (Paris), 1926.
	De Pedrals, D.-P. **Manuel Scientifique de L'Afrique Noire**, (Paris, Payot),1949.
	Descamps, Paul. **Etat Social des Peuples Sauvages,** (Paris, Payot), 1930.
	Deslongehamps, A. L. Lois de Manou
	Di Tullio, B. **Manuel d'Anthropologie Criminelle**, (Paris),1951.
	Dixon, Capt. G. **Voyages auteur du Monde**, Paris- 1789.
	Domenech. **Voyages pittoresques dans les deserts du Nouveau Monde**,1860.
	Burant, Will. **Histoire de la Civilisation Tome, I-V**. (Paris, Payot),1949.
	Ellaâe-Mircea. **Traite d'Histoire des Religions**, (Paris- Payot), 1949.

Tablo 3- devam

	Ellis, (William). **Polynesian Researches**, (London),1859.
	Euripides. **Oeuvre Eompletes,** (Paris)
	Farini, G.-A. **Hurt mois au Kalahari,** (Paris, Haehette),1888.
	Foucart, M. Paul. **Le Culte de Dionysos en Attique, (**Paris, İmp. Nat.),1904.
	Foucart, M. Paul**. Les Graıds Mysteres d'Eleusis,** (Paris),1910.
	Fauconnet, P. **La Responsabilite,** (Paris),1920.
	Frazer, J, G**. Le Roi magicien dans la societe primitive I, II Tome,** (Trad. Fr.: Sayn, Pierre), (Paris, Lib. Orient. P. Geuthner), 1935.
	Frazer, J, G**. Le Bouc emissaire,** (Trad. Fr.: Sayn, Pierre) (Paris, Lib. Orient. P. Geutlıner), 1925.
	Frazer, J, G.). **Les Origines magiques de la royaute,** (Trad. Fr.) (Paris),1920.
	Frazer, J, G. **Les Origines de la Famille et du Olan,** (Trad. Fr.) (Paris),1920.
	Frazer, J, G. **Le Rameau d'Or,** (Trad. Fr.; Frazer, Lady) (Paris),1910.
	Freud, Sigmund**. Totem et Tabou**, (Trad. Fr.),(Paris),1925.
	Foa, Edouard. **La traversee de l'Afrique du Zambize au Congo Français,** (Plon- Nourrit),1900.
	Focillon, Henri. **Vie des formes,** (Paris, Lib. F. Alcan),1939.
	Garneau, F. Xavier**. Histoire du Canada**, (Quebec),1952.
	Gaudefroy – Demombynes. **Les Ceremonies du mariages chez les in- digenes de l'Algerie**, (Paris, Z. Maisonneuve),1901.
	Gautier, E.-F. **Moeurs et Coutumes des muslumans**, (Paris, Payot), 1949.

Tablo 3- devam

	Gernet, L**. Reeherches sur le developpement de la Pense juridique et morale en Grece**, (Paris),1917.
	Gex, Maurice. **İnitiation â la philosophie, (**Lausanne, Lib. Del' Univ.)
	Gomperz, Theodore. **Les Penseurs de la Grece** I-III, (Paris),1910.
	Granet, M. **Religion des Chinois,** (Paris),1922.
	Grosse. **Les Debuts de l'Art**, (Trad. Fr.), (Paris),1894.
	Guinnard, A. **Trois ans d'esclavage chez les Patagons**, (Paris),1864.
	Gurvitch-Georges. **Essai de Sociologie**, (Paris, Librairıe Du Recueil)
	Gurvitch-Georges. **Morale Theorique et la Science des Moeurs,** (Paris, Presses Univ. de France),1948.
	Gunther-Hans F. K. **Le Mariage, ses formes**, Son Origine (Paris, Payot),1952.
	Gusdorf, Georges. **L'Experienee humaine du Sacrifice**, (Paris, Presse Univ. de France),1948.
	Gusdorf, Georges. **Traite de l'existence morale,** (Paris, Lib. Armand Colin),1949.
	Guyau, J. M. **Les Problemes de l'Esthetique Contemporaine**, (Paris),1884.
	Guyau, J. M. **Esquisse d'une morale Şans Obligation ni Sanction, (**Paris),1923.
	Hammurabi. **Lois de Hammurabi**, (Trad. Fr. Scheil),(Paris),1902.
	Hanoteau, A. Et Letomeux. **La Kabylie et les Coutumes Kabyles**, (Paris),1873.
	Halbwachs. **La memoire eollective chez les musiciens**, (Paris, Revue Philosophique), 1939.
	Hartmann, R. **Les Peuples de l'Afrique**, (Germer Bailliere),1880.

Tablo 3- devam

	Hearne, Samuel. **Voyages de S. Hearne**, (Paris), 1769-1772. Hertz, R. **Melanges de Sociologie Religieuse et de Folklore**, (Paris),1928.
	Homere. **L'İliade,** (Trad. Fr.: Lassere, Eugene), (Paris, Lib. Garnier)
	Homere. **L'Odyssee,** (Trad. Fr.: Duffour, M. Raison, J.), (Paris, Edition Garnier)
	Hubert, R. **Manuel elemaıtaire de Sociologie,** (Paris, Delalain), 1925.
	Hubert, R. ei Maııss, M. **Melanges d'histoire des religions,** (Paris),1909.
	Hubert, R. ei Maııss, M. **Esquisse d'une Theorie Generale de la Magie,** (Annee Sociologique t. VII.), 1905.
	Hyades, P. **Une annee au Cap Horn**, 1885.
	İrving, Washington. **Voyages et aventures du Capitaine Bonneville**, (Paris),1875.
	İrving, Washington. **Voyages dans les Contrees desertes de l'Amerique du nord entrepris pour Le Fon- dation du Comptoir d'Astoria,** (Paris),1839.
	İvanitzky, Nadime. **Les înstituts des Primitifs Australiens (Revue de linstitut de Sociologie), (**Bruxelles),1922.
	Janet, Paul. **Histoire de la Science Politique dans ses rapports avec la Morale,** (Paris),1859.
	Junod, H. **Moeurs et Coutumes des Bantous**
	Kovalevsky. **Coutume Contemporaine et loi ancienne** (Tra. Fr.), (Paris),1888.
	Krappe, A. **Haggerty. Etudes de Mythologie et de Folklores Germaniques,** (Paris, Lib. E. Leroux),1928.
	Krasheninnlkoff **History of Kamschatka**, (Glocester),1764.

Tablo 3- devam

	Labouret, H. **Les Tribus du Rameau Lobi**, (Paris),1931.
	La Harpe**, J. Abreje de l'Histoire generale de voyages (**Paris),1813-1814.
	Lahontan. **Voyages dans l'Amerique Septentrionale**, (Paris),1703.
	Lafitau. **Moeurs de s Americains,** (Paris),1724.
	Lalo, Ch. **L'Art et la Vie Sociale**, (Paris),1921.
	Lalo, Ch**. L'Art Loin de la Vie**, (Paris, Lib. Philo- sophique J. Vrin), 1927.
	Lalo, Ch**. Introduction â, l'esthetique,** (Paris, Lib. Arauld Colin), 1935.
	Lalo, Ch. **L'Art et la Morale,** (Paris),1922.
	Lalo, Ch. **L'expression de la vie dans l'art**, (Paris),1933.
	Lansan, G. **Etudes pratiques de Composition Français,** (Paris, Lib. Hachette et Cie.),1891.
	Lapie, P. **La Femme dans la Famille**, (Paris),1908.
	Lavelle, Louis. **Traite des Valeurs**, (Paris, Presses Univ. de France), 1951.
	Lebeuf, Jean- Paul et Detourbet, A. M. La Civilisation du Tchad, (Paris, Payot),1950.
	Le Bon, G. **Psychologie des Foules**, (Paris),1895.
	Lemarie, O. **La morale privee**, (Paris, Lib. F. Alcan),1932.
	Lenglart, Marcel**. Essai sur les Conditions du progres moral**, (Paris, Lib. F. Alcan),1934.
	Le Roy, Mgr. **La Religion des Primitifs**, (Paris),1911.
	Le Roy, Mgr. **Les Pygmees**, (Tours),1905.

Tablo 3- devam

	Le Senne, R. **Traite de Morale Generale**, (Paris, Presses Univ. de France),1942-1947.
	Letourneau, Ch. **L'Evolution litteraire,** (Paris),1894
	Letourneau, Ch **Psychologie Ethique**, (Paris)
	Letourneau, Ch. **L'Evolution de la Morale**, (Paris),1894.
	Le Vay er, La M. De La Coutume, (Paris),1669.
	Loisy, A. **Essai historique sur le sacrifice**, (Paris),1920.
	Loisy, A. **Le regime du Saerifice dans les differentes religions**, (Rev. Bleue),1914.
	Loisy, A. **Y a-t-il deux Sources de la Morale et de la Religions**, (Paris), 1935.
	Long, J. **Voyages Chez les differentes nations Sauvages de L'Amerique Septentrionale,** 1777- 1781, (Paris an II.)
	Lowie, Robert. Traite de **Sociologie Primitive**, (Trad. Pr.: Metraux, E.), (Paris, Payot, 1935. Primitive Religion, New York),1924.
	Lumholtz, Carl. **Au Pays des Cannibales**, 1890.
	Macpherson**. Memorials of Service in India**, (London),1865.
	Mainage, Th. **Les Religions de la prehistoire, L'ages paleolithique, (**Paris, Desclee De Brouwer et Cie.),1921.
	Maunier, Rene. **Coutumes Algeriennes**. (Paris, Les editions Domat-Montchrestien),1935.
	Maunier, Rene. **Introduction â la Sociologie,** (Paris),1943.
	Maunier, Rene. **Precis d'un traite de sociologie**, (Paris, J. Loviton et Cie),1943
	Malinowsky, B. **Moeurs et Coutumes des Melanesiens**, (Trad. Fr. Jankelevitch), (Paris),1935.

Tablo 3- devam

	Maspero. **Etudes de mythologie et d'areheologie egyptiennes**, (Paris), 1893.
	Mauss, M. **L'Origine des pouvoirs magiques dans les Societes Australiennes**, 1904.
	Mazzarella, J. **Les types Sociaux et le droit**, (Doin), 1908.
	Meares J. **Voyage de la Chine â la Cote nord-ouest de L'Amerique**, (Paris)
	Mensching, G. **Sociologie Religieuse,** (Trad. Pr. Jundt, Pierre), (Paris), 1951.
	Meyer, Edouard. **Histoire de l'Antiquite,** (Paris, Lib. Paul Geuthner), 1912.
	Michel. **Dix-huit ans. Chez Les Sauvages**, (Paris- Bruxelle),1866-1912.
	Montagne, Robert. **Organisation soeiale et politique des tribus Berberes independantes,** Extrait de la Revue des Etudes Islamiques (Paris, Lib. Orient. Paul Geuthner), 1927.
	Morgan, L. H. **League of the Hodenosaunee**, (Orroquois, Roehester), 1851.
	Moret, A. et Davy, **G. Des Clans aux Empires,** (Paris),1924.
	Moerenhout. **Voyage aux Iles du Grand-Ocean**, (Paris),1837.
	Murphy, J**. Origine et Histoire des Religions**, (Paris),1952.
	Nordan, Max. **La biologie de L'ethique**, (Paris, Lib. F. Alcan),1930.
	Oldenberg, H. **Religion du Veda**, (Trad. Fr.), (Paris),1903.
	Orbigny, Alcide. **Voyage dans les deux Ameriques**, (Furne et Cie),1852.
	O'Reilly, H. **Cinquante ans chez les İndiens** 1843-1863, 1889.
	Pareto, V. **Traite de Sociologie 2 Vol.** (Trad. Fr.),(Paris),1917-1919.

Tablo 3- devam

	Park, R. and Burgess, E. **Introduction to the Science Sociology**, (Chicago),1924.
	Pascal, B. **Pensees, Paris**, Fİ. Editeur.
	Palhoriers, F. **L'heritages de la pensee antique,** (Paris, Lib. F. Alcan),1932.
	Platon**. Oeuvre Completes**, (Trad. Fr.: Leon Robin), (Paris, Bib. de la Pleiade)
	Peron, Fr. **Voyage de decouverte aux terres Australes,** (Paris), 1811-1815.
	Perrot, Nicolas. Memoire Sur les Moeurs, Coutumes et religion des Sauvages de L'Amerique Septentrionale,1864.
	Pessonneaux, **E. Tîıeatre de Sophocle**, (Trad. Fr.), (Paris, Bib. Clıarpentier)
	Petitot, Emile. **Les Grands Esquimaux**, (Plon-Nourrit),1887.
	Plutarque. **Oeuvres Completes**, (Trad. Fr.), (Paris),1870.
	Polin, Raymond**. La Creation des Valeurs,** (Paris, Presse Univ. de France),1944.
	Polo, Marco. **Voyages,** (Paris),1865.
	Radın, Paul. **La Religion Primitive** (Trad. Fr.), (Galli, mard Lib.), 1941.
	Reville, Jean. **La religion des peuples non civilises,** 1883.
	Reville, Jean. **Le Monde Noir**
	Richard, Gaston**. L'Evolution des Moeurs,** Paris, Gaston Doin et Cie. Edit.
	Richard, Gaston. **Manuel de Morale et notion de sociologie**, (Paris), 1922.

Tablo 3- devam

	Ripert, George. **La Regle Morale dans les Obligations Civiles**, (Paris),1940.
	Robert-Fernand. **Homere,** (Paris, Presses Universitaires de Franee), 1950.
	Robin, Leon. **La Morale Antique,** (Paris, Lib. F. Alcan),1938.
	Rosny, L. de**. Moeurs des ainos,** (Paris),1857.
	Rousters, Paul de. **Les Premiers immigrants du Far West**, 1889.
	Saint-Yves. **Les Saints Suceesseurs des Dieux**, (Paris),1907.
	Schebesta, Paul. **Les Pygmees**, (Trad. Fr.: Berge, F.) (Paris, Gallimard, Lib.),1940.
	Segond, J. **Le Probleme du Genie**, (Paris, Flamarion),1930.
	Segond, J. **Traite d'Esthetique**, (Paris, Aubier Edition Montaigne), 1947.
	Servien, Pius. **Principes d'Esthetique**, (Paris, Boivin et Cie. Editeurs).
	Sorel, G. **La Valeurs Sociale de l'art, revue de Metaphysique**, 1900
	Sorokin, P. A. **Les Teories Sociologiques Contemporaines** (Paris), 1938.
	Souriau, E. **L'avenir de L'esthetique,** (Paris),1929.
	Souriau, E. **La Correspondance des arts,** (Paris, Flamation),1947.
	Spencer, H. **La Morale des differents peuples**-
	Spencer, H. **Principes de Sociologie**, (Trad. Fr.), (Paris),1878-1891.
	Stanley, Henry. **Dans les tenebres de L'Afrique**, 1890.
	Stoetzel, J. **Theorie des Opinions,** (Paris, Presse Univ. de France), 1943.
	Paine, H. **Philosophie de l'art 2 Vol**. (Paris)

Tablo 3- devam

	Tarde G. **Les lois de L'imitation**, (Paris),1895-1904.
	Tarde G**. L'Opinion et la Foule**, (Paris),1901.
	Tarde G. **Les Transformations du droit,** (Paris, Lib. F. Alcan),1922.
	Tauxier, Louis. **Le Noir du Soudan**
	Tolstoi, L. **Qu'est-ce que l'art?** (Trad. Fr.), (Paris),1898.
	Coze-Paul. **Moeurs et Histoire des Peaux Rouges, (**Paris-Payot),1952.
	Vallace, Russel. **Amerique du Sud et en Orient.**
	Van Gennep, A. **Manuel de Folklore Français Contempo rain**, (Paris),1943.
	Van Gennep, A**. E tat actuel du probleme totemique**, (Paris),1920.
	Van Gennep, A. **Tabou et totemisme â Madagascar, (**Paris),1904.
	Varagnae, Andre. **Definition du Folklore,** (Paris),1938.
	Vemeau, Rene. **Les races humaines**, (Paris),1891.
	Virgile. **Les Bucoliques et les Georgiques**, (Paris, Edition Niesse)
	Webster, H. **Primitive Secret Societies,** (New York),1932.
	Westermarck, Edward. **Survivances Pa'innes dans la Civilisation Mahometaıre,** (Trad. Fr.: Godet, Robert),(Paris, Payot),1935.
	Westermarck, Edward. **Histoire du mariage** (Trad. Fr.), (Paris), 1895. t. I-VI.
	Westermarck, Edward. **L'Origine et le developpement des idees morales 1-2.** Tom. Trad. Fr.: Godet, Robet), (Paris, Payot),1928-29.
	Whymer F. **Voyage et aventures dans 1'Alaska.**
	Wied-Neuwred, M. De. **Voyage au Bresil**, (Paris),1821.

Tablo 3- devam

	Winstedt-Richard. **Moeurs et Coutumes des Malais**, (Paris- Payot), 1952.
	Zaborowski. **Les Peuples Aryens d'Asie et d'Europe**
İngilizce	Ellis, H. **Man and Woman,** (London),1904.
	Eyre, E. J. **Journals of Expeditions of Discovery into Central Australia** 2 Vol. (London),1845.
	Gillin-Levis and Gülün P. O**. Cultural Sociology**, (NewYork),1948.
	Howitt, Alf. VVilliam. **The native tribes of South- east Australia**, (London), 1904.
	John Kingsley Kirge. **The Bektashi Order of Dervishes**, (London), 1937.
	Lubbock, S. J**. The Origin of Civilisation**, (London),1902.
	Malinowsky, B. **Crime and Custom in Savage Society**, (London), 1932.
	Malinowsky, B. **The Father in primitive psychology**, (London),1927.
	Melville, H. **Typee**, (London),1892
	Murray, Gilbert. **Five stages of Greek religion,** (Oxford),1925.
	Pritchard, W. T. **Polynesian Reminiscences,** (London),1868.
	Rauf F. **Experience Morale**, (Paris),1903.
	Reinach, Salamon. Cultes, **Mythes et Religions 1-5 Tom**. (Paris, Edıtion E. Leroux),1922.
	Reivvald-Paul. **Society and its criminals**, (New-York),1950.
	Spencer, H and Gillen. **The native tribes of Central Australia**, (London),1899.

4.1.5. Cahit Tanyol: Sosyal Ahlak

Cahit Tanyol'un fert ve cemiyet arasındaki ilişkiyi ahlak bakımından ele aldığı Sosyal Ahlak isimli eserinde faydalandığı eserler dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif

edilmiştir. Tanyol'un faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Sosyal Ahlak isimli eserde faydalanılan kaynakların belirtilen esaslara göre tasnifi yer almaktadır:

Tablo 4: Sosyal Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Ziya Gökalp: **Türkçülüğün Esasları**
	Cahit Tanyol: **Örf ve Âdetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlâk**
	Von Aster: **İlk Çağ Felsefe Tarihi Dersleri**
	Lakhes
	Kriton
	Savunma
Almanca	Von Martius: **Beitrâge zur Ethnographie America's**
Arapça	**Kur'an**
Fransızca	James Frazer, **Le Rameau d'or,** 1890
	Mgr. A. Le Roy, **La Religion des primitifs,** 1909
	H. Bergson: **Le Bire**,
	Levy Bruhl: **L'âme primitive,**
	Zaborowsky: **Les peuples Aryen D'Asie et D'Europe**
	Charles Letourneau: **La psychologie Ethnique,**
	J, Murphy: **Origines et Histoire des Rligions**
	S. Reinach: **Cultes, Mythes, et Religions**
	Comperz: **Les penseurs de la Grece**
İngilizce	Paul II. Lands: **Social Control,**
	Dorsey: Siouan Sociology, Ann. Rep, Bur. Ehn. X

Tablo 4 – devam

	Dall (W.H.) **Alaska and its Resources**, 1870.
	George McCall, **Theal,** History of The Boers in South Africa, 1887.
	Kolben: present State of the cap of Good-Hope, 822 ve Catlin: **North American Indians**, I,
	R.H Codrington, **Melanesians: Studies in Their Anthropology and Folklore**,1891.
	G. H. Mead: **Mind, Self and Society**
	Ruth Benedict: **The Science of Custom**, p. 641, the Century magazine,
	W. J. H. Sprott, **Social psychology**,
	Klineberg: **Race Differences**,1935.
	Malinowski: **Encyclopaedia of the Social Sciences**,
	C. Kluckholm, **Personality**
	Bridges: **South American Missonary Magazine**
	Macfie: **British Colombia**
	Granz: **History of Greenland**
	Grey**: Joumals of Expeditions Discovery North and vestem Australıa**
	Dawson: **Australia Aborigines,**
	Douglas: **Confucianism and Taouism**
	Dautremer: **The Vandetta or Legal Revenge in Japan**
	James: **Expedion from pittsburgh to the Rocky Motmtains**
	Dyer: **The Ghost World.**
	R. Barton perry: **The Humanity of Man,**
	Stuart Mili: **On Liberty**

4.1.6. İsmail Hami Danışment: Garp Menba'larına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı

İsmail Hami Danişment tarafından batılı seyyah ve yazarların eserlerinden faydalanılarak Türklerin üstün ahlaki özelliklerini ön plana çıkarmak amacıyla hazırlanan Garp Men 'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı isimli eserinde kullanılan kaynaklar dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir. Danişment 'in faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Garp Men 'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı isimli eserde faydalanılan kaynakların belirtilen esaslara göre tasnifi yer almaktadır:

Tablo 5: Garp Men'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Abdullah. Efendi (Yenişehirli), **Behcet-ül-Fetâvâ**
	Bürhân-ı kaatı' (Acemceden Türkçeye kaamûs) İstanbul, 1302
	Cantimir, Dernetrius. (Boğdan voyvodası) **Histoire de l'Empire Ottoman,** (M. de Jonquiere'in Fransızca tercümesi), Paris, 1743
	Hafiz- i Şirazi**. Divanı Hafız**.
	İncil
	Kur'an-ı Kerim
	Nevâil (Akhisarlı Nasuh). **Ferahnâme** yahut **Ahlâk-ı Nevali**
Fransızca	Âmiois (Edmondo de-) **Constantinopl**e (İtalyancadan Fransızcaya Mme. J. Colomb tercümesi), (Paris),1883.
	Bonneval (Comte de) **Anecdotes venitiennes et turques ou nouveaux memoires du Comte de Bonneval**, (Francfort),1740.
	Beauvoisins Joseph Eugene, **Notice sur la Cour du Grand-Seigneur**, (Paris),1809.

Tablo 5- devam

	Brayer, **Neuf arrnees â Constantinople**, (Paris),1836.
	Brehier Prof. Louis.**Histoire anonyme de la premiere Croisade, Lâtince** (Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum) ismindeki eserin Fransızca, tercemesi, (Paris),1924.
	Castellan A. L**. Lettres sur la Grece**, l'Hellespont et Constantinople, (Paris),1811.
	Charles, Mac-Farlane. **Constantinople et la Turquie**
	Craven Lady. **Voyage de Milady Craven â Constantinople**, Par la Crimee (İngilizceden Fransızcaya tercüme), (Paris),1789.
	De la Croix. (Sieur-) **Memoires**, (Paris),1684.
	Delamarre (L. H.) **Voyage en Krimee**, sıiîvi de la Relation de l'Ambassade envoyee de Petersbourg â Constantinople.
	D'Ohsson (Mouradgea) **Tableau general de I'Empire othoman**, (Paris),1788-1824.
	Du Loir. **Les voyages du sieur Du Loir**, Paris,
	Eudel, Paul.**Constantinople,** Smyrne et Athenes Paris, 1885
	Gautier, Theophile. **Constantinople**, Paris, 1910
	Grelot. **Relation nouvelle d'un voyage de. Constantinople**, Paris, 1680
	Guer. **Moeurs et usages des Turcs**, Paris, 1747
	Jaubert (Amedee) **Voyage en Armânie et en Ferse**, Paris, 1821.

Tablo 5- devam

	Jehannot (Pere-) **Voyage de Constantinople pour le rachat des captifs**, Paris, 1732.
	Lamartine. **Voyage en Orient**, Paris,1896-1897
	Le Bruyn, **Par la Moscovie, en Ferse et aux îndes orientales**, (Le Haye),1732.
	Marsigli (Comte de») — **L'etat militaire de l'Empire Ottoman,** (La Haye),1732.
	Mathieu (Henri-) **La Turquie et ses differents peuples**, (Paris), 1857.
	Motraye (A. de la-) **Voyages en Europe**, **Asie et Afrigıe**, (La Haye), 1727.
	Nîcolas (J. B.-) — **Les Quatrains de Kîıeyamf** (Paris), 1876.
	Peyssonnel (M. de). **Lettre, contenant quelques observations relatives aux Memoires quî ont paru sous le nom de M. le Baron de Tott**, (Amsterdam), 1785.
	Porter (Sir James) **Observations sur la reîigion, les loix, le gouveme¬ment et les moeurs des Turcs**, (Londra), 1769.
	Poupoulat (Baptistin**-) îlistoire de Constantinopîe** (Paris), 1853.
	Ricaut **Histoire'de l'etat present de l'Empire ottoman**, (Briot'nun 'İngilizceden' Fransızcaya tercümesi), Paris, 1679
	Sauvaget Historiens **arabes**, Paris. 1946
	Tavernier (j. B.-) **Nouvelie relation de l'int&risur du serrail du Grand-Seigneur**, Amsterdam, 1678
	Thevenot (M. de-) **Relation dim voyage fait au Levant**, Paris, 1665

Tablo 5- devam

	Thornton (Th.-) **Etat actuel de la Turquie,** Paris, 1812
	Tott (Baron de-) **Memoires sur les Turcs et les Tartares**, Paris. 1785
	Ubicini (A.~) **La Turquie actaelfe,** Paris, 1855
	Viguier. **E1ements.de la langue turque**, İstanbul, 1787
	Villamont. **Les voyages du Seigneur de Villamont**, (Paris), 1595.
İngilizce	**Daily-News** (İngiliz gazetesi)

4.1.7. Tarık Binat: Milli Kültür ve Ahlak

Ahlak yasalarının belirttiği evrensel kurallara ulaşmanın yolunun öncelikle kendi kültür ve değerlerini kavrayıp geliştirmekle mümkün olduğunu iddia eden Tarık Binat'ın Türk kültüründen hareketle Türk ahlakının sınırlarını belirlediği Milli Kültür ve Ahlak isimli eserinde kullanılan kaynakça dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir. Binat'ın faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Milli Kültür ve Ahlak isimli eserde faydalanılan kaynakların belirtilen esaslara göre tasnifi yer almaktadır:

Tablo 6: Milli Kültür ve Ahlak Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Adıvar, Adnan. **Osmanlı Türklerinde İlim.**
	Adıvar, Adnan **Tarih Boyunca İlim ve Din Cilt I- II**.
	Aksekili, Ahmet Hamdi. **İslam Dini**.
	Arat, Emin. **Kemalizm.**
	Arseven, Celâl Esat. **Türk Sanatı**.
	Aslanapa, Oktay. **Türk Sanatı**.

Tablo 6- devam

	Aşıkpaşazade Tarihi.
	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
	Auerbach, N. **Sibirya'da Taş Devri,** Çvr. T.T.K.
	Bartholt V. **İslâm Medeniyeti Tarihi**. Trc. Prof. Fuat Köprülü
	Bartholt V. **Halife ve Sultan.** Çvr. T.T.K.
	Bartholt V. **Moğol İstilasına kadar Türkistan**. Çvr. T.T.K.
	Bartholt V. **Orta Asya Türk Tarihi**.
	Baudier, Michel. **Osmanlı Devleti ve Sarayı**. Çvr. T.T.K.
	Bayur Y. Hikmet. **Türk İnkılâbı Tarihi.**
	Bilmen, Ö. Nasuhi. **Hukuk-i İslâmiyet ve İstılahatı Fıkhiye**
	Busbeq. **Türk Mektupları**. Çvr. Hüseyin Cahit Yalçın
	Cantacesin. Yalçın Theodors Spandoyn. (**Türklerin Menşei**). Çvr. T.T.K.
	Carrel, Alexis. **Insanlar Uyanın**. Leyla Yazıcı.
	Corci Zeydan. **Medeniyeti İslamiye Tarihi**. Trc. Zeki Megamız.
	Danışment, İsmail Hami. **Garb Menbalarına göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı**.
	Danışment, İsmail Hami. **Türklük Meseleleri.**
	Dovvney, Fairfax**. Kanuni Sultan Süleyman** (Soliman le Magnifi ue). Çvr. Enis Behiç Koryürek.

Tablo 6- devam

	Doğrul, Ömer Rıza. **Dinler Tarihi**.
	Dopsch, Alfons. **Avrupa Kültürünün İnkişafında İktisadî ve Sosyal Temeller**. Çvr. T.T.K.
	Dozy. **Tarih-i İslâmiyet**. A. Cevdet.
	Eberhart. **En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar uzak doğu Tarih**
	Eflaki Dede Ahmet. **Menâkib- ül arifin.** (Tahsin Yazıcı)
	El Cahiz. **Fazâil-üI Etrak.** Çvr. Ramazan Şeşen.
	Ergin Muharrem. **Dede Korkut Kitabı.**
	Esmer Ahmet Şükrü. **Siyasi Tarih**.
	Evliya Çelebi Seyahatnamesi.
	E. Ziya. **Osmanlı Tarihi.**
	Fehera, Geza. **Bulgar Türklerinin Tarih, Medeniyet ve Adetleri.**
	Gökalp Ziya. **Türkçülüğün Esasları**.
	Götze, Alprecht. **Eski Şark Medeniyeti Tarihi.** Çvr. T.T.K.
	Grousset, R **Step İmparatorluğu.** Çvr. T.T.K.
	Halûk Cemil Tanju. **Türkler ve Kıtalar Arası Büyük Göçler**
	Hammer. **Devleti Osmaniye Tarihi**.
	Hendrik Willem Van Loon. **İnsanlığın Kurtuluşu**. Nivid Osman Yazıcı
	İnalcık, Halil. **Atatürk ve Türkiye'nin Medenileşmesi**. Konferans T.T.K.
	İslam Ansiklopedisi.

Tablo 6- devam

	İz, Fahir. **Eski Türk Edebiyatında Nesir**.
	Kafesoğlu, İbrahim. **Melik Şah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**
	Kafesoğlu, İbrahim. **Selçuklu Ailesinin Meneşei Hakkında**
	Şevket Aziz. **İnsanlığın Kaynakları ve İlk Uygarlıklar.**
	Köprülü, Fuat. **Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları**
	Köprülü, Fuat. **Harzemşahlar**
	Köprülü, Fuat. **Türk Dili ve Edebiyatı**.
	Koral, E. Ziya. **Osmanlı İmparatorluğunda Garplılaşma, Hareketlerinde Başlanılan Güçlükler**. Konferans T.T.K.
	Köymen, Mehmet. **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi.**
	Koçu, Reşat Ekrem. **Osmanlı Padişahları.**
	Maksudi, Sadri. **Türk Dili İçin.**
	Mareşal, H. Von, Moltke. **Türkiye Mektupları.**
	Mevlevi, Tahir. **Müslümanlıkta İbadet Tarihi.**
	Mehmet Ali Ayni. **Türk Ahlâkçıları.**
	Muhammet Hamidulfah. **İslama Giriş**. Çvr. Kemal Kuşçu
	Orkun, Hüseyin Namık. **Türk Tarihi.**
	Osman, Nuri. **Mecelle-i Umur-u Belediye** I, II, III, IV Cilt
	Öğel, Bahettin. **İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi.**
	Peçevi Tarihi.

Tablo 6- devam

	Saygın, M. Celalettin. **Diyanet Cephesinden Atatürk İnkılâbları.**
	Sevük, İsmail Hakkı. **Avrupa Edebiyatı ve Biz.**
	Sevük, İsmail Hakkı. **Tanzimattan beri Edebiyat Tarihi.**
	Sevük, İsmail Hakkı. **Türk Teceddüt Edebiyat Tarihi.**
	Solakzade Tarihi.
	Süleyman Paşa. **Mebani-ül İnşa.**
	Seyyit Kutup. **İslam'da Sosyal Adalet**.
	Sümer, Faruk. **Anadolunun Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış**
	Süreyya, Mehmet. **Sicilli Osman'i**.
	Şanizade Tarihi.
	Tarih-i Cevdet.
	Tarih-i Raşit.
	Tanyol, Cahit. **Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlâk**.
	Toğan, Z. Veledi. **Bugünkü Türkistan ve Yakın Mazisi.**
	Toğan, Z. Veledi. **Umumi Türk Tarihine Giriş.**
	Tunaya, Tarık Zafer. **Atatürkçü Laiklik Politikası.**
	Tunaya, Tarık Zafer. **Türk Devriminin Anlamı.**
	Turan, Osman. **Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak.**
	Turan, Osman. **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**

Tablo 6- devam

	Turan, Osman. **Türkler ve İslâmiyet**
	Turhan Mümtaz. **Garplılaşmanın Neresindeyiz**.
	Türk Düşüncesi Dergisi Ciltleri.
	Türk Kültür Dergisi.
	Tunç, Mustafa Şekip. **Muhafazakarlık, Liberallik.**
	Uzunçarşılı, İ. Hakkı. **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı**.
	Uzunçarşılı, İ. Hakkı. **Osmanlı Tarihi.**
	Volkan Dergisi Eski Sayıları.
	Yazıcızade Ali Efendi. **Tevarin-i AL-i Selçuk.**
	Yınanç M. H. **Anadolunun Fethi**
	Yusuf Hashacip. **Kutatgu- Bilik**. Çvr. R. Rahmeti Arat

4.1.8. Amiran Bilgiseven Kurtkan: Türk Milletinin Manevi Değerleri

Kurtkan'ın Türk-İslam kültürünün yüksek manevi değerlere sahip olmasına rağmen bu değerlerin yozlaştırılmasının ahlaki çöküşe sebep olduğunu ve bu değer yargılarının içeriğinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini iddia ettiği eserinde kullanılan kaynaklar dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir. Kurtkan'ın faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türk Milletinin Manevi Değerleri isimli eserde faydalanılan kaynakların belirtilen esaslara göre tasnifi yer almaktadır:

Tablo 7: Türk Milletinin Manevi Değerleri Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	Adıvar, Adnan. **Tarih boyunca İlim ve Din,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944

	Barkan, Ömer Lütfi: **Feodal Düzen ve Osmanlı Tımarı,** Türkiye iktisat Tarihi Semineri, Hacettepe Ünv. Yayını, Mars Matbaacılık, Ank. 1973
	Fındıkoğlu, Z. F. **İçtimaiyat,** Cilt: III, Metodoloji Nazariyeleri, İktisat Fak. Yayım, Fakülteler Mat. İst. 1961
	Gürkan, Ahmed: **İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi,** Fon Matbaası, Ankara,1975
	Gökalp, Ziya**: Yeni Hayat-Doğru Yol**, Hazırlayan: Müjgan Cumbur, Kültür Bakanlığı, Ziya Gökalp Yayınları No.3, Devlet Kitapları, İstanbul, 1976
	Gökalp, Ziya: **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, (Hikmet Tanyu'nun bir incelemesiyle) Hür Basım ve Yayınevi, Ankara, 1956
	Gökalp, Ziya: **Türkçülüğün Esasları**, Hazırlayan: Mehmet Kaplan, Kültür Bakanlığı Yayım, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1976
	İbrahim, Hakkı: **Marifetname,** Sadeleştiren: Turgut Ulusoy, Hasankale İbrahim Hakkı Hz. Cami ve Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma Demeği Yayını, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1974
	Keklik, Nihat**: Muhyiddin İbn 'ül- Arabi,** Cilt: I, Büyük Matbaa, İstanbul, 1966)
	Kurtkan, Âmiran: **Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları**, M. Baskı, Divan Yayınlan, Bayrak Matbaacılık, İst. 1982
	Kurtkan, Amiran: **Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Lâiklik,** II. Baskı, Kutsun Yayınevi, Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İst. 1977
	Kurtkan, Âmiran**: Genel Sosyoloji**, M. Baskı, Divan Yayınlan, Bayrak Matbaacılık, İst. 1982

Tablo 7- devam

	Mevlâna, C. Rumi: **Fih-i Mafih**, Çeviren: Meliha Ülker Ambarcıoğlu, (Tankâhya), Şark- İslâm Klasikleri, No. 28, M. E. Basımevi, İst. 1969
	Mevlâna, C. Rumi: **Mesnevi, Cilt: I- IV,** Çeviren: Veled İzbudak, M. E. V. Yayını, Millî Eğitim Basımevi, İst. 1953
	Morrison, A. C**.: İnsan, Kâinat ve Ötesi,** Çeviren: Bekir Topaloğlu, Ahmet Sait Matbaası, İst. 1979
	Niyazii, Mısrî: **Tam ve Mükemmel Niyazii Mısrî Divanı**, Sağlam Kitabevi, Yayını, Eskin Matbaası, İst. 1976
	Songar, Ayhan: **Beynimiz ve Sinirlerimiz**, Yeni Asya Yayınları, İlim ve Teknik Serisi, No. 4, İst. 1979
	Tumer, Günay: **Biruni 'ye Göre Dinler ve İslâm Dini,** İlâhiyat İşleri Bşk. Yayını, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975
	Türk Tarih Kurumu: **Beyruni 'ye Armağan**, T. T. K. Basımevi, Ankara, 1974
	Ülken, Hilmi Ziya**: İslâm Felsefesi,** Selçuk Yayınları, M. Şahin Neşr. Ankara, 1967
	Yunus, Emre: **Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri**, Derleyen: Abdülbâki Gölpınarlı, Altın Kitapları Yayınevi, Altın Matbaası, İst. 1971
	Zimmerman Carle C.: **Yeni Sosyoloji Dersleri**, Çeviren: Âmiran Kurtkan, İ. Ü. İktisat Fak. Yayını, Fakülteler Matbaası, İst. 1964
	Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Hacettepe Ünv. Yayını, Mars Matbaacılık, Ank. 1973
	Kösemihal, Nurettin Şazi: **Cyhernetics, Sociometry Micro-Sociologie,** İ. Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Dergisi, Sayı: 13-14

Tablo 7- devam

	KURTKAN, Amiran: **Demokrasi, Fırsat Eşitliği ve Seçkinler,** İ. Ü. İkt.Fak. Sosyoloji Konferansları, 18. Kitap Fakülteler Matb. İst. 1980
	KURTKAN, Âmiran: **Türkiye 'de Nüfus Problemleri ve Planlaması**, 1. Ü. İktisat Fak. Sosyoloji Konferansları, 15. Kitap, İst. Matbaası, İstanbul, 1977
	Öksüz, Enis: **Sosyal Gelişme**, İ. Ü. İktisat Fak. Mecmuası, Cilt: 32, Sayı: 1 4
	Sayılı, Aydın: **Doğumunun 1000. Yılında Beyrûni,** Beyrûnî'ye Armağan Armağan Kitabı İçinde, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ank. 1974
	Tercüman: İngiliz Bilgini Gazetesi Açıkladı: İlk Robotu Türkler Yaptı, Tercüman, 30.
	Ünal, Tahsin Mart, 1976: **Orhun Kitabelerini Bir Daha Okuyalım**, Bayrak Dergisi, Sayı: 751
İngilizce	Sorokin, Pitirim A.: **Social and Cultural Dynamics**, Cilt: IV, American Book Company, 1941
	Thomas, F. O'dea: **The Sociology of Religion,** Prentice Hail, İne., New Jersay, 1966

4.1.9. Erol Güngör: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak

Erol Güngör'ün ahlakın bir eğitim hadisesi olduğunu iddia ettiği Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak isimli eserinde faydalandığı ve ileri okuma için önerdiği eserler aşağıdaki tabloda dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir:

Tablo 8: Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak Eserinde Kullanılan Eserlerin Tasnifi

Türkçe	Abdülhak Kemal, **Ahlâk ile Hukukun Münasebeti**, Türk Hukuk Kurumu yay., 1942.

Tablo 8- devam

	Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C. 1-2., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969.
	Ripert, **Medenî Vecibelerde Ahlâk Kaidesi**, Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1927.
	Z. Fahri, Fmdıkoğlu, **İçtimaiyat**. İstanbul Üniversitesi yay., nc 319,1947.
	Z. Fahri Fmdıkoğlu, **Türk Aile Sosyolojisi,** Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1946.
	Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları.**
İngilizce	Arnold W. Green, **Sociology**, McGraw Hill Inc., 1964. R.M. Mel ver, Society, MacMillan, 1965.
	Charles H. Cooley, **Human Nature and the Social Order**, New York, Scribner, 1922.
	E. Durkheim, **The Division of Labor in Society**, The Free Press, Glencoe, Illinois, 1947.
	Edmond N. Cahn, **The Sense of Injustice**, New York, New York Üniversity Press, 1956.
	Eric ve Mary Josephson (Eds)., **Man Alone**, Dell Publishing Co. 1966.
	John Nef, **Sanayileşmenin Kültür Temelleri**, MEB. Bin Temel Eser yay., no: 24,1971.
	Ralph, Linton**, The Study of Man**. New York / Apple ton- Century-Crofts, 1936.

Tablo 8- devam

	S. Freud, **Civilization and its Discontents**, New York, Cape and Smith, 1930.
	W. G. Sumner, **Folkways**, Boston, Ginn, 1906.

4.1.10. Nihat Keklik: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü

Nihat Keklik küreselleşen dünyada bir amaç olarak sunulan insan hakları ve ahlaki değerlerin Türklerde mevcut olduğunu vurgulamak amacıyla yabancı seyyah ve yazarların eserlerinden örnekler verilerek hazırlanan Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü isimli eserinde faydalanılan eserler dillerine göre alfabetik sıra ile tasnif edilmiştir. Keklik'in faydalandığı eserlerin dillerine göre tasnif edilmesinde uygulanan esas, yazarın eseri incelediği dildir. Çeviri eserlerin orijinal isimleri belirtilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü isimli eserde faydalanılan kaynakların belirtilen esaslara göre tasnifi yer almaktadır:

Tablo 9: Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü Eserinde Kullanılan Kaynakçaların Tasnifi

Türkçe	A. Cevat; **Yabancılara Göre Eski Türkler**, (terc. Yağmur Yay. İst.1974.
	Bacon, Elisabeth E., **Esir Ortaasya**, (terc. Tansu Say, BBTE, no.79) İst.??
	Bainbridge, Margaret; **Dünyada Türkler**, (terc. Mehmet Harmancı, Say Yay.), İst.1995 (Turkic People of the World)
	Blocqueville, Henri de Couliboeuf de, **Türkmenler Arasında**, (terc. Rıza Akdemir; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.660 Ank.1986
	Brockelmann, C.; **İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi** (terc. Neşet Çağatay; Ank. Üniv. Yay.) Ank. 1954

Tablo 9- devam

	Busbecq, Ogier Ghiselin de. **Türkiye'yi Böyle Gördüm** (terc. Aysel Kurutloğlu, BBTE yay.no.31) İst.
	Cahız; **Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri** (terc. Ramazan Şeşen, TKAE yay. No.33), Ank. 1967
	Caroe, Sir Ol af; **Sovyet İmparatorluğu, Sömürülen Topraklar Milletler** (terc. Zerhan Yüksel, BBTE, no. 66 ve 67), İst
	Claude Farrere; **Türklerin Manevi Gücü** (tere. Orhan Bahaeddin, BBTE No. l0)-İst.
	Danişmend, İsmail Hami; **Garp Menbalarına göre Eski Türk seciye ve ahlakı,** (İstanbul Kitabevi yay.) İst. 1982
	D'Ohsson, M.de M.; **18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler,** (terc. Zerhan Yüksel, BBTE.), İst.??
	Eberhard, W. **Eski Çin Kültürü ve Türkler** (DTCF; Ank. 1943; Cild-1 Sayı-4
	Eliot, Sir Charles; **Avmpadaki Türkiye**, (terc. Adnan Sınar ve Şevket Serdar Türet, BBTE. No. 96-97), İst.
	Fontmagne, La Baronne Durand De. **Kırım Harbi Sonrasında İstanbul**, (terc. Gülçiçek Soytürk; BBTE, no.110); İst. 1977
	Gazzalî; **İtikatta Ortayol**, (terc.K. Işık), Ank. 1974
	Grenard, Femand; **Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü**, (tere. Orhan Yüksel, BTE, Devlet Kitapları), İst. 1970
	Howard, George William Frederick; **Türk Sularında Seyahat**, (tere. Şevket Serdar Türet) İst. 1978 (Dairy in Greek and Turkish Waters)

Tablo 9- devam

	İbn Battuta, Seyahatnamesinden Seçmeler (hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu; BTE, Devlet Kitapları-), İst.1971.
	İbn Haldun, **Mukaddime** (tere. Zakir Kadiri Ugan, nşr. Devlet Kitapları) İst. 1986
	İbn Hassul; **Türkler Hakkında Bir Eseri** (Tafdil'ül-Etrak) (nşr Abbas Azzavi, trc. Şerefeddin Yaltkaya, Belleten; Sayı: 14-15/S.235-266), Ank 1940
	Kantemir, Dimitri (1673-1723) **Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi** (terc. Ö. Çobanoğlu; nşr. Cumhuriyet Kitap Kulübü; İst.)
	Keklik, Nihat; **Filozofların Özellikleri**, (Doğu yay.) İst..1983 ve yeni neşri, İst. 2001
	Keklik, Nihat; **Türkler ve Felsefe**, İst.1986
	Kienitz, Frederich Kari**. Büyük Sancağın Gölgesinde** (tere. Seyfettin Halit Kakınç; BBTE), İst.
	Kunos, İgnacz; **Türk Halk Edebiyatı**, (terc. Tuncer Gülensoy; BBT), İst. 1978
	Lady Montagu; **Türkiye Mektupları:** 1717-1718 (terc. Aysel Kurutluoğlu: BBTE) İst.
	Lamartine, A. De-; **Türkiye Tarihi** (tere. M. R. Üzmen, BBTE, no.38-44; Yedi cild), İst
	Machavelli, N.; **Hükümdar**, (terc. Yusuf Adil Egeli), İst. 1955

Tablo 9- devam

	Mes'udî, **El-Tenbih vel-İşraf** (Fransızca tere. Carra de Vaux, Le Livre dAvertissemeııt et de la Revision), Paris, 1897.
	Max Müller, Mrs. Georgina; **İstanbul'dan Mektuplar** (tere Afife Buğra; BBTE, no. 131); İst. 1978
	Neave, Dorina L.; **Eski İstanbulda Hayal**, (terc. Osman Öndeş, BBTE); İst. 1978
	Pierre Loti; **Can Çekişen Türkiye**-1914 (La Turquie Agonissante) (tere. Fikret Şahoğlu; BBTE, no.27), İst.
	Rackzynski, Edward; 1814'de **İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat** (tere. Kemal Turan; BBTE no.150) İst. 1980
	Ramber, Lui**; Gizli Notlar** (baskıya hazırlayan Niyazi Ahmet Banoğlu; BBTE, no. 75), İst.
	Rasonyi, Laszlo; **Tarihte Türklük** (TKAE yay.) Ank.1988
	Roux, Jean-Paul**; Türklerin Tarihi** (Büyük Okyanustan Akdeniz'e 2000 Yıl) (terc. Galip Üstün; Milliyet Yay.no.74) İst. 1991
	Rycaut, **Türklerin Siyasi Düsturları** (baskıya hazırlayan: M. Reşat Üzmen, BBTE, no, 81), İst.
	Sanz, Manuel Serbano Y.; **Türkiye'nin Dört Yılı**: 1552-1556 (tere, A. Kurutluoğlu BBTE, no.18), İst.
Fransızca	A. Djevad**; Les Tıırcs d'apres les auteürs celebres**, Divers temoignages et opinions, recuellis par. Ah. Djevad, Publication du Congres National, İst. 1919
	Cahun, Leon; **İntroduction a l'histoire de l'Asie**.

Tablo 9- devam

	Gaathier, Theophile; **La Turquie Pittoresşue**, 1855.
	Şeşen, Ramazan; **İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri**, (nşr. TKAE yay. no. 57) Ankara-185
	Takats, S; Macaristan **Türk aleminden çizgiler**, (terc. Sadrettin Karatay, BTE,) İst. 1970
	Tavernier, J. B.; **XVII. asır ortalarında Türkiye üzerinden İran'a seyahat,** (terc. Ertuğrul Gültekin, BBTE no. 153), İst. 1980.
	Thevenot, Jean; **1655-1656'da Türkiye** (tere. Nuray Yıldız, BBTE, no.120) İst. 1978
	Tott, Baron de-; **18. Yüzyılda Türkler,** (tere. Mehmet R. Uzmetı, BBTE no. 89), İst.
	Ubicini. M.A.; **Türkiye-1850** (tere. Cemal Karaağaçlı, BBTE no, 63-64), İst.
	Ubicini, M.A.; **Osmanlıda Modernleşme Sancısı** (Lettres sur la-Turquie) (trc. Cemal Aydın, Timaş yay.) İst. 1998.
	Vambery, Arminius; **Bir Sahte Dervişin Orta Asya Gezisi**, (hazırlayan N. Ahmet Özalp; Ses yay.), İst. 1993
	Yaltkaya, M. Şerefeddin; **Türklere Dair Arapça Şiirler** (Türkiyat Mecm.)
İngilizce	Schopenhauer, Arthur; **The World as Will and İdea:** (translate By R.B. Haldane-J. Kemp); London
Arapça	Gazzalî; **Nasihatül-müluk**
	İbn Said el-Kurtubi; **Tabakatül-Ümem**

Tablo 9- devam

	İbnül-Kıfti; **İhbariil- Ulema**
Almanca	Mautai, L; Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost - Türken! Tu-Kiıte, Wiesbaden, 1938.

4.2. Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Ortak Kaynakçalar

Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan ortak kaynakçaların belirlenmesi amacıyla uygulanan esas; kaynakçanın en az iki düşünür tarafından kullanılmış olmasıdır. Düşünürler ortaklık gözlenen bazı kaynakçaları farklı dillerde incelemektedir. Bu bakımdan ortak kaynakçanın belirlenmesinde yabancı eserlerin Türkçe çevirileri kullanılmaktadır.

Tablo 10: Milli Ahlak Temalı Eserlerde Kullanılan Ortak Kaynakçalar

Yazar	**Eser**	**Kullanan Düşünürler**
Kaşgarlı Mahmut	**Divan ı Lügat ı Türk**	Z. Fahri Fındıkoğlu
		Cahit Tanyol
		Mustafa Raşit Tarakçı
Anonim	**Dede Korkut Hikayeleri**	Tarık Binat
		Mustafa Raşit Tarakçı
Adnan Adıvar	**Osmanlı Türklerinde İlim**	Tarık Binat
	Tarih Boyunca İlim ve Din	A. Kurtkan Bilgiseven
		Tarık Binat
Yunus Emre	**Divan**	Mustafa Raşit Tarakçı

Tablo 10- devam

		Cahit Tanyol
Abdülbaki Gölpınar	**Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri**	Tarık Binat
		A. Kurtkan Bilgiseven
Ziya Gökalp	**Türkçülüğün Esasları**	Cahit Tanyol
		Erol Güngör
		A. Kurtkan Bilgiseven
		Tarık Binat
H. Ziya Ülken	**İslam Düşüncesi**	Cahit Tanyol
		A. Bilgiseven Kurtkan
İ. Hami Danişment	**Garp Menba'alarına Göre Eski Türk Seciye ve Tarihi**	Nihat Keklik
		Tarık Binat
Corci Zeydan	**Medeniyeti İslamiye Tarihi**	Cahit Tanyol
		Tarık Binat
Kutsal Kitap	**Kuranı Kerim**	İ. Hami Danişment
		Cahit Tanyol
İbn Battuta	**Seyahatname**	Nihat Keklik
		Cahit Tanyol

Tablo 10- devam

El Cahiz	**Fazilatül Etrak**	Nihat Keklik
		Tarık Binat
Mevlâna	**Mesnevi**	Cahit Tanyol
		A. Kurtkan Bilgiseven
Machievelli	**Hükümdar**	Z. Fahri Fındıkoğlu
		Nihat Keklik
Baron de Tott	**18. yy. Türkler**	Nihat Keklik
		İ. Hami Danişment
George Ripert	**Medeni Vecibelerde Ahlak Kaideleri**	Cahit Tanyol
		Erol Güngör

5. SONUÇ

Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinde milli ahlak kavramının çerçevesinin ortaya konulduğu çalışmada kavramın; içerik açısından, kaynakça açısından ve kavramsal olarak ele alınışı ve beraber kullanılan kavramlar açısından incelemesi gerçekleştirilmiştir. Kavramın Cumhuriyet dönemindeki etkisinin geçerliliğini koruduğu iddiası yapılan incelemede kanıtlanmıştır. Milli ahlak düşüncesi ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar Cumhuriyet dönemi boyunca yazılan ve incelemeye tabi tutulan eserlerde kendine yer bulmuştur.

Milli ahlak kavramının kullanıldığı eserlerin içeriğini ahlakın kaynağının kültürel değerlere dayandığı konusunun oluşturduğu iddiası yapılan incelemede kanıtlanmakla birlikte içeriğe dair iddia bu haliyle eksiktir. Milli ahlak kavramının ele alındığı eserlerde ahlakın kaynağının yalnızca örf ve adetler gibi kültürel değerleri kapsadığına değil, inancın da ahlaka kaynaklık etmesi bakımından etkin rol oynadığı görülmektedir. Milli ahlak düşüncesi bağlamında ele alınan Türk ahlakı hakkında İslamiyet'in kabul edilmesinden önce ve sonra şeklinde bir ayrıma gidilmiştir. Türk ahlakına İslamiyet'in de yaptığı olumlu etki vurgulanmış, maddi ve manevi dünya arasında köprü kuran ideal ahlak olarak anılmıştır. Söz konusu durum incelenen eserlerde yaşanan ahlaki buhrana Türk-İslam ahlakının çözüm olacağı şeklinde de belirtilmektedir.

İncelenen eserler içerik bakımından ortaklık göstermektedir. İslamiyet'in kabul edilmesinden önceki Türk ahlakı ile ilgili; teşkilatlı devlet yapısı, aile ve vatanlarına bağlılıkları, istiklal aşkı, cesur ve adaletli olmaları şeklindeki özelliklere değinilirken İslamiyet'in kabulüyle bu özelliklerin taçlandığı ve ahlaki özelliklerine yenilerinin eklendiği düşüncesi hakimdir. Türklerde İslamiyet ile birlikte; ilme saygı, barış, sevgi, dostluk, dayanışma, fedakârlık ve doğruluk gibi manevi duyguların kuvvetlendiği düşünülmektedir.

İncelenen eserlerde içerik bakımından ortaklık gösteren bir başka konu ahlaki bir çöküş yaşandığıdır. Ahlaki çöküş yaşanılan alanları; ilim, devlet yönetimi, aile yapısı, batılılaşmanın yanlış anlaşılması, kadının sosyal hayatta değişen rolü gibi başlıklar

altında toplayabiliriz. Eserler ahlaki çöküş için çözüm önerileri sunma açısından da benzerlik göstermektedir.

Türk ahlakının temelinde yatan değerlerin gerçek anlamını kaybetmesi ve içeriğinin boşaltılması sebebiyle ahlaki anlamda problemler yaşanması, Batı medeniyetinin evrensel değerler olarak sunduğu değerlerin Türk ahlakında halihazırda mevcut olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Batı medeniyeti karşısında teknolojik ve ilmi alanda yaşanan geri kalmışlıktan insan hakları ve evrensel değerler mevzu bahis olduğunda söz edilemez. Türk ahlakının temelini oluşturan değerlerin yeniden kuvvetlenmesini sağlamak; günlük siyasetin eseri olmaktan kurtulan aydınlar, Atatürk'ün Cumhuriyeti emanet ettiği gençler, ailenin koruyucusu kadınlar ve gelecek nesillerin mimarı olan öğretmenlerin en asli ahlaki görevidir.

Türk ahlakına ait olduğu belirtilen özellikler kimi zaman yabancı seyyah ve yazarların eserlerinden örnekler verilerek kanıtlanmaya çalışılması durumu sıkça rastlanan ve dikkat çeken bir tutumdur. Çünkü Türklerin üstün olduğu iddia edilen ahlaki özelliklerinin özellikle ahlaki açıdan onaylanmayan Batı kültürü tarafından bile kabul edildiğinin gösterilmeye çalışılması çelişkili bir durumdur. Zaten üstün olan bir "şey" in başka mevcutlar tarafından onaylanması söz konusu olamaz. O halde bilimsel ve teknolojik açıdan yenilginin kabul edildiği Batı karşısında ahlaki anlamda da bir yenilgi yaşıyor olabilir miyiz sorusu gündeme gelmektedir. Bu durum üzerine düşünmemiz gereken bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

İlim ve teknolojik açıdan üstünlüğün kabul edilmesi neticesinde Batı kültürünün sadece bu alanlarındaki ürünlerin onaylanması düşüncesinin bizi bugün getirdiği noktaya değinmek gerekmektedir. İlim ve teknolojinin ahlak ile bağlantısı olmadığı düşüncesi bir yanılsamadır. Güncel ve günlük hayatımızın her noktasına sirayet etmiş sosyal medya örneği üzerinden olayı incelemeye tabi tutarsak eğer; Batı'nın teknolojik açıdan ortaya koyduğu bu alandaki ürünler hayatın özel alanlarının tüm toplumla hatta dünya ile paylaşılmasını mümkün kılmaktadır. Mahremiyetin önemli olduğu Doğu toplumlarında, özellikle aile ve ev yaşantısının özel olduğu düşüncesinin hâkim olduğu kendi toplumumuzda bu teknolojik ürünler en ufak bir direnme göstermeksizin kısa zamanda günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Görünen o ki ilim ve teknolojinin ahlaki tutum ile ilgisi göz ardı edilemez boyuttadır.

Milli ahlak temalı eserlerde kullanılan kaynakçalar dil açısından incelendiğinde orijinal dili farklı olan eserlerin Türkçe dışında yoğun olarak Fransızca üzerinden okunduğu gözlenmektedir. İngilizce, Almanca üzerinden okumalar da mevcuttur. Genel olarak eserlerin kullandığı kaynakçalar da ise Türk yazarların dışında Fransız ve İngiliz yazarların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Milli ahlak temalı eserlerin kaynakça kullanımı bakımından gösterdiği benzerliğin incelenmesi sonucunda Türkçe eserlerin üstünlüğü öne plana çıkmaktadır. İbn Battuta'nın Seyahatnamesi, Corci Zeydan tarafından yazılan Medeniyeti İslamiye Tarihi, El Cahız tarafından yazılan Faziletül Etrak, Machievelli tarafından yazılan Hükümdar, Baron de Tott tarafından yazılan 18. Yy. da Türkler ve George Rıpert tarafından yazılan Medeni Vecibelerde Ahlak Kaideleri ortak olarak kullanım gösteren ve yabancı yazarlar tarafından yazılan eserlerdir. Çalışmaya ek olarak birden fazla eseri kullanıldığı halde kaynakça bakımından ortaklık göstermediği için ölçütümüze uygun olmayan yazarlar ve eserleri de belirtilmiştir. Yazarlar üzerinden yapılan tasnifte de Fransız isimler ve eserlerinin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Bir millet evrensel ahlaki değerlere ulaşmak amacıyla kendi örf ve adetlerinden kaynaklanan ahlaki değerleri tanımak, söz konusu değerlerin gerçek anlamını yitirmesine engel olmak için sorgulamak ve tekrar ele almak zorundadır. Milli ahlak düşüncesi evrensel ahlaki değerleri de geliştirmekte ve beslemektedir. Türk milletinin örf ve adetlerinden beslenen değerlerden meydana gelen Türk ahlakının gerçek anlamı unutulan ve gözden düşen değerlerini kirinden ve pasından arındırmak evrensel ahlaki değerlere ulaşma amacı taşıyan Türk milletinin gerçekleştirmesi gereken yegâne görevidir. Kirinden ve pasından arındırılmasının bir ahlak borcu olduğu söylenen ahlaki değerler duygu alanından fikir alanına taşınmalıdır. Ancak bu yolla içselleştirilmesi ve kalıcılığı sağlanabilir.

5.1. Öneriler

1. İlmi ve teknolojik açıdan ortaya konan ürünlerin başka kültürler tarafından kullanılması aynı zamanda o kültürlere sahip insanların günlük yaşantısını, bakış açılarını ve ahlaki değerlerini de dönüştürmektedir. Bu kaçınılamaz ve reddedilemez bir durumdur. Bu noktada karşımıza iki seçenek çıkmaktadır. Birincisi söz konusu gerçekliğin sorun olarak ortaya konulması ve çözümü üzerine düşünülmesidir. İkincisi ise sorun olarak görülmeyip dönüşümün kabul

edilmesidir. Bu noktada toplum olarak yapacağımız seçim çok önemlidir ve gelecekteki konumumuzu da etkileyeceğe benzemektedir

2. Bir diğer dikkat çekici konu ise bozkır kültürünün gerektirdiği yaşam şartları gereğince teşkilatlı bir yapıya sahip olan eski Türkler' in bu yetenekleri sayesinde devlet kurup devlet yıkma konusundaki başarısı incelenen eserlerde olumlu bir özellik şeklinde yer alırken; devletlerin neden yıkıldığının sorgulanmaması hususudur. Teşkilatlı olan devlet yapımızın daha güçlü temellere oturtulması ve yıkılamaz bir hale getirilmesi açısından artık neden bu kadar fazla sayıda devletin yıkıldığını sormamız gerekmektedir.
3. Elde edilen bu veriler ve kavramların değerlendirilmesi aşamasında varılan yargılar açısından Türk düşüncesinde milli ahlak bağlamında ele alınan kavramlarda Fransız felsefesinin tesiri görülmedir. Ancak orada ortaya çıkan düşünce bu topraklara geldiğinde artık yeni bir surete bürünmüştür. Fransız felsefesinden etkilenilen fikir ve kullanılan kavramların ele alınışında ve ortaya konuluşunda özgün bir yan bulunmaktadır. Bu özgün yanın ortaya çıkarılması adına yapılması gereken; Fransız felsefesinde etkilenilen isimlerin ve Türk düşünürlerin eserlerinin mukayeseli bir incelemeye tabi tutulmasıdır. Böylelikle Türk yazarların ele aldıkları konular bakımından etkilendikleri Fransız felsefesinden farklıkları ortaya konularak özgün yanları belirlenmiş olacaktır. Böyle bir çalışmanın Türk düşüncesine ışık tutması bakımından katkısı aşikardır.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Ahmet. **Üç Medeniyet.** İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.

Aruoba, Muazzez. **Kadın ve Ahlak.** Ankara: 1943.

Ayni, Mehmet Ali. **Türk Ahlakçıları.** İstanbul: Kitabevi, 1993.

Babanzade, Ahmet Naim. **İslam Ahlakının Esasları.** İstanbul: Yücel Yayınları, 1963.

Balaban, Mustafa Rahmi. **Tarih Boyunca Ahlak.** İstanbul: Gayret Kitabevi,1949.

Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2014.

Bıçak, Ayhan. **Türk Düşüncesi I: Kökenler.** İstanbul: Dergâh Yayınevi, 2009.

Binat, Tarık. **Milli Kültür ve Ahlak.** İstanbul: Yörük Matbaası, 1971.

Campanella, Tommaso. **Güneş Ülkesi.** çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.

Çubukçu, İbrahim Agah. **Ahlak Tarihinde Görüşler.** Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1994.

Danişment, İsmail Hami**. Garp Men 'balarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlakı.** İstanbul: Yeni Matbaa, 1961.

_____. Türklük Meseleleri. İstanbul: İstanbul Kitabevi, 1983.

Develioğlu, Ferid. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat.** Doğuş Matbaası, 1962.

Doğan, Lütfi. "İbni Fadlan Seyahatnamesi". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** c3. s. 1 (1954): 59-81.

Erdem, Hüsamettin. **Ahlak Felsefesi.** Konya: Hü- Er Yayınları, 2009.

Eyüpoğlu, İsmet Zeki. **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü.** İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1991.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. **XI. Asırda Bir Türk Mütefekkiri ve Ahlaki Düşünceleri**. 1938.

_____. İçtimaiyat Bakımından Türkiye'de ilmi ve Felsefi Hayatın Serpilme Şartları. **Çığır Dergisi Neşriyatı**, s.5 (1938): 3-29.

Gökalp, Ziya. **Türkçülüğün Esasları**. Sadeleştiren: Yalçın Toker. 7. Bs. İstanbul: Toker Yayınları, 2012.

_____. Sadeleştiren: Yalçın Toker. **Türk ahlakı.** İstanbul: Toker Yayınları, 1992.

_____. Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. İstanbul: Ötüken Neşriyat 2015.

Güngör, Erol. **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1995.

İzgi, Özkan, Yande Wang. **Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milli Kültürü.** İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.

Keklik, Nihat. **Türklerde Ahlâk ve Dünya Görüşü**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001.

_____. Türkler ve Felsefe (Türk- İslam Felsefesi). İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1986.

Kurtkan, Amiran Bilgiseven. **Türk Milletinin Manevi Değerleri**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2005.

Mahmut, Kaşgarlı. **Divan-ü Lügat-it Türk Tercümesi**. çev. Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1985.

Mardin, Şerif. **Din ve İdeoloji.** İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Mengüşoğlu, Takiyettin. **Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar.** İstanbul: İstanbul Matbaası, 1965.

Ocak, Ahmet Yaşar. **Türk Sufiliğine Bakışlar.** İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Orkun, Hüseyin Namık. **Eski Türk Yazıtları**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.

Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları**. Ankara: Doğu- Batı Yayınları, 2005.

Pazarlı, Osman. **İslamda Ahlak**. İstanbul: Remzi kitabevi, 1972.

Rıfat, Ahmet. **Tasvir-i Ahlak: Ahlak Sözlüğü.** Tercüman, 1990.

Roux, Jean-Paul. **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**. çev. Ayhan Kazancıgil, Lale Arslan Özcan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi,2008.

_____. Eski Türk Mitolojisi. çev. Musa Yaşar Sağlam. Ankara: Bilge Su, 2011.

Sander, Oral. **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**. Ankara: İmge Yayınevi,2012.

Sena, Cemil. **İnsanlar ve Ahlâklar**. İstanbul: Okat Yayınevi, 1970.

Şapolyo, Enver Behnan. **Ahlâk Tarihi**. Ankara: İstiklal Matbaası,1960.

Tanyol, Cahit. **Sosyal ahlak: Laik Ahlaka Giriş I**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.

_____. Örf ve Adetler Sosyolojisi Bakımından Sanat ve Ahlak. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1954.

Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit. **Ahlak ve Milli Ahlak**. Ankara:1951.

Taşkıran, Tezer. **Türk Ahlakının İlkeleri.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi,1943.

Topçu, Nurettin. **Ahlak Nizamı.** İstanbul: Milliyetçiler Derneği Neşiyatı, 1961.

_____. "Bizdeki Rönesans". **Türkiye'de Bir Felsefe Genelen-ek-i Kurmaya Çalışmak: Feyolesof Simalardan Seçme Metinler 2**. der. Recep Alpyağıl. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017: 454-462.

Tunç, Cevat Kazım. **Ahlak Kuralları.** 1962.

Turgut, İhsan. **Eğitim ve Etik.** İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2002.

Ülken, Hilmi Ziya. **Aşk ahlakı.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

_____. Ahlak. İstanbul: Ülken Yayınları, 2001.

_____. Türk Tefekkür Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

_____. "Felsefe ve Ulusal Tefekkür". **Ülkü Halkevleri Mecmuası.**1935.

_____. "Kendimize Dönüş". **Yeni Sabah**. 20 Şubat 1950.

_____. "Kültürümüzde Hayranlık Yolu" **Yeni Sabah**. 13 Şubat 1950.

EKLER

Ek 1.

Tablo 11: Milli Ahlak Temalı Eserlerde Farklı Eserleri Kullanılan Yazarlar

Türkçe	Dede Korkut Hikayeleri
	Adnan Adıvar
	Yunus Emre
	Ziya Gökalp
	Mümtaz Turhan
	Hilmi Ziya Ülken
	Osman Turan
	Nurettin Şazi Kösemihal
	Z. Fahri Fındıkoğlu
	Mevlâna
	İsmail Hakku Danişment
Arapça	Corci Zeydan
	Gazali
	İbn Battuta
	El Cahiz.

Tablo 11- devam

Almanca	Kant
İtalyanca	Niccola Machiavelli
Yunan	Platon
Fransızca	Bergson
	Brehier, E.
	S. Freud
	Durkheim
	Gautier Teophile
	Baron de Tott
	Ubicini
	Thevenot
	George Ripert
	Sorokin, Pitirim A
	Lamartine
	Tavernier
İngilizce	W. Eberhard

ÖZ GEÇMİŞ

1991 yılında doğduğum Amasya ilinde ilk ve orta öğretimimi bitirdim. Lise eğitimini Samsun İbrahim Tanrıverdi Sosyal Bilimler Lisesinde tamamladım. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun olarak lisans eğitimimi tamamladım.